

SBORNÍK

Odkaz Emilie Strejčkové

KONCEPCE A SESTAVENÍ ZDEŇKA PETÁKOVÁ
A ALENA BAUEROVÁ

Odkaz
Emilie Strejčkové

SM58

Odkaz Emilie Strejčkové

SBORNÍK

Koncepce a sestavení
Zdeňka Petáková a Alena Bauerová

Česká geologická služba
Praha 2013

Věnováno jihočeské mykoložce Anně Lepšové,
geologu Janu Markovi, zachránci zámku Jezeří,
i všem ostatním bojovníkům za to lepší v nás.

© Česká geologická služba, 2013

ISBN 978-80-7075-803-8

Obsah

Úvod 7
Emilčin život tak, jak šel (A. Bauerová) 9
Rozhovory 30
Články 47
Monografie 72
Výzkumná práce 75
Rukopis 82
Napsali a řekli o Emilii Strejčkové 84
Závěr 92
Poděkování 93
Přehled prací Emilie Strejčkové a dalších dokumentů 94

Přílohy 98
Příloha 1. Smuteční ohlédnutí, které napsala Eva Vavroušková pro Zpravodaj Společnosti pro trvale udržitelný život. 98
Příloha 2. Smuteční ohlédnutí, které napsal Jakub Moravec pro webové stránky Toulcova dvora. 100
Příloha 3. Vzpomínka Jiřího Kulicha (smuteční řeč na pohřbu, publikováno v elektronickém časopisu Envigogika). 101
Příloha 4. Anglická verze článku E. Strejčkové Ochrana lidského mláděte přírodou. 104
Příloha 5. Nominace Emilie Strejčkové na státní vyznamenání ČR. (M. Haisová 2008) 108
Příloha 6. Newsletter You can do it. (M. Haisová 2011) 109
O editorkách 110
Resumé 112
Summary 113
Zusammenfassung 114
Резюме 115
Resumo 117

Motto

Život je něco ohromujícího, něco, v čem se pohybuji, vznáším.
Něco, čeho jsem nepatrná, a přece důležitá součást.
Něco, co mě nutí, pudí, motivuje jednat tak,
abych byla ve shodě s tím, co bylo a je kolem mne i ve mně.
Teď jsem zde, abych jako každý živočich do veledíla Života přispěla,
abych se svými geny spojila v jeho tvorbě minulé s budoucím
a také ono mimo mě s tím uvnitř.

Emilie Strejčková,
v rozhovoru pro časopis Krásná paní (2007)

Úvod

Emilčiným posláním bylo zpomalit stále se zvětšující odcizování dětí přírodnímu prostředí. Jejím životním krédem bylo nezadatelné právo každého dítěte na optimální rozvíjení všech jeho duševních i fyzických vloh. Genetická výbava lidí byla několik miliónů let určována hlavně v kontaktu s přírodou. Dnes žije nadpoloviční většina lidí ve městech, děti tráví většinu času v interiérech (domov, škola, kroužky, tělocvičny ad.), a to hlavně u monitorů počítačů, případně televize.

Emilka upozorňovala na to, že žádná zprostředkovaná informace (slovem, obrazem, písmem) nemůže být úplná. A ačkoli je člověk stále plně závislý na přírodě (vzduch, voda, půda ad.), zná dosud jen zlomek přírodních zákonitostí. Pro jedince samotného, společnost i přírodu je proto nezbytné, aby se děti co nejvíce učily přímo z přírody, bezprostřední zkušeností, učením se z přírodních dějů (tzv. informální učení). Nejlépe od nejrannějšího věku v období imprintingu (trvalého vtiskování).

Emilka proto zasvětila svůj život ekologické výchově. Výsledkem mnohaletého bádání, pozorování, konkrétní práce i shromažďování řady vědeckých, filosofických a teoretických podkladů byly závěry, že jednostranný konzumní životní styl tlumí přirozenou vitalitu člověka a schopnost adekvátně zacházet se svým životním prostředím. Je to ke škodě nejen jedince samotného (psychické i fyzické zdravotní problémy, např. prudký nárůst alergií), ale také celé společnosti (asociální chování, patologické jevy, náklady na odstraňování škod, snižování kvality životního prostředí apod.), a přírody samé, která je stále více a více poškozována (ubývání kvalitního přírodního prostředí, snižování biodiverzity, narušování ekosystémů a jejich služeb pro člověka).

Emilka byla velmi pracovitá a také, jak říká její manžel Jaromír, „prestižačka“. Jejím heslem bylo: „Když něco nejde, tak to jít musí“. Od mládí byla jejím koníčkem příroda, vedla dětské kroužky, pořádala tábory, organizovala údržbu chráněných území. Prováděla různé průzkumy mezi dětmi a rodiči. Svoje poznatky publikovala v časopisech NIKA, Naší přírodou, Životné prostredie, v různých novinových článcích a sbornících.

S neuvěřitelnou energií bojovala za prosazení ekologické výchovy ve státních institucích – nebála se mluvit s ministry, náměstky, řediteli, úředníky. Byla pověstná svým jasným tahem na branku a neustálým tlakem na posun v této oblasti. Spolupracovala také s řadou lidí v praxi a významnými vědci, např. s MUDr. Františkem Koukolíkem, DrSc.

Jejím asi největším viditelným pomníkem zůstane vybudování Ekologického centra (dnes Středisko ekologické výchovy) hlavního města Prahy v Toulcově dvoře. Odkaz Emilky Strejčkové je však mnohem větší a měl by být dále rozvíjen.

Emilčin život tak, jak šel

Mgr. Emilie Strejčková
(pro přátele, kolegy a známé Emilka, Míla)
česká pedagožka a environmentalistka, nestorka ekologické výchovy, zakladatelka Střediska ekologické výchovy hlavního města Prahy na Toulcově dvoře
(*22. ledna 1939 v Domažlicích, † 8. března 2009 v Praze)

Narodila se 22. 1. 1939 v Domažlicích (rozená Uchytilová). *„…v období války jsem žila na Šumavě na Čachrově a tam existovala obrovská svoboda. Do školky jsem napřed nechodila, pak pár měsíců sice ano, ale většinou jsem se potloukala s partou dětiček po lesích. Dnes ani nechápu tu volnost, tu svobodu, kterou jsme tehdy měli… Když jsem se po válce v pětačtyřicátém roce vracela do Plzně, město mi bylo vlastně odporné,“* říká Emilka v rozhovoru pro Zpravodaj MŽP 2008/12.

Otec byl celním úředníkem, matka učitelkou. Po zrušení celního úřadu za okupace byl otec přeložen k Obchodní a živnostenské komoře v Plzni, později pracoval na Krajském národním výboru v Plzni, poté jako úředník Pramenu-Plzeň-Jih a Západočeského truhlářského družstva v Plzni. Zemřel 31. 7. 1968. Matka v Plzni vyučovala na osmileté střední škole. Emilka měla mladší sestru Hanu (nar. 1945), která se stala učitelkou. Do provdání v r. 1960 bydlela Emilka v Plzni, v Čechově ul. č. 55.

Od roku 1950 navštěvovala osmiletou střední Pedagogickou školu pro vzdělávání učitelů národních škol. Půl roku před maturitou byla z iniciativy některých pracovníků KNV v Plzni vyloučena ze všech středních škol, a to z politických důvodů: „Vedla pionýry v duchu Junáka“. *„Těmto lidem bylo proti mysli, že jsem odmítla Státní tajné*

bezpečnosti uvést nepravdivé údaje pro proces, který byl v Plzni inscenován s údajným ilegálním pracovníkem Junáka Pechem. O Pechově činnosti mi totiž nebylo v žádném směru nic známo. V současné době žádám o úplnou rehabilitaci a podala jsem si odpovídající žádost příslušným orgánům," píše Emilka ve svém životopise z 8. května 1968.

Většinu nedokončeného studia absolvovala s vyznamenáním. Účastnila se matematických olympiád. V 6. třídě vstoupila do pionýrské organizace (PO), vedla pionýrský oddíl, po absolvování školení pro skupinové vedoucí v Ládví pracovala jako skupinová vedoucí PO. Ve 3. ročníku působila jako vedoucí turistického a keramického kroužku v krajském pionýrském domě. Mimo práci v PO byla činná v dílčím výboru třídy. V r. 1956 po turistickém školení a po roce činnosti v turistickém oddíle Slovanu byla zvolena do sekce turistiky při Městském národním výboru v Plzni. Byla členkou oddílu odbíjené ve Slavii. Ve svém životopise ze 7. dubna 1959 uvádí: *„Mým osobním zájmem jest malířství a sochařství. Velmi ráda sportuji, ovládám stolní tenis, odbíjenou, košíkovou, plavání a jiné. Mimo to se částečně zajímám o literaturu a hudbu. Ovládám ruštinu a částečně angličtinu."*

Po nedokončené střední škole absolvovala jednoroční učební kurs v Plzni, v období 19. 2. 1958 – 20. 3. 1959 byla zaměstnána jako pomocná dělnice v Družstvu Znak, Plzni Liticích. *„Dělala jsem i v továrně, kde byla organická ředidla a ten rok jsem měla třikrát zápal plic. Do té doby jsem závodila, plavala, hrála volejbal první ligu, a pak už nic. Měla jsem částečně naleptané plicní sklípky s následky zřejmě dodneška."* Byla přijata do Českého svazu mládeže, absolvovala školení pro jeho funkcionáře.

Ze zdravotních důvodů byla z Družstva Znak přeložena do Československých státních lázní v Mariánských lázních, kde od února 1959 pracovala nejprve jako kulturní referentka v hotelu Golf, poté od 3. 5. 1959 do 15. 8. 1959 jako rehabilitační sestra v Tepelském domě u pacientů s roztroušenou sklerózou. V roce 1959 nastal přebytek nových absolventek rehabilitačních škol, a tak Emilka musela odejít, a to na dvouměsíční brigádu ke stavebním podnikům v Plzni.

Poté nastoupila jako aranžérka u Propagačního a aranžérského podniku v Plzni (1. 10. 1959 – 4. 8. 1962). Pracovala hlavně v pohraničních okresech, vesměs na venkovských prodejnách, až do narození prvního syna.

27. 2. 1960 se provdala za Jiřího Forejta, absolventa Filosofické fakulty UK, který do roku 1970 pracoval jako zahraniční redaktor ČTK, kdy byl vyloučen z KSČ a odešel po vzájemné dohodě pracovat jako řidič ke Stavebnímu bytovému družstvu mládeže.

Ve svém životopise z 15. února 1962, který pravděpodobně byl přílohou žádosti o studium na Vysokou školu zemědělskou, Emilka píše: *„Při cestách za svým zaměstnáním aranžérky, které mne vedly hlavně po venkově a zvláště po západním pohraničí, jsem se poněkud seznámila s problematikou zemědělství a hlavně jsem si uvědomila, kolik odborníků je třeba v našem zemědělství, aby jeho situace byla uspokojivá, jako je situace v průmyslu. Proto jsem se rozhodla studovat VŠZ, pedagogický institut, neboť chci podle svých sil přispět tam, kde to je nejvíce potřeba. Kromě toho mám už od malička velký zájem o přírodovědné disciplíny (botanika, zoologie).“*

Když jí bylo povoleno studium doporučením závodního výboru ROH, vykonala v roce 1961 diferenční zkoušky do jedenáctileté Střední školy pro pracující v Plzni a 6. 5. 1962 ukončila školu maturitou s vyznamenáním.

V roce 1962 se manželům Forejtovým narodil syn Martin. V období od 1. 3. 1962 do 4. 8. 1962 byla Emilka na mateřské dovolené. V roce 1963 se narodil syn Tomáš.

(Martin vystudoval ČVUT, geodézii, získal titul inženýr, má syny Jana a Vojtu. Tomáš vystudoval konzervatoř, má dcery Jiřinu a adoptovanou Annu.)

V letech 1965 až 1966 doprovázela manžela Jiřího Forejta na služební cestě v Alžírsku a v letech 1967 až 1968 v Nairobi v Keni. Synové chodili v Nairobi do anglických škol, rodina se stýkala s československými zastupiteli. Emilka s dětmi navštěvovala tamější národní parky, což se někdy neobešlo bez dobrodružství. Například jednou se jim postavil na silnici do cesty slon, Emilka si jej chtěla

vyfotografovat zblízka a ještě k němu popojela, slon však začal mávat ušima a Emilka rychle zařadila zpátečku. Navštívili také Saharu a Maroko. Shodou okolností byli v Nairobi v době, kdy Josef Vavroušek jel Expedici Lambarene. *„Tam jsme se seznámili. O expedici byla obava. Měli být už dávno v Keni, a pořád nejeli. Měli jsme strach, co se stalo v Somálsku, protože to bylo tenkrát dost rozdivočelé. Pak jsme jednou jeli po silnici a já říkám: Co to je za velké auto za námi? Byla to Tatra! Způsobili jsme malou paniku na křižovatce, jak jsme se začali objímat. To jsou takové nahodilosti, které dohromady dají smysl.“*

Když byl Jiří Forejt místní vládou v Keni vypovězen, pracovala Emilka po návratu domů, v období 1. 6. 1968 až květen 1969 ve fotoprodejně Československé tiskové kanceláře (ČTK) jako úřednice.

Ve svém životopise z 22. ledna 1973 Emilka, tehdy Forejtová, píše (je potřeba si uvědomit, že počátkem 70. let 20. st. probíhala tvrdá konsolidace socialistického režimu): *„Protože do ČSSR jsme se vrátili až v dubnu 1968 a v cizině jsme dostávali zprávy o vývoji situace u nás jen kusé a opožděné, nevěnovala jsem mu zvláštní pozornost a v roce 1968 jsem se vůbec neangažovala. Dálkové studium, péče o děti a o domácnost a i zaměstnání plně vyčerpávalo můj čas a pozornost až do dubna 1970, kdy jsem pedagogickou fakultu zakončila státní závěrečnou zkouškou. Od září 1970 jsem pracovala jako vychovatelka v družině na ZDŠ V úžlabině. Od roku 1972 působím jako učitelka na ZDŠ V olšinách.“*

V období 3. 9. 1969 až 31. 12. 1977 Emilka pracovala na Školské správě ONV Prahy 10, nejdříve jako vychovatelka v Domově mládeže, poté 4 roky jako učitelka dyslektických tříd na ZDŠ V olšinách. Učila na 1. i 2. stupni ZŠ, více jak 10 let vedla různé výtvarné a turistické kroužky.

„Začínala jsem jako „málo politicky spolehlivá“ družinářka. V družinách bylo tolik dětí, že se pracovalo na dvě směny, jednou dopoledne, jednou odpoledne. Dopoledne mělo tu výhodu, že rodiče nevyzvedávali děti, mohlo se tedy běhat venku, chodit do muzeí, zkrátka nebyli jsme vázaní jenom na prostředí školy. A my jsme opravdu dělali

co nejvíc výletů, malovali jsme baráky po Praze, jezdili na lodičkách. Leccos z těch aktivit by dneska asi hygienici a bezpečnostní technici zakázali, ale tenkrát to prošlo. Zkrátka chodili jsme ven. Nepustili nás sice do drůbežárny, ale šli jsme se podívat na chov koní. Třída viděla leccos naprosto názorně…

Největší radost jsem měla, když tahle třída v devítce končila, pozvali mě a jejich třídní učitelka se ptala: Prosím tě, co ty jsi s těmi dětmi dělala? Ať jsme se ptali na cokoli, vždycky říkali, že to viděli v družině, to znají z družiny, tohle zase tamodtud… Možná, že takovýto typ výuky alespoň ze začátku, v těch prvních nejnižších ročnících, by dal dětem dnes, kdy se těžiště výchovy a vzdělávání překlápí z první signální soustavy, kdy se dítě učí přirozeným životem, čím dál víc k druhé signální soustavě, kde se učí slovem, obrazem. To ale není plnohodnotný život. Jakékoli zobrazování je vždycky nějak deformované, ochuzené. Děti nemají dostatečnou představu o čase, protože televizní děj běží vždycky rychleji, je barevnější, je esteticky vypulírovanější než realita. Se skutečným životem se to nedá srovnat. Jediný čas, kdy se s tím dá něco dělat, rezerva, která existuje, je pro děti začátek života. A ten je taky nejdůležitější.“

2. 4. 1970 Emilka dokončila Pedagogickou fakultu Univerzity Karlovy, obor matematika, výtvarná výchova + národní škola, později obor rozšířila o defektologii. Od září 1975 studovala logopedii na Pedagogické fakultě UK.

V dubnu 1976 se rozvedla s Jiřím Forejtem.

Od 1. 1. 1978 do 31. 3. 1990 pracovala Emilka na ONV Prahy 10 (později Obvodní úřad v Praze 10), nejprve jako inspektorka odboru školství a kultury (pozn.: do r. 1989 neexistovaly odbory životního prostředí, ochrana přírody byla součástí odboru kultury).

Zaměřila se nejvíce na ochranu přírody a na zavedení regionálního systému ekologické výchovy do všech mateřských a základních škol obvodu. Vytvářela kolekce učebních pomůcek, publikace a kulturní pořady pro žáky, metodické listy pro učitele.

Vydala učebnici pro školy na Praze 10 o ochraně přírody: „Dodatková četba pro 3. a 4. ročníky základních škol obvodu Prahy 10“ (1984).

Od r. 1980 byla inspektorkou kultury pro ochranu přírody a památek na ONV v Praze 10. Připravovala různé nové formy ekologické výchovy seznamující děti a mládež s ochranou pražské přírody a problematikou městského prostředí: učebnici, pořady, plakáty, diafony, videozáznamy. Pomohla zachránit údolí Botiče před zástavbou, napomáhala jeho biologické rehabilitaci a budování (dodnes nedokončené) naučné stezky. Iniciovala doplnění Informačního okruhu životního prostředí Prahy o ekologické vyhodnocování parcel. S několika dalšími spolupracovníky prosadila vyhlášení prvních přírodních parků v Praze, původně nazývaných oblasti klidu.

„Naučnou stezku a lávky jsme dělali v akci Z se státní ochranou přírody a s aktivisty ochrany přírody, kteří byli nesmírně pracovití. Je třeba říct poctivě, že kdyby nebylo – jak nemám důvod milovat komunistické vize – doby, kdy se souhlas s pozemky, které mají být chráněné, vydával naprosto bez problémů, tak se to asi nepodařilo. Třeba paní Dačická z Heslova bez problémů podepsala souhlas u svých pozemků v pražské Šárce, aby se staly chráněným územím. I díky tomu dneska je v Praze pomalu stejné procento chráněných území jako v průměru v celé republice. Taky si to Praha zaslouží, protože je mimořádně přírodně cenná."

V r. 1985 se podruhé vdala – za RNDr. Jaromíra Strejčka (narozen 9. 10. 1925), profesionálního ochránce přírody, zakladatele a vedoucího úseku ochrany přírody Pražského střediska Státní památkové péče a ochrany přírody, se kterým se seznámila, když přišla na Prahu 10.

Jaromír o začátku vztahu s Emilkou vypráví: *„S Mílou jsme začali spolupracovat v rámci řešení chráněných území na Praze 10, víc jsme se stýkali, já jsem se již rozváděl s předchozí (svojí druhou) ženou a po rozvodu jsme to už dali dohromady blíž. V podstatě to také byla otázka velké náhody. U Královic byl ochranářský tábor pro mládež, Míla se v té době snažila intenzivně s mládeží pracovat v oblasti ochrany přírody, já jsem tam něco přednášel o entomologii a ochraně přírody v Praze. Odjížděl jsem služebním autem a ještě se stavil u Petrovic na jednom území, dodnes nevyhlášeném, stmívalo se, byla už*

Svatební (2. 3. 1985). Archiv J. Strejčka.

skoro tma, dělal jsem noční „smyk“, kdy se dá nasbírat hmyz, který leze ven až v noci a ve dne ho člověk nesežene. Když jsem skončil, řekl jsem si, že se večer bude Míla dostávat špatně domů, tak jsem pro ni zajel, dovezl ji domů, no a už jsem v tom bytě zůstal.“

Emilka pomáhala Jaromírovi při provádění přírodovědných průzkumů chráněných území u nás (tehdy v ČSFR) a o dovolené i v zahraničí (střední Asie, severní Afrika, jižní Evropa).

Jaromír:

Když jsme spolu sbírali hmyz na nějaké lokalitě, měli jsme tak trošku rozdělené úlohy. Já znám kytky, vím, co na nich asi tak má žít, takže jsem šel spíš po kytkách a ona dělala plošný smyk nebo oklep těch kytek. Vždycky, když jsme to pak počítali dohromady, tak to vycházelo kupodivu tak, že z toho celku bylo 30 % společných, 30 % mých a 30 % jejích. Na sběr měla Míla vlastní pomůcku (exhaustor, lidově cucák), takže jsem mohl její sběry zpracovávat zvlášť – no

Při entomologickém průzkumu Brd, 1995. Archiv J. Strejčka.

a jsou po ní pojmenované i některé nové druhy. Když jsme byli někde venku, hlavně ve střední Asii, severní Africe, Černé Hoře v Jugoslávii, sbírali jsme všechno, co nám přišlo pod ruce, to se tak dělá. Materiály ze skupin, které nedělám, ani nemůžu všechny dělat, dávám kolegům specialistům a oni tam našli nové druhy, které sesbírala Míla, takže běhají asi 3 nebo 4 brouci po světě s jejím jménem, např. páteříček Cantharis emiliae a ví se, že je to pojmenované po ní, protože ona je autor prvonálezu. Měla z toho obrovskou radost, že je tím pádem tak říkajíc entomologicky nesmrtelná.

Když byla se mnou v terénu na entomologických dnech na jižní Moravě na Břeclavsku (v květnu 2008) a kolegové ji viděli v akci, tak mně ji záviděli. I když jim „jejich" také pomáhají, to, jak dělala ona, to byl skutečně profík na sbírání a také leckdy odhadla lokalitu líp než já. Já jsem třeba řekl: „To za nic nestojí" a ona: „Ne, pojď, podívej, bude to dobré" – a bylo.

Ráda jezdila na svoji chalupu v Michalových Horách u Mariánských lázní.

Do listopadu 1989 nebyla politicky organizovaná mimo ROH. Od revoluce 1989 byla mluvčí Občanského fóra (OF) na ONV Praha 10

Odpočinek. V okolí Michalových Hor, jaro 1984. Archiv J. Strejčka.

Na Slovensku. Nová Sedlica, nejvýchodněji položená obec na území Slovenska, Státní přírodní rezervace Stužica, červen 1985. Archiv J. Strejčka.

a zasadila se o vznik útvaru životního prostředí, který se stal prvním na obvodech Prahy. Později se angažovala pro Občanské hnutí.

Od roku 1989 byla členkou Výboru ochrany prostředí při zastupitelstvu hl. m. Prahy a členkou poradního sboru pro ekologickou výchovu při MŽP ČR.

Emilka říkávala, že když se věnuje ekologické výchově, měla by také být studovaná v oboru přírodních věd, nejenom v pedagogice, a proto začala studovat postgraduální studium na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy, obor ochrana přírody a 6. 2. 1990 jej, v 51 letech, úspěšně dokončila.

Po zřízení útvaru životního prostředí na Úřadu Městské části Prahy 10 v něm pracovala od 1. 4. 1990 krátký čas jako vedoucí, pak, do 31. 12. 1992 jako pracovnice pro ekologickou výchovu.

V roce 1990 založila základní organizaci Českého svazu ochrany přírody Botič – Rokytka a stala se její vedoucí.

Od roku 1992 byla členkou Společnosti pro trvale udržitelný život, jejíž setkání pravidelně navštěvovala.

V té době dostala nabídku pracovat v Českém ekologickém ústavu (ČEÚ), příspěvkové organizaci MŽP. Práci přijala, pracovala zde od začátku roku 1993 do roku 1995, ale nenastoupila jako zaměstnanec, nýbrž na smlouvu jako externista – říkala, že se nechce vázat, aby měla prostor pro další aktivity. V ČEÚ prosadila systemizované místo pro ekologickou výchovu. Doporučila na něj Alenu Reitschmiedovou (později Bauerovou), která sem nastoupila. Společně zpracovaly Analýzu ekologické výchovy v České republice a vytvořily první návrh Národního programu ekologické výchovy ČR. Místo se pod vedením Aleny Bauerové – Reitschmiedové podařilo postupně rozšířit na Oddělení environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty, které v r. 2004 mělo již 6 pracovníků a sloužilo jako informační a poradenské centrum pro EVVO (Ekologickou výchovu, vzdělávání a osvětu) a Místní Agendu 21. Jeho služby využívali stovky uživatelů z veřejné správy, neziskových organizací i podnikatelů po celé ČR. Kromě informací a vydávání metodických materiálů se oddělení významně podílelo na tvorbě Státní koncepce EVVO (1994), Státního programu

Emilka na borůvkách v oplocence, Brod u Stříbra, 2000. Archiv J. Strejčka.

EVVO, zpracování paragrafu o EVVO do zákona 123/1998, na výzkumu k environmentální psychologii a také publikovalo osvětové články k ochraně životního prostředí v populárních periodikách. Bohužel bylo toto oddělení de facto zrušeno za ministra životního prostředí Libora Ambrozka.

Od počátku 90. let Emilka usilovala o vybudování ekologického centra, kde by bylo možné rozvíjet ekologickou výchovu od nejútlejšího dětství a umožnit dětem učit se přímo z přírody. Na Praze 10, kde byla činná, nabízel tuto možnost areál Toulcova dvora v Hostivaři v blízkosti sídliště Košík. Toulcův dvůr byl v roce 1964 zařazen do seznamu nemovitých kulturních památek na území Prahy, neboť jeho dějiny sahají až do gotické doby. Po revoluci 1989 byl určen k privatizaci. Manžel Jaromír Emilku povzbuzoval, aby se o areál ucházela. Emilka v Parlamentu ČR docílila, že dne 11. května 1992 vyčlenila vláda ČSFR areál Toulcova dvora pro neziskové ekologicko-výchovné účely a převedla ho do vlastnictví města Prahy. V té době byly stavby v dezolátním stavu, navíc poznamenané socialistickou

velkovýrobnou krmných směsí a tím, že bývalé stodoly přestavěl tehdejší majitel, Státní statek Praha, na průmyslový objekt. Emilka měla zpočátku zájem jen o nejstarší část areálu – tvrz, ale Magistrát hl. m. Prahy dal podmínku – všechno nebo nic a Emilka výzvu přijala. Musela složit kauci – použila na to rodinné finance. Kauce byla vrácena až po zahájení činnosti ekocentra.

Nastalo období obrovské práce na rekonstrukcích a postupném budování ekologického centra, dnes Střediska ekologické výchovy Hlavního města Prahy na Toulcově dvoře.

Záměr Emilky se postupně, za velikého úsilí, nezměrné vytrvalosti a spolupráce s dalšími lidmi, mezi něž patřil především ing. Aleš

Masopust na Toulcově dvoře, 2002. Archiv J. Strejčka.

Dožínky na Toulcově dvoře, s manželem Jaromírem Strejčkem, 2006. Foto P. Sopoušek.

Kočí, podařil realizovat, byly rekonstruovány další a další části Toulcova dvora, který se plnil ekovýchovnými činnostmi a návštěvníky. Emilka byla zdejší ředitelkou 9 let.

Hlavním financovatelem rekonstrukcí a provozu Toulcova dvora je Magistrát hlavního města Prahy, který je současně majitelem objektů a pozemků na Toulcově dvoře. Provozovatelem je zájmové sdružení Toulcův dvůr, které má areál od Hl. m. Prahy pronajatý na 50 let.

Dnes dvůr, který je souborem historických památkově chráněných budov v Praze, slouží především jako zázemí několika ekologických organizací a jako centrum ekologické výchovy a vzdělávání pro všechny generace. Na ploše osmi hektarů se nalézá řada přírodních zajímavostí, které jsou již v Praze vzácností (např. mokřady, lužní les, louky apod.). Součástí je také ekozahrada, lesní školka, sad a hospodářský dvůr s huculskými koňmi, ovcemi, kozami a dalšími domácími zvířaty.

Posledním hlavním cílem, kterému Emilka věnovala značné úsilí, bylo docílit, aby se přiměřená ekologická výchova dostala trvale i do

Fotografie na dvoustraně – výklad Emilie Strejčkové na Toulcově dvoře, k účastnicím projektu Quo vadis, femina?, 2007. Foto J. Čejka.

programů v mateřských školách. Vycházela z toho, že malé děti jsou schopné lépe vnímat i pamatovat si základní postoje k ochraně přírodních hodnot než děti starší, které jsou ovlivňovány řadou jiných a často i protichůdných vzorů chování. Proto usilovala o zřízení ekologické mateřské školky přímo v Toulcově dvoře. Žádost o souhlas se zřízením takto specializované soukromé mateřské školky byla však Magistrátem Hl. m. Prahy zamítnuta, neboť v té době byly rušeny normální státní školky a jejich objekty odprodávány. Nakonec pomohla šťastná náhoda – Emilka věděla, že do areálu Toulcova dvora chodí paní Špidlová s vnoučetem, sdělila jí své potíže, paní Špidlová jí sjednala jednání u tehdejší ministryně školství, mládeže a tělovýchovy paní Petry Buzkové, která shledala záměr užitečným a zařídila povolení školky. Ekologicky orientovaná mateřská školka „Semínko" se stala součástí Ekocentra Toulcův dvůr o rok později. Školka klade důraz na výchovu k udržitelnému rozvoji, děti tráví mnoho času venku a jsou tak v pevném kontaktu s přírodou.

Pro přehlednost vývoje Střediska ekologické výchovy na Toulcově dvoře uvádíme časovou osu **nejdůležitějších událostí Toulcova dvora*** od zahájení činnosti do úmrtí Emilky v březnu 2009**.**

1994
- zahájení činnosti Ekologického centra Toulcův dvůr
- ředitelkou Toulcova dvora se stává zakladatelka Mgr. Emilie Strejčková
- začíná oprava části „dvorec"

1995
- slavnostní otevření areálu
- zpřístupnění sklepa a sýpky
- první velká akce pro veřejnost – Biojarmark
- startují ekologickovýukové programy
- Toulcův dvůr ožívá drobnými hospodářskými zvířaty

* Podle http://www.toulcuvdvur.cz/o-nas/historie.

1996
- výměna inženýrských sítí a práce na dvorci a stájích
- první oslavy Dne Země
- zahájení tradice letních táborů

1997
- v rekonstrukcí procházejících stájích je úspěšná výstava „Les v hodině 12."
- otevřen klub matek Mateřídouška
- první mezinárodní pracovní kemp, jehož tradice byla zachována i v několika následujících letech

1998
- ukončením rekonstrukce objektu stáje byl zahájen provoz multifunkčního sálu
- obnovení tradice Masopustu v Hostivaři
- špýchar ožívá expozicí o vývoji planety a výstavou selského nářadí

1999
- příjezd prvních koní a otevření jízdárny
- zahájení činnosti Sdružení SRAZ na Toulcově dvoře

2000
- otevřena naučná stezka areálem
- v areálu vybudována slovanská polozemnice

2001
- zahájení projektu „Noemova archa" s původními českými plemeny domácích zvířat
- první pražská konference M.R.K.E.V. (Metodika a realizace komplexní ekologické výchovy)
- zahájení provozu ubytovny ve střední části stodol

2002
- Toulcův dvůr hostí celostátní veletrh výukových programů
- rekonstrukce jídelny a kuchyně
- svůj pravidelný každodenní provoz zahajuje jídelna Toulcova dvora

2003
- ředitelem se stává Ing. Leoš Stibor

2004
- přejmenování na Středisko ekologické výchovy (z původního Ekologického centra)
- nové logo Toulcova dvora
- zahájení provozu Mateřské školky Semínko
- zcela novou tvář má vstup do areálu od autobusové zastávky
- součástí oprav sýpky bylo vybudování prostoru pro krámek na dvorečku
- velká výstava „Kroje a výšivky“

2005
- na základě konkurzu byla vybrána stávající ředitelka Toulcova dvora Ing. Rostislava Křivánková
- pan František Toulec, syn prvorepublikového nájemce, oslavil na Toulcově dvoře 80. narozeniny
- „Dožínky na Toulcově dvoře“ a „Biojarmark“, který byl pořádán na Barrandově, se propojují a akce se nově koná v hostivařském areálu

2006
- úspěšně se rozjíždí fungování firemního dobrovolnictví. Dobrovolníci chodí do areálu pravidelně a odvádějí velký kus práce.
- do Toulcova dvora se stěhuje festival FOLKomín
- vzniká úspěšná spolupráce s dendrologickou zahradou v Průhonicích na podzimní akci ke Dni stromů

- dokončení rekonstrukce stodol včetně hospodářského křídla se zázemím pro koně a správcovského bytu

2007
- probíhá celoroční projekt Ladův rok k dvojitému výročí Josefa Lady
- Toulcovu dvoru, kromě jiných mediálních úspěchů, patří reportáž v pořadu ČT Toulavá kamera

2008
- ukončen projekt revitalizace Toulcova dvora a s tím související rekonstrukce zámečku a celého dvora
- rekonstrukce hospodářské budovy pro drůbež a prasata

2009
- 22. ledna oslavila zakladatelka Toulcova dvora Mgr. Emilka Strejčková 70. narozeniny
- Toulcův dvůr slaví 15 let od zahájení činnosti

S energií sobě vlastní se Emilka vedle budování a provozu Střediska ekologické výchovy na Toulcově dvoře věnovala řadě dalších činností, které podporovaly ekologickou výchovu jako takovou. Vystupovala např. v televizi a rozhlase, se spolupracovníky se podílela na filmovém dokumentu „Abys zůstala živá, Praho" (2002), prosazovala nadále ekologickou výchovu u politiků a vytrvale prosazovala výzkum v této oblasti.

Podařilo se jí získat grant na výzkum „Odcizování dětí přírodnímu prostředí", který proběhl v letech 2004–2005 a který podpořil to, co prosazovala na základě dlouholetého pozorování. Výsledky spolu s výzkumným týmem shrnula do publikace „Děti, aby byly a žily":

„Člověk je součástí přírody a je na ní existenčně závislý. Měl by tedy znát, jak fungují v přírodě zákony, mechanismy, systémy, zákonitosti…, stejně tak jako potřebuje znát zákony společnosti, aby přežil a dobře žil.

V posledních desetiletích, která jsou na hodinách dějin lidstva pouhými zlomky vteřin, je tkáň života obepínající naší planetu vystavena

stále většímu poškozování, přičemž lví podíl na tom mají lidé. Ani si to mnohdy neuvědomují, ztrácejí kontakt s přírodou a s tím i respekt k přírodě jako zdroji života i poznání. Začíná to už tím, že děti získávají informace o živé přírodě převážně zprostředkovaně (slovem, obrazem z televize, filmu, počítače apod.), že se prudce zvětšil objem času, který děti a mládež tráví v interiéru činnostmi technického rázu oproti pobytu venku. Přitom žádná zprostředkovaná informace o reálném světě nemůže být kompletní. Odcizování dětí přírodnímu prostředí s sebou nese důsledky – zdravotní, psychické, morální – pro jedince i pro společnost.“

V roce 1997 získala Emilie Strejčková za celoživotní práci v oblasti ekologické výchovy **Cenu ministra životního prostředí*** a ocenění **Nestor ekologické výchovy**, cenu Rezekvítku za celoživotní přínos ekologické výchově. Roku 1999 obdržela za projekt Ekologického a informačního centra **Evropskou cenu Henryho Forda**, která se uděluje za přínos k obnově životního prostředí a kulturního dědictví. V roce 2009 obdržela **od ministra školství, mládeže a tělovýchovy Stříbrnou medaili**** . Tato medaile byla však předána bohužel in memoriam, převzal ji manžel Jaromír.

Stříbrná medaile Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, kterou byla oceněna Emilie Strejčková. Z archivu J. Strejčka.

Na Chaloupkách, s Květoslavou Burešovou (první zleva), 2008. Archiv Lipky, školského zařízení pro environmentální vzdělávání.

Odkazem Emilky Strejčkové jsou nejen zachráněný a dobře fungující Toulcův dvůr s přilehlými ekosystémy, ale i myšlenky zachycené písmem, které mohou dobře sloužit jako opora a vzor následovníkům, všem, kteří se snaží a budou snažit dobře pečovat o životní prostředí, o život sám. A v neposlední řadě jsou to lidé, kteří nesou její odkaz dál.

---

* podle wikipedie: Cena ministra životního prostředí je ocenění udělované ministrem životního prostředí České republiky významným osobnostem či organizacím z oblasti vědy a ochrany přírody a životního prostředí, které se vyznamenaly mimořádným přínosem pro životní prostředí. Ceny jsou předávány od roku 1994.

** Medaile Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy se uděluje fyzické osobě, právnické osobě, popřípadě skupině fyzických osob za významnou pedagogickou, výchovnou, vědeckou, sportovní nebo uměleckou činnost vykonávanou v oblasti školství, mládeže nebo tělovýchovy nebo za mimořádně záslužný čin při zajišťování a zlepšování podmínek pro výchovu a vzdělávání v České republice. Fyzické osobě lze medaili udělit též při příležitosti životního nebo pracovního výročí za dlouhodobé a vynikající působení v oblasti školství, mládeže nebo tělovýchovy. Ocenění se uděluje v prvním stupni jako stříbrná medaile a ve druhém stupni jako bronzová medaile.

Rozhovory

Dnešní mluvení o udržitelném rozvoji mně přijde jako špatně sestavená rovnice, říká Emilie Strejčková

(rozhovor pro časopis Krásná paní, 2007)

Kde to všechno začalo, co bylo tím prvním prožitkem, který nasměroval vaši životní pouť k ekologii, k ekologické výchově?

S rodiči jsme za války žili v Plzni. Bylo mi tři a půl roku, když jsem po prvním leteckém náletu viděla lidi, kteří dostali zásah, ležet vedle sebe na zemi. Kdykoliv jsem pak slyšela zvuk sirény, brečela jsem a zvracela. Abych byla uchráněna dalšího trápení, odvezla mě maminka ke své sestře na Šumavu. Tam jsem strávila zbytek války v naprosté volnosti. Byla to příroda, která vyléčila moji válečným prožitkem otřesenou dětskou duši. V nejdůležitějším období člověka, v raném dětství, jsem poznala, co je to volnost a soužití s přírodou. Prožitky s dětmi, zvířaty, s krásou rozlehlé přírody na šumavských stráních a sluncem zalitých lesních mýtinách s báječně vonícími jahodami, to vše se navždy hluboko vrylo do mého já jako něco, co má patřit k mému životu. Když jsem se vrátila po válce do Plzně, nemohla jsem už nikdy najít zalíbení v městském živoření. Město mě svazovalo. Bývalo pro mě utrpením jít na nedělní procházku do parku s tatínkem pěkně za ručičku v šatičkách ušitých na míru. Chudák, nemohl pochopit, proč odmítám. Myslel si, bůhví co pro mě dělá, ale já si připadala jako natahovací panenka s klíčkem v zádech.

Šumava byl ten pomyslný začátek k ekologickému cítění a jak vás osud vedl dál? Co jste studovala? Kdo vás ovlivnil?

Studovala jsem na pedagogické škole a vedla jsem pionýry, což byla povinnost pro budoucí učitele. Půl roku před maturitou jsem

byla zavolána do ředitelny a dozvěděla se, že jsem vyloučena ze všech středních škol v republice. Že prý vedu pionýry v duchu Junáka. Což byl paradox, já nikdy neměla příležitost chodit do Junáka. A tak jsem několik let prokazovala kladný vztah k socialistické vlasti fyzickou prací. Dělala jsem u obkladačů na stavbách, zaučila jsem se aranžérkou, jako sanitárka jsem prováděla nápravný tělocvik. Ani trošku nelituji, to vše byla pravá škola života. Až jako vdaná jsem směla dostudovat střední školu a jako matka dvou synů jsem začala studovat na pedagogické fakultě obor matematika a výtvarná výchova. Bylo by zbytečné vyprávět, proč jsem vystudovala ještě také obory národní škola a defektologie. Když jsem přestala učit a začala působit jako inspektorka pro ochranu přírody a památek, tak jsem si vzdělání doplnila o postgraduální studium na přírodovědecké fakultě. To už hlavně ze zájmu o ekologickou výchovu. Velký vliv měl na mě můj manžel, který je přírodovědec a zakladatel pražské ochrany přírody. Hodně jsme cestovali. Zlomový okamžik v mém životě nastal, když jsem navštívila s odstupem 21 let stejná místa v Africe a viděla, jak se Sahara rozšiřuje a vysychá. Také jsem viděla klesání vody u břehů Sevanského jezera či nesmírné úsilí Maročanů o zalesňování Nízkého Atlasu. Vypalování pralesa na úpatí Mount Kenyi i změny na mojí milované Šumavě, to nutí člověka nějak reagovat.

V době, kdy jste přestala aktivně vyučovat a stala jste se inspektorkou pro ochranu přírody a památek, jste se dostala k u nás poměrně novému oboru, ekologické výchově.

Pokud se ekologická výchova bude chápat jako předávání určitých informací někde ve školních lavicích, že máme žít a myslet, to nestačí. To je jako říkat kuřákovi: „Nekuř.“ Rozhodující bude ekologicko-výchovná praxe a ta doposud nemá potřebný vědecký fundament, nemá dostatek odborných obhájců. Když jsem učila matematiku, říkala jsem žákům, že nemá cenu řešit špatně sestavenou rovnici, a dnešní mluvení o udržitelném rozvoji mně často přijde jako špatně sestavená rovnice: nejsou v ní zakalkulovány změny, které se dějí se samotným člověkem. Měli bychom pochopit, že se nesmíme stále

víc uzavírat do svého technicko-kulturního mraveniště. Musíme ven, učit se vnímat přírodní zákonitosti, a hlavně ve shodě s nimi žít. To, co je uvnitř každého člověka a co je kolem nás, to jsou spojené nádoby. Člověk se vyvíjel tisíce let uprostřed přírody a je s ní jako druh Homo sapiens úzce spojen. Když se odcizí přírodě, odcizí se sám sobě, svému genetickému vymezení. Z tohoto rozporu pak snadno vznikají patologické stavy, deprivace; děti se vyvíjejí mimo zdravé normy: jsou přecitlivělé nebo agresivní, příliš bojácné nebo ztrácejí pud sebezáchovy atd.

Ekologická školka Semínko je součástí Toulcova dvora, centra ekologické výchovy hlavního města Prahy. V rámci partnerství měst Prahy a Hamburgu navázala partnerství s ekologickou školkou KITA Wacklzahn v Hamburgu. Kdybyste srovnala výchovu dětí u nás a v KITA?

V Německu mají větší důvěru v děti, nejsou tolik sešněrované, učitelky se o ně nebojí, jsou podstatně dále v ekologickém myšlení. My jim ve školkách vše odstraňujeme z cesty. Zahrady jsou většinou ploché a přehledné. U nás jde hlavně o to, aby se nemohlo nic stát. U nich hlavně o to, aby byly děti šikovné, připravené na překážky, se kterými se v životě mohou setkat. Co je perspektivnější? My také budeme potřebovat lidi vitální, s praktickou inteligencí. Potřebujeme, aby vyrůstali akceschopní lidé, kteří si dovedou poradit ve všech životních situacích. Proto i ta nerovná plocha, kameny a pracovní záhonky v zahradě hamburské školy mají svoje odůvodnění.

Jak vedete děti v Toulcově dvoře v rámci velkého množství programů, které máte vypracované, k ekologickému cítění?

Naše děti ze Semínka mají nejen kvalitní dovnitř, ale i kvalitní programy ven. Zjednodušeně řečeno znamená to u venkovních programů, že děti nejsou ponechány samy sobě a paní učitelky si nesedí klidně na lavičce, jak to leckde bývá. Děti mají u nás, když jsou v zahradě nebo v areálu dvora, nejrůznější smysluplná zaměstnání, starají se o záhonky květin, zasadí a plejí brambory, pozorují, co se děje v přírodě, krmí domácí zvířata na místní farmě. Máme venkovní

chlebovou pec, aby si děti vyzkoušely základní procesy, jak vzniká chleba. Vymlátí si obilí menšími cepy, mouku namelou a upečou placku. Když si dítě zasadí stromeček samo, tak se o něj lépe stará. Když jsem byla naposled v Toulcově dvoře, pozorovala jsem, jak se činí chovatelský kroužek. Potěšilo mě, jak šikovně děti hnaly dobytek z pastvy, jak pracně táhly kozla nebo kozel táhl spíš je. Když byl dobytek ve stáji, slyšela jsem jen veselý dětský hlahol. Jedna z dívek si právě zkoušela podojit krávu. Nikdo je do ničeho nemusel nutit. Bylo to naprosto přirozené. To je to nejlepší, oč může jít v ekologické výchově. Ty děti nebudou nikdy malovat fialovou krávu a psát ve slohovém cvičení, že mléko se vyrábí v továrnách.

To je výborné, že děti si u vás podojí krávu. Co s tím mlékem děláte, mají ho děti k svačině?

Ne, ne. To nejde. Podle platných předpisů se ve školce smí vařit jen ze zakoupených potravin. Přirozené konzumování vypěstovaného je zakázáno! Snahy o přirozenější výchovu jsou často sešněrovány mnohými – řekla bych – příliš alibistickými předpisy. Děti podle platných hygienických norem nemohou jíst chléb z naší pece, který si samy upečou, a ani využívat vajíčka od našich „šťastných" slepic, protože vejce nemají ono veledůležité červené razítko. Po dlouhé době jsem si koupila v krámě krabicové mléko. To se nedá srovnat s mlékem, které si přinesu od naší krávy z Toulcova dvora. To má po svaření škraloup, že ho lžící těžko prorazíte. Když mladí nebudou vědět, jakou má chuť dobře a správně upečený chleba s nefalšovaným kváskem, jak chutná mléko od volně se pasoucí krávy, tak to nebudou jednou po výrobcích vyžadovat. Nebudou totiž vědět, v čem spočívá opravdová kvalita.

Mnohé děti vyrůstají v rodině, která nežije „ekologicky", a přesto umístí své dítě k vám do školky. Nezapomenou děti, co se u vás naučily, když přejdou do školy a rodiče v nich neprohlubují ekologické cítění?

Období trvalého vtiskávání „imprintingu" je dobou od narození a dozrává do věku šesti let. Tato raná část života je velice důležitá,

protože získáváme základní informace a vzorce svého chování. I ve vysokém věku, kdy už těžko vzpomínáme, co se dělo před týdnem, se zážitky z dětství stále vybavují. Co jsme si tehdy vzali za své, to se nikdy neztratí. Semínko je už zasazené. Jako Šumava se u mě nevytratila. Vzpomínám si, jak jsem jako dítě byla ve chlévě a experimentovala s pavouky. Když se sekáčům utrhnou nožičky, ještě se hýbou dlouho po utržení. Přemýšlela jsem, jak je to možné. Moje velice hodná teta, u které jsem žila, přišla za mnou a viděla, co dělám. Dala mi takový lepanec, že pavoukům se nožičky netrhají, že si ho dodnes, do svých 68 let pamatuji.

Kde a jak by měli rodiče začít vést dítě ke vztahu k přírodě?

Pokud budou bydlet ve středu Prahy, tak je velice těžké, aby našli vzdušné, tiché a přírodně pestré prostředí, protože z centra plíživě mizí i poslední chabé zbytky zeleně. Rodiče by s dětmi měli chodit za každého počasí ven, mělo by to být pravidlo, aby jejich děti nebyly skleníkové kytičky. Obecně je známo, že uvnitř bytu, ve všech interiérech, je horší životní prostředí než venku, a přesto se na to tak málo dbá. Děti prožívají až 95 procent času svého života uvnitř. Jeden rozsáhlý americký průzkum prokázal, že u nás ve velkých městech je člověk v přírodním prostředí jenom dvě procenta svého času. A to je alarmující, protože naše přirozená vitalita ubývá a reaguje tím, čemu říkáme civilizační choroby a sociálně patologické jevy. Náš genetický základ se brání. Vlivem Evropského společenství se u nás začíná vžívat pojem „informální učení". To je nejstarší a nejpřirozenější forma seznamování se světem okolo: bez lektorů, učitelů, kdy za součinnosti všech smyslů poznáváme, jak funguje život: v listopadu žloutnou a padají listy stromů, k dubnu patří rašení lístečků, k červnu třešně a jahody. Znát a ctít přírodní zákonitosti znamená projevovat účast, reagovat na potřeby živáčků. Úcta k životu, jak to napsal A. Schweitzer, je základním předpokladem lidské existence na této planetě a já bych dodala, je také stavebním kamenem k udržitelnému rozvoji.

Takže odcizení dítěte přírodě má nejen za důsledek lhostejnost k přírodnímu prostředí, ale je tu i zpětná vazba, poškození sama sebe jako člověka.

Ano, to je pravda. Od prvních měsíců života se dítě učí soustřeďovat pozornost na vnímání všeho, co by mohlo mít pro život nějaký význam. Pozornost upoutá let ptáka, obraz na hladině louže, strom ve větru. Jak přibývají týdny, měsíce a léta, přibývají dítěti zkušenosti a začíná rozlišovat svoje vjemy na významné a bezvýznamné pro jeho život. Proč by měl namáhat svoje smysly při pozorování dějů, které nemůže žádným způsobem měnit? Přestává si jich všímat. Velice brzy zjistí, že dovede ovládat chování svých blízkých, což je nejdůležitější objev. Naučí se také manipulovat s věcmi v postýlce, v bytě. To je radosti a vítězného opakování, když se desetiměsíčnímu mrněti podaří rozsvěcovat a zhasínat lampičku. Co venku? Tam si jde všechno svojí cestou: vítr, světlo, rostliny i zvířata. Co teď? Rozhodující pro další vývoj bude, zda se najde nablízku batolete někdo, kdo pomůže navázat vzájemné kontakty i s tím živým venku, kdo bude soustavně projevovat přírodě lásku, úctu, pochopení. Jinak s velkou pravděpodobností bude dítě po celý život považovat prostor mezi dvěma interiéry za jakési nutné zlo, jen za něco, co se lidem ještě nepodařilo žádoucím způsobem takzvaně „zkulturnit" a co zdržuje, když se musíme dostat z jedné místnosti do nějaké jiné.

Co pro vás znamená slovo ekologie? Jak byste ji jinak než definicí popsala?

Ekologie by mohla také znamenat, že si uvědomíme, jak pevně jsme vpleteni do přírodního řádu. Zmoudříme a už konečně pochopíme, že se nevyplácí trucovat a vnucovat přírodě i sobě to, co nám ani jí není vlastní.

Téměř vůbec si neuvědomujeme, že během posledního století hůř vidíme, hůř cítíme, hůř slyšíme, ztrácíme schopnost empatie vůči živým organismům, ale ochabují i schopnosti nekonfliktního soužití v rodinách a tolerance při společenských kontaktech. Největší změna za posledních deset patnáct let nastala tím, že děti vyrůstají vedle

něčeho, co se dá snadno ovládat zapnutím nebo vypnutím. Mimo občasné otření prachovkou není třeba se nijak soustavněji starat. Nic živého tak nefunguje ani v přírodě, ani mezi lidmi. Vyjít s manželem v jednom bytě a mít vzájemně pevný a hezký vztah, plný úcty a tolerance, to se musí také včas pěstovat, jako květiny na zahradě, když chceme, aby krásně kvetly. Příroda nám může být i dnes báječnou učitelkou.

Znamená to, že ztráta kontaktu člověka s přírodou se odrazí na kvalitě společnosti, na dobrém fungování mezilidských vztahů?

Podle mne ano, jsou to spojené nádoby. V umělém prostředí vytvářeném člověkem – tím míním byty, dopravní prostředky, holé ulice –, já alespoň pociťuji zploštění, ohromné zjednodušení vazeb. Vybírat si mohu z mnoha variant ano, ne. Zhasnout, rozsvítit. Zavřít, otevřít. Jako bych rozhodovala jen v ploše nebo ve dvou směrech. K čemu ještě třetí rozměr?

Znají dnešní děti rostliny, dokážou v přírodě pojmenovat a nalézt např. heřmánek nebo hluchavku?

Na obrázcích toho umí pojmenovat tolik, že je to až obdivuhodné. Znají plno květin i zvířat. Dělali jsme výzkum znalostí u dětí v mateřských školkách a u páťáků ze základních škol. Měli přiřadit obrázek zvířátka ke krajině, kde by se mu dobře žilo, např. žabičku k rybníku, ještěrku na proteplenou slunnou stráň, veverku do lesa. U vyhodnocení výsledků jsme byli zvědaví na rozdíl mezi mrňaty a těmi staršími. Nebyl ani zdaleka tak velký, jak jsme očekávali. Víc než na věku záleželo na zkušenostech z pobytů venku v krajině. Prováděli jsme víc zajímavých výzkumů a seznámit se s nimi lze na internetových stránkách www.detiamesto.cz (tento odkaz již nefunguje, pozn. ed. 2012). U malých dětí nejsou problémy, jsou jakoby nastartovány k udržitelnému rozvoji, ale chybí vychovatelé. Výchova je příliš antropocentrická. Abych se vrátila k vaší otázce týkající se znalostí přírody. Nejvíc se všichni zajímají o savce, mají k nim dobrý vztah, protože jejich mláďata jsou roztomilá, často se dají i ochočit. Rost-

liny dovedou pojmenovat, ale většinou v nich nevidí něco živého, bez čeho svět nebude existovat. Nejhůře se probouzí zájem o tu žoužel, kterou téměř ani nevidíme, a o mikroorganismy. Podle reklam jsou bakterie výhradně „fuj" a vy pak přesvědčujte děti, že bez nich by nic nevyrostlo a ani naše tělo by nefungovalo!

Jak často jezdíte do přírody?

Ve vegetačním období jsem někde v terénu skoro vždy nějaký den v týdnu. S manželem provádíme průzkumy přírodních lokalit pomocí broučků živících se rostlinami. V našem případě to znamená, že na sledované místo chodíme minimálně jednou za měsíc od března až do listopadu a někdy se zastavíme i v zimě. Vždy po dvě až tři vegetační období. Klepeme do bylin, keřů a stromů, smýkáme porosty, hrabeme v zemi u kořenů, prosíváme tlející zbytky, např. hledáme všechny druhy nosatců a mandelinek (žije jich u nás 1500 druhů, pozn. J. Strejček).

Jak nejraději odpočíváte?

Ráda odpočívám na zahradě na naší chaloupce při práci, kde doháním, co mělo být už dávno uděláno. Vnoučata si zvykla na moji šípkovou marmeládu a džem z černého rybízu třeného za syrova nebo k nám chodí na brusinkové kompoty. Nikdy si nenechám ujít období, když kvete fialový vřes, jsou zralé brusinky a sem tam narazíte při trhání na hříbeček. Když voní borovice a rudé vyzrálé brusinkové hrozínky kloužou do hrsti, to je fantastický zážitek.

Léčíte se bylinkami?

Dnes jsem si na noc namazala krk kostivalovou mastí. Při průzkumech jsem spadla ze skalky a mám něco s krční páteří. Můj manžel dělá z kořenů kostivalu fantastickou mast, tak jsem si ji napatlala večer na krk a cítím se lépe.

Z platonické lásky děti nebudou

(rozhovor pro Zpravodaj Ministerstva životního prostředí, 2008, kráceno)

Vystudovala jste Pedagogickou fakultu Univerzity Karlovy, obor matematika, výtvarná výchova, defektologie a národní škola, a pak ještě ochranu přírody na Přírodovědecké fakultě. Kdy jste se začala zabývat ekologickou výchovou?

Dneska mám dojem, že jsem k ní inklinovala od dětství. Jsem ročník 1939 a v období války jsem žila na Šumavě na Čachrově a tam existovala obrovská svoboda. Do školky jsem napřed nechodila, pak pár měsíců sice ano, ale většinou jsem se potloukala s partou dětiček po lesích. Dnes ani nechápu tu volnost, tu svobodu, kterou jsme tehdy měli.

Takže jste přírodní vztahy měla jaksi prožité…

Měla. Když jsem se po válce v pětačtyřicátém roce vracela do Plzně, město mi bylo vlastně odporné.

Co to znamená postupovat spirálově? Co ekologická výchova nemá?

To bychom museli zabrouzdat do evolučního děje, protože genetická výbava lidí, dítěte, je ovlivněná tím, že byla několik milionů let určována v kontaktu hlavně s přírodou, pak teprve přišly nějaké chýše nebo polozemnice. Následovala tisíciletí zemědělského osidlování a staletí mírné zemědělské civilizace, těžiště života bylo na vesnici. A dneska vlastně náhle nadpoloviční většina lidí sídlí ve městech. Téměř do současnosti děti byly v kontaktu s přírodou, a to nejenom v pozitivním slova smyslu. Příroda v raném věku obohacuje, i když prožitky jsou negativní. Dítě musí procítit, jak bolí kámen, který padne na nohu, jak působí, když ho venku chytnou kroupy. Jsou to pro ně celoživotní určující zážitky – ty pozitivní i ty negativní.

Bezprostřední zkušenost…

Ano, tu bezprostřední zkušenost potřebují.

Co tedy podle vás ekologické výchově chybí – při srovnání se zavedenější pedagogickou oblastí defektologie?

Chybí jí vědecký fundament. Stálo by za to, aby někdo srovnal, kolik lidí se dnes profesionálně věnuje odpadům, kolik lidí energetice a dalším oblastem životního prostředí a kolik lidí se vědecky zabývá vývojem dětského mozku v těchto souvislostech.

Váš život vůbec je ve znamení houževnatého prosazování nových věcí, které se pak ukážou životaschopné…

Pavel Šremer tenkrát dostal za úkol napsat k této analýze stavu ekologické výchovy recenzi. V ní krásně rozvádí, že by bylo potřeba jednak analýzu rozšířit – měli jsme tehdy málo času a byla jsem na to zprvu sama, potom s Alenou Reitschmiedovou – a jak by bylo třeba pokračovat plynule, jako to dělají třeba v oblasti zdravotnictví. Náš pohled na úbytek kontaktů dětí s přírodním prostředím byl ojedinělý asi také proto, že děti do tří let patřily doposud pod resort zdravotnictví, a ten se zabývá nemocnými, nezabývá se zdravými. A my chceme mít děti zdravé, duševně i tělesně optimálně rozvinuté.

Po vašem působení v Českém ekologickém ústavu přišlo vaše životní dílo – zakládání střediska ekologické výchovy Toulcův dvůr. Je to tak?

Je. Protože jsem si uvědomila, že, jak se říká, řetěz je tak silný, jak silný je jeho nejslabší článek. A ve výchově a vzdělávání dětí u nás rozhodně nejslabším článkem není teorie. Právě tím, jak se přesouvá celý životní styl do interiéru, překlápí se současně také vzdělávání k teoretickému, ke slovům, obrazům. Dneska se sice začíná promítat i trojrozměrně, ale stejně tomu chybí zase dimenze reálného času, propojení s přírodou. Třeba paní docentka Illnerová se zabývá biorytmy v člověku, časem, který navazuje na přírodní děje. A těch propojení mezi člověkem a přírodou, kterých si zatím nevšímáme, těch je tolik… Já si myslím, že tam je nejslabší článek, který nám bude bránit v trvale udržitelném rozvoji.

To jste si tedy řekla a to byly důvody, proč jste s vervou sobě vlastní pracovala na založení Toulcova dvora?

Původní myšlenka byla přírodní obnova údolí Botiče. Udělaly se projekty, průzkumy, udělaly se cesty, lávky, celé údolí jsme zprůchodnili. A řekli jsme si, že někde uprostřed bude nějaká zastávka, kde se lidé něco dozví, kde něco uvidí, kde najdou nějaké odborníky, se kterými budou moct dát řeč. Jenomže přišla revoluce…

Takže to bylo už před rokem 1989.

Dávno předtím. Naučnou stezku a lávky jsme dělali v akci Z se státní ochranou přírody a s aktivisty ochrany přírody, kteří byli nesmírně pracovití. Je třeba říct poctivě, že kdyby nebylo – jak nemám důvod milovat komunistické vize – doby, kdy se souhlas s pozemky, které mají být chráněné, vydával naprosto bez problémů, tak se to asi nepodařilo. Třeba paní Dačická z Heslova bez problémů podepsala souhlas u svých pozemků v pražské Šárce, aby se staly chráněným územím. I díky tomu dneska je v Praze pomalu stejné procento chráněných území jako v průměru v celé republice. Taky si to Praha zaslouží, protože je mimořádně přírodně cenná.

Tehdy neexistoval ten silný tlak na zastavování území, jaký je teď, že?

Jistě. Mělo to své výhody a nevýhody. Naší výhodou bylo, že pozemky kolem Toulcova dvora byly státní a Toulcův dvůr patřil také státu a nám se podařilo po mnohaletých bojích získat Toulcův dvůr na 50 let do pronájmu jako ekologické centrum hlavního města Prahy.

Když jste potom skončila s ředitelováním střediska ekologické výchovy v Toulcáku, nedala jste si pokoj. Začala jste s prosazováním ekologické mateřské školy?

Ještě předtím jsem prosadila výzkum odcizování přírodního prostředí…

Při tom jste se setkala s Františkem Koukolíkem?

S ním jsem se setkala už dřív. Když jsem dělala v Českém ekologic-

kém ústavu, s Pepou Vavrouškem jsme společně šli za doktorem Koukolíkem a on napsal z našeho impulsu publikaci Fyziologie chování člověka ve vztahu k životnímu prostředí. Dělal pro nás několik přednášek, protože „vzpoura deprivantů" by se dala chápat také jako vzpoura lidí, kteří jsou tlačeni žít mimo genetické mantinely, které dala člověku příroda. Příroda mu dala určitou možnost vidění, slyšení, chození, běhání, cítění nebezpečí. Mohli bychom to vzít jedno po druhém, třeba vidění: Dneska všechny děti koukají jenom před sebe na obrazovky a netrénování periferního vidění možná způsobuje část nehod v autech. Nebo cítění: my měli práce na pozemku, většinou za moc nestály, ale přece jen jsem si dovedli představit, co to je zemědělská práce: jak voní a jak živá je půda. Kdo a jak to dneska dětem nahradí? Počítač? Takhle bychom to mohli vypočítávat dál a možná bychom zjistili, že děti šidíme o rozvíjení více než poloviny toho, co geneticky dostaly do vínku.

Skočila jsem vám do řeči, když jste říkala, že jste prosadili výzkum…

Právě na základě toho, co vnesl do problematiky pan primář Koukolík, objevilo se, co všechno schází. On to bral z hlediska člověka a humanitních věd, biosociálně. Protože ale je odborník na člověka, na lidský mozek, ne už na přírodu, nemohlo tam být specifikováno, jak by děti měly být v kontaktu s přírodou. Tady se ukazuje to prázdné místo, které by bylo třeba hodně rychle doplnit. Většina lidí u nás v republice je zaměřená buď přírodovědně, nebo humanitně. Schází tady průnik. Každý má svou slovní zásobu, nerozumí si navzájem. To nám škodí. A právě tím se taky doktor Koukolík zabývá pod titulem Třetí kultura, jsou to přednášky na cédéčku, mohli by je mít ještě v Akademii věd. Tam se přimlouvá na překlenutí bariér mezi oběma směry. Sama jsem měla štěstí, že jsem studovala spíš humanitní směry, ale s manželem Jaromírem jsem dělala terénní přírodovědné průzkumy. Když jezdíte na jedno místo tři, čtyři roky a zabýváte se vazbami mezi rostlinami a brouky, pro které je zeleň potravou, tak se vám najednou příroda ukáže docela jiná.

Teď se tedy dostáváme k ekologické mateřské škole?

Končila jsem na Toulcově dvoře tímto tříletým výzkumem odcizování člověka přírodě. Vznikla z něj publikace Aby děti byly a žily, myslím, že je ještě k sehnání na pražském magistrátu. Souběžně s tím se začala budovat ekologická mateřská školka.*

Teď právě Ministerstvo životního prostředí s partnery připravilo seminář Dobrá praxe ekoškolek, v Česku, myslím, první svého druhu. Zatímco v zahraničí, třeba v Německu, už jsou alternativní školky už nějakých pár let uchycené, tady je to nyní úžasný objev. O seminář je velký zájem. Vy jste ale s ekologickou mateřskou školou začínali na Toulcově dvoře už v roce 2003, 2004. Jak se to podařilo?

Zkontaktovali jsme se s Hamburkem, protože je partnerským městem Prahy. Tam jsme si našli ekologickou školku, kterou vede sympatický ředitel. Velice vstřícně nás přijal. Dělali jsme několik společných akcí, oni byli tady, my u nich. Když jsem viděla, jak u nich nejsou plochy kolem školky ani zaasfaltované, ani zabetonované, ani pokryté umělou dlažbou, jak je tam všechno zelené, o kolik jsou v ekologii dál, toužili jsme spolupráci nějak rozšířit, což se teď konečně daří.

---

* K tomu dodává J. Strejček (2012): „Získání Toulcova dvora nebyla vůbec jednoduchá záležitost. Míla měla zprvu touhu docílit výstavbu přísně ekologického objektu, umístěného někde v údolí Botiče v blízkosti Toulcova dvora. To by asi byla přes svou houževnatost těžko docílila – to jsem jí také sdělil. Já jsem se ale v předstihu dozvěděl, že Státní statek Praha, dosavadní uživatel, zde hodlá zrušit jeho zpracovnu biologického odpadu z Prahy na krmnou pastu pro prasata a objekt opustit. Doporučil jsem proto Míle, aby se pokusila tento objekt získat pro své vytoužené ekologické centrum. Míla po určitém váhání o tom začala jednat. Ale narazila na to, že objekt majetkově patřil purkrabství Pražského hradu (pan Toulec byl dříve pouze nájemce a správce statku – ještě jsme s ním o tom mluvili). Hrad o statek nestál a byl proto zařazen do seznamu pro privatizaci. To ale Mílu neodradilo, dále jednala a podařilo se jí najít a přesvědčit několik ekologicky vstřícných poslanců, kteří pak podali návrh na vynětí objektu z privatizace a jeho předání Hl. městu Praze právě pro ekologickou výchovu. Zajímavá pak byla reakce Magistrátu – místo poděkování jí nevěřili, že to dokáže a vyžadovali jako záruku vícetisícovou bezúročnou kauci (tu pak po dvou letech vrátili). Kromě toho byl objekt pro začátky činnosti nadměrně velký a když si chtěla vzít zatím do užívání jen jeho část (bývalé stodoly bez historické hodnoty mohly být pronajímány na sklady),

Co to vlastně je – ekologické nebo lesní mateřské školky?

Nedá se to přesně definovat, každá je trochu jiná, každá je v jiném prostředí. Právě proto se pořádá teď 13. a 14. listopadu ta konference.

Vy jste dostala za všechny své počiny už dávno, v roce 1997, Cenu ministra životního prostředí.

Také jsem Nestorka ekologické výchovy…

Jaký jste z těch ocenění měla pocit?

Řeknu pravdu: Víc si cením toho, když tehdy ty děti v deváté třídě a jejich učitelka říkaly, že kdeco znaly z terénu, kdeco znaly z družiny. To pro mne je největší ocenění, samozřejmě také stále košatější život v Toulcově dvoře.

Čeho jsme se z vašich témat ještě dotkli málo?

Pořád hledám cestu, jak by se popisovaná situace dala napravovat. Když si uvědomíte, kolik přibývá alergiků, dětských rakovin, co všechno se děje jenom z hlediska zdraví, co se děje z hlediska psychologie, kolik dětí je narušených, kolik přibývá koukolíkovských deprivantů… Co s tím? Kudy? Ale existuje cesta, kterou považuju zatím za nedostatečně využitou, a to je vznik Úmluvy o právech dítěte z roku 1989, ke které Česká republika také později přistoupila. Jednou za pět let se hodnotí…

---

byla striktně odmítnuta s podmínkou „buď všechno nebo nic". Takže Míla musela vzít státním statkem totálně poničený a neudržovaný objekt celý a spolu s magistrátem se starat o jeho rehabilitaci mnoho roků! Nakonec to všechno zvládla. Včetně vydupání a dostavby první mateřské školy s ekologickým zaměřením v Praze.

Ještě k té školce – její prosazení je jednou ze šťastných náhod. Když s návrhem na souhlas se zřízením takovéto a soukromě placené specielní školky přišla na Magistrát, byla striktně odmítnuta – „my školky rušíme a přece nebudeme novou povolovat", ale protože na Toulcův dvůr již chodilo hodně lidí s dětmi podívat se zblízka na živá hospodářská zvířátka, Míla si všimla, že tam s vnoučkem chodí i manželka tehdejšího předsedy vlády a již se s ní znala. Svěřila se jí se svými potížemi, a ona jí zprostředkovala slyšení u tehdejší ministryně školství Buzkové. Ta, když jí Míla vše vysvětlila, dala ke školce souhlas. A jen tak pro zajímavost, později sem chodily i děti ministra životního prostředí Ambrozka."

…jak se dodržuje.

Ano, naposledy to bylo v tomto pololetí. V úmluvě je třeba napsáno, že dítěti by měly být poskytnuty takové podmínky, aby mohlo optimálním způsobem rozkvést, aby se mu dostalo všeho, co potřebuje. Není to přesná formulace, jak jsem to řekla, ale obsahově je to přesné. My vlastně děti, proti Úmluvě o právech dítěte, šidíme, necháme je zakrňovat, nerozvíjíme všechno, čím je genetika vybavila. Tady vidím šanci, kdyby se tím někdo začal zabývat… Další velkou šanci bych viděla v tom, že děti do tří let by měly přejít do gesce Ministerstva školství. Bylo by to dobré, kdyby se ta situace na začátku dobře rozjela, kdyby vzniklo třeba tak velké oddělení věnující se problematice dětí do tří let, jako má sport, který je zavedený a dostává miliardy. Potřebovali bychom dobrý start pro ty první tři roky věku. Jsou rozhodující, protože to je tzv. období imprintingu, trvalého vtiskování. Co se do dětí nedostane při tom startu, budeme v dalších letech dostávat daleko obtížněji, s menšími a povrchnějšími výsledky.

Jak tomu mám přesněji rozumět – dostat děti do tří let do gesce ministerstva školství?

Dosud tuto oblast mělo Ministerstvo zdravotnictví, teď by měly patřit dětičky do tří let Ministerstvu školství. Má to ale, pokud vím, dostat jedna pracovnice, která už má na starosti školky. Což vzhledem k závažnosti této problematiky považuji za absolutně nedostačující.

Jde tedy o to, co může poskytnout těmto dětem stát?

Doteď se říkalo: To je věc rodičů, to není věc státu. Když jsme dělali výzkum, paní učitelky říkaly: No ale my nemůžeme s těmi dětmi nic moc dělat, už jsou moc velké na to, abychom dokázaly změnit návyky. Jděte na nižší věk, a tam slyšíte to samé. Je daleko větší potřeba věnovat pozornost rodičům, jeslím. Na výstavě, která je teď na MŽP, je o tom hodně. Bylo by potřeba doplnit prázdnou niku mezi humanitními, hlavně pedagogickými, a biologickými obory, snažit se poznání dostat alespoň na úroveň, na které jsou třeba právě

ti defektologové. Aby se vědělo, která část mozku se rozvíjí v kterou dobu, jakým způsobem, jak rozšiřovat vědomosti, jak jsme mluvili o té spirále, kdy už mozek je nazrálý, aby pochopil. Tím bychom se měli zabývat na vědecké úrovni.

Vědecky k pochopení, ke zvnitřnění přirozených věcí?

Musíme si uvědomit, že dokud nevezmeme přírodu do hry jako rovnocenného partnera, máme smůlu. Děti třeba zjišťují, že existuje pozemek, který je biologicky pestrý, krásný, příroda je chráněná, ale stačí nějaká obálka, kamarád, známý a stane se z něj stavební parcela, která v tom momentě má řádově vyšší cenu než původní příroda. Naše děti se učí matematiku a nejsou hloupé, máme inteligentní děti, ale jak mají tomuhle rozumět? Tady opravdu všechno souvisí se vším a my v tom zatím strašně kulháme, pokud to není jeden krok dopředu a dva dozadu. Jestliže v naší republice většina lidí věří, že lidé najednou pochopí, co to je příroda, co to je člověk, jak je to spolu provázané – že může dojít k nějakému nazření, tak vlastně nemáme šanci… Jedinou šanci vidím v tom začít odmalička, kdy je styl blízko k přírodě přirozenější, je dětem vlastní. Tam by se mělo začínat ve prospěch jak přírody, tak dětí, lidí.

Jak to myslíte s vírou v nazření?

Děti pořád odvádíme někam od přírody dál. Příroda je tady miliony let, ale kultura pár let. Docent Sak při svém výzkumu zjistil, jak přibývá čas, který děti tráví v interiéru, u masmédií a ubývá pobyt v přírodě. Když někde něčeho přibývá, musí jinde zase čas ubýt. Věřit v pochopení přírody a sebe sama nazřením znamená věřit v něco, co v člověku není. Jako kdybychom chtěli, aby vyrostl stromek, když nezasadíme semínko, a aby se utvářel stromek k obrazu našemu, když se nikdo o to nesnaží.

O čem teď přemýšlíte?

Moje nejnovější poznatky jsou ze čtyřměsíčního pobytu po nemocnicích. Tam se mi otevřel zase jiný pohled na život. Hodně jsme

si tam mezi pacientkami povídaly. Ony, když slyší povídání o přírodě, třeba řeknou: Já taky miluju přírodu, strašně miluju přírodu, bez přírody bych být nemohla. A já říkám – no a jak se to projevuje? Ona: Chodí do Šárky a chodí po asfaltových cestičkách, ale do lesa by nešla. Já: Proč byste nešla do lesa? Ona: Já se lesa bojím. Já říkám: A proč? Čeho? Zkuste mi říct, čeho se bojíte v tom lese. A ona: No já nevím. Zkrátka, do lesa nejdu… Jiná pacientka řekne: Mám hrozně ráda houby, ale tři roky už jsem v lese nebyla kvůli klíšťatům… I ptám se: Kam to povede?

Žijí tito lidé podle vás nevědomky v omylu, když říkají, že milují přírodu?

Takový je rozdíl mezi platonickou a skutečnou láskou. Z platonické lásky nikdy děti nebudou. Je to totéž jako skutečná láska a platonická láska.

Ptala se Hana Kolářová
v Praze – Záběhlicích 6. listopadu 2008

Články

Potřeba vědeckého základu k výchově přírodou
(časopis Akademický bulletin, 1999)

Zájmové sdružení Toulcův dvůr je seskupení nevládních neziskových organizací, které spravuje a provozuje Ekologické centrum hlavního města Prahy. Díky doc. RNDr. Heleně Illnerové, DrSc. (místopředsedkyně AV ČR) a doc. Ing. Jaroslavu Macháčkovi, DrSc. (Komise pro životní prostředí AV ČR) jsem byla – jako ředitelka tohoto zařízení – pozvána na jednání Komise pro životní prostředí AV ČR a následně i vybídnuta, abych napsala o našem pohledu na problém, který by asi mohl být řešitelnější, pokud by se mu vytvořil lepší vědecký fundament.

Člověk je jedním z živočišných druhů, žijících na Zemi jen velmi krátce. Za svoji vitalitu a inteligenci bezesporu vděčí velmi pestrému a složitému a tím i podnětnému přírodnímu prostředí, které ho v průběhu vývoje obklopovalo a kterému se musel přizpůsobovat.

Největší změnu způsobu života v průběhu několika posledních desetiletí zavinil přesun těžiště lidského života z venkovního přírodního prostředí do nejrůznějších interiérů a do silně urbanizovaného prostředí měst – tedy celkově do míst umělých, téměř už zbavených různých nesnází s přírodními organizmy. Seznamování s problematikou životního prostředí umíme přece řešit pohodlněji než prostřednictvím komplikovaného pobytu venku v terénu. Od čeho je osvěta a vzdělávání v pohodlí bytů, škol, kulturních prostor atd. Od čeho jsme dovedli k takové dokonalosti řeč, písmo, statické a pohyblivé obrazy, různé způsoby komunikace pomocí techniky. Bariéry umělého – neživého – prostředí kolem člověka nepozorovaně

sílí a oslabují půl milionu let budované vazby mezi člověkem a systémem života na Zemi. Jaké mohou být důsledky tohoto – z hlediska fylogenetického – nesmírně rychlého vývoje? Statistické údaje o civilizačních chorobách, o sociálně patologických jevech a o demografickém vývoji dostatečně varují.

Chování člověka je determinováno geneticky, prostředím, ve kterém se pohybuje, a cíleným vzděláváním. Různé skupiny vědců z nejrůznějších oborů, zabývajících se genetikou, etologií, vývojovou psychologií, emoční inteligencí atd., zjišťují, dokazují, informují a varují: genetický základ a prostředí, ve kterém člověk vyrůstá, hrají v jeho chování daleko důležitější roli, než si přejeme věřit. Rozhodně zásadnější, než můžeme dosáhnout jednostranným působením na racionální složku lidské osobnosti.

Přirozený zdravý genetický základ umožňuje v každé generaci vždy znovu začít lépe. Je stále ještě tolik rezerv v dětech i v krajině! Nenechme se dohnat k rezignaci obvyklou průpovídkou, že návrat k přírodě už není možný. Není třeba vracet se nějak násilně k přírodě, pokud každé nové lidské mládě nepřirozeně neopouzdříme v umělém prostředí.

Příroda si člověka vypiplala a umí ho informovat nejkomplexnějším způsobem, jaký na Zemi existuje. Ovšem i tady chce všechno svůj prostor a čas. Nedostane-li malé dítě včas příležitost naučit se mluvit, bude mít s dorozumívacími schopnostmi doživotně ohromné problémy. Neposkytneme-li malému dítěti možnosti naučit se vnímat informace přímo z přírodního prostředí – za pomoci moudrého lidského vychovatele – odcizí se tomuto prostředí, rovněž s celoživotními důsledky. Závěr? Jedině včasné, přímé kontaktování dítěte s kvalitním přírodním prostředím za účasti moudrého prostředníka může pomoci k trvaleji udržitelnému životnímu stylu. Se skutečně komplexní výchovou nám pomůže samo prostředí, genetické výbavě jak duševní, tak tělesné nebude činit žádné násilí a učení se nebude vytrhávat ze základních souvislostí.

Pro srovnání uveďme názorný příklad: chceme naučit dítě plavat. Ve škole mu vysvětlíme význam plavání, poskytneme mu osvětu for-

mou kvalitní brožury o plaveckých stylech, promítneme instruktivní film, ale z bezpečnostních a jiných důvodů ho raději do vody nikdy nepustíme. Zůstane neplavcem přes veškeré vzdělání i osvětu a vynaložené prostředky jako bychom vyhodili oknem.

Na základě celoživotních zkušeností s environmentální výchovou se domnívám, že ekologie člověka potřebuje svoje vysoce fundované odborníky stejně jako hydrologie, geologie apod. Pokud Akademie věd ČR pomůže vytvořit dobrý vědecký fundament pro praktickou ekologickou výchovu, pomůže tím i vedení Ministerstva životního prostředí ČR k ovlivnění úředníků, kteří mají tendence jít hlavně cestou pohodlnější a viditelnější osvěty. Z vědecky zdůvodněné a prakticky správně uplatňované ekologické výchovy by na MŽP zásadním způsobem mohl těžit odbor ochrany přírody, odbor enviromentálních rizik i odbor strategií, případně ekonomické politiky.

Ekologické centrum Toulcův dvůr má již bohaté praktické zkušenosti. Jsme schopni připravit projekt ve spolupráci s některým vědeckým pracovištěm nebo spolupracovat na grantu, který by se týkal popisovaného problému. Máme možnost využít výsledky v rámci připravovaného Státního programu environmentální osvěty, vzdělávání a výchovy.

Ochrana lidského mláděte přírodou
(časopis Ochrana přírody, 2001)

Zásadní osobní přesvědčení: k trvaleji udržitelnému lidskému pokračování bude třeba především mnohem více a lépe rozvíjet schopnosti moudře jednat. Na nedostatek slovních projevů nezhyneme. Proč píši? O článek jsem byla požádána na počátku tisíciletí. V době, kdy ekologické centrum Toulcův dvůr, jemuž jsem byla porodní bábou, má pětileté výročí existence a 50 let uplynulo od mých prvních výchovných zkušeností s kontaktováním dětí a přírody.

Parta puberťáků přišla prozkoumat, co je zač ekologické centrum. Nabídla jsem jim, ať se mnou jdou vysadit vrbové proutky po obvodu

budoucího živého altánku u rybníčku. Během práce si hoch všiml, že se blíží čas oblíbeného televizního seriálu. Reakce druhých: „Nebuď blbej, tohle je lepší, zavolej domů, ať ti to nahrajou." Když odcházeli, poděkovali! Hluboký zážitek – určitě pro mne. „Jé, to vajíčko je tak teplé!" Přála bych vám vidět úžas dívenky, která se šla do kurníku přesvědčit, že slepice nekdáká pro nic za nic. Vajíčko nebylo jako obvykle z ledničky. Pořídit si do centra i koně? Kdo se bude starat? Zkušený praktik tvrdil, že jak budou koně, objeví se i dívky z okolních sídlišť a budou chtít pomáhat. Nevěřila jsem. Mladé dámy v období nácviku nových dovedností jako pěstění nehtů – ty budou kydat hnůj a čistit kopyta? Ano, zákonitě: kůň může tvořit jakousi přestupní stanici mezi dovedností zacházet s panenkou a následně s manželem. V současné době máme již pět huculských kobylek a čekatelky na volné místo v chovatelských kroužcích. Největší díl fyzické práce u nás dělají „civilkáři", vyučení i vystudovaní. Převaha teoretického vzdělávání jim usnadňuje poučování malých návštěvníků. Při pokusech o aplikaci teoretických znalostí do terénu se projevuje velký nedostatek environmentálních zkušeností: nemají odhad, kdy shrabat seno před deštěm, jak upevnit kámen na svahu, jaká větev stromu je může unést. Vyprahlý trávník zalejí studenou vodou za slunného poledne s odůvodněním, že největší žízeň je za horka. Proč selhávají?

Shrnutí zkušeností: děti jsou prokazatelně stále odcizenější přírodnímu prostředí a to ke škodě svého duševního i tělesného vývoje, i ke škodě vývoje dovedností pečovat o přírodní hodnoty.

Dlouho pátrám v Česku po pracovištích a jednotlivcích, jejichž zájem upoutal tento stále aktuálnější problém. Nabízím naše zařízení jako terénní základnu pro výzkum. Zatím marně. Ve zdravotnických materiálech se téměř výhradně jen varuje: před různými organismy, před znečištěním, před přírodními alergeny, před zářením (viz propagační materiály Státního zdravotního ústavu). Školství bere za své především vzdělávání (=působení na rozumovou složku lidské osobnosti) a to nyní především v oblasti cizích jazyků a nových technických směrů (viz 2. verzi „Bílé knihy"). Nahrazováním aktivního života

ději na obrazovkách budou děti při globálním hodnocení stále více ztrácet, než získávat. Resort životního prostředí zkoumá dopady jednotlivých složek životního prostředí na zdraví lidí. Bylo však vícekrát prokázáno, že „viníkem“ rychlého přibývání civilizačních chorob i ubývání porodů je hlavně nepřirozený životní styl (způsob). Kde tedy hledat záštitu pro trvaleji udržitelný lidský vývoj?

Jedním z důsledků absence vědeckého, kompetenčního, ale i mediálního přístupu k uvedenému problému je, že při vzniku nových zákonů, kodexů, usnesení není ani komu vytknout nějaké zanedbání.

Lze lépe chránit lidský genom než tím, že mu zachováme kontakt s prostředím, ve kterém se vyvinul? Má dítě právo na optimální rozvoj své osobnosti? Nejsložitějším a tedy i nejinspirativnějším, ale také nejpřirozenějším prostředím pro normální vývoj člověka bylo, je a bude zdravé přírodní prostředí. Není nutný návrat do jeskyň, ale je nutné nezavírat oči před problémem odcizení a hledat včas řešení.

S koncem tisíciletí odešla také RNDr. Eliška Nováková, které vděčím za probuzení hlubšího zájmu o různé nebezpečně zanedbávané plíživé jevy. Stále „interiérovější“ lidské mládě je takovým typickým jevem. Při posledním setkání v rámci Společnosti pro trvale udržitelný život jsme spolu hovořily a doktorka Nováková zastávala názor, že řešením by mohlo být stanovení limitů, pod které by aktivní kontakt dětí se skutečným přírodním prostředím neměl klesnout. Není to absurdní požadavek! Stanoven je i počet hodin, pod který nesmí klesnout výuka matematiky nebo českého jazyka.

Jak by zněla definice přírodního prostředí z pohledu městského dítěte? Prostor, který je nutno překonávat – nejlépe některým z dopravních prostředků – při přemísťování z jednoho interiéru do jiného. Většinou je to prostor nudný, špinavý, ukrývající různá nebezpečí: pokousání, uštknutí, ohrožení viry, bakteriemi a úchylnými individui. Prostor zcela nepoužitelný k většině moderních her a zábav i ke hledání informací důležitých pro dnešek. Jsou to plochy, které dospělý člověk ještě neměl čas zpevnit, zastavět, zkulturnit na prostředí civilizovanější, zhodnotit je platnou stupnicí oceňování: čím vzdálenější původnímu, tím dražší.

V Malém slovníku naučném od B. Kočího z roku 1929 najdeme u hesla Příroda: **„Souhrn sil a forem hmoty, nevyčerpatelný předmět lidského bádání: první a nejstarší vychovatelka lidstva. Výchova přírodou je stálá, důsledná, spravedlivá, neznající protekce, ani slepých vášní, ovšem ani soucitu, milosrdenství, blahovolnosti; je sama o sobě únavně jednotvárná a pomalá, proto vyžaduje um doplňování i soustavnou, promyšlenou, uvědomělou výchovou umělou.“** Přírodní škola to byl tehdejší pokus o přeložení vyučování přímo do přírody a prý hlavně z hygienických důvodů. Dnes z hygienických důvodů izolujeme a místo pouhého doplňování výchovy přírodou, totálně ji nahrazujeme – ke škodě všech budoucích.*

Příroda dítěti – dříve vychovatelkou, v budoucnu hrozbou?
(Zpravodaj Ministerstva životního prostředí, 2003)

Jaké nejpodstatnější změny přináší současný způsob života dětem a mladým lidem? U televize tráví podstatně více času než předchozí generace. V movitějších rodinách je stále silnějším magnetem počítač. Sporty se stěhují do hal nebo alespoň na různé umělé povrchy. Ve městech přibývají zastavěné a zpevněné plochy. V obvodových částech Prahy činí jejich přírůstek za deset let i více než 4 % celkové rozlohy katastrů. Stavebně zahušťovány jsou i centrální části.

Opakovaně bylo prokázáno, že městský člověk tráví podstatně více času v dopravních prostředcích než v přírodním prostředí. Přírodní plochy jsou ostatně také velice rozdílné. Lze považovat procházku po betonové cestě v parku s monokulturním trávníkem a několika nepůvodními dřevinami za navazování kontaktů s přírodou domova? Dost času na seznamování s okolím bývá na stanicích městské hromadné dopravy. Barevné skvrny mezi ruderálním poros-

* Anglická verze tohoto článku je v Příloze 3.

tem zde ale tvořívají obvykle jen zbytky po kuřácích a umělohmotné obaly.

Během vývoje lidského rodu nás příroda vybavila různými smysly, abychom uměli vnímat a reagovat na informace, které poskytuje: vůně, barvy, vlhkost, tvar rostlin, pohyby živočichů a vzájemné vazby mezi tím vším. Doma se cítíme jen tam, kde rozumíme okolnímu životu, kde se nemusíme jako cizinci bát aktivně vstupovat do dění. Umíme se smysluplně chovat a jednat tak, abychom neohrožovali sebe ani okolí. Vstřícní a ochotní k činům jsme však jen tehdy, když víme, že si to můžeme dovolit, že jsme „pevní v kramflekách" (Kohák 1993).

Jak připravujeme mladou generaci na to, aby si rozuměla s krajinou rodného domova obdobně jako s interiérem svého bytu?

Podle Ústavu pro informace ve vzdělávání měli čeští žáci 8. tříd při srovnávání vědomostí a dovedností mezi 19ti zúčastněnými zeměmi v přírodovědné části průzkumu největší rozdíly mezi oběma složkami: měli dobré vědomosti, ale špatné dovednosti při jejich využívání (UIV 1998).

Toulcův dvůr, ekologické centrum Prahy, navštíví denně několik třídních kolektivů, oddílů, rodičů s dětmi apod. Zkušenosti zdejších lektorů se shodují: dětem chybí základní návyky přiměřeného chování v přírodním terénu. Na nedostatek terénních zkušeností u studentů poukazují však i vysokoškolští pedagogové (Ložek 2002).

Čím je podmíněno chování každého z nás?

Nejpodstatněji zděděnými **geny** (Koukolík 2000). Přitom **všechny předchozí lidské generace byly v užším a aktivnějším kontaktu s živou přírodou než ta, která má být iniciátorem startu k udržitelnému rozvoji**. Právě v lidském genomu jsou stále ještě uchovávány obrovské nevyužívané rezervy, které mohou ospravedlňovat optimistické vize. Významně ovlivňuje chování také **prostředí**, ve kterém se pohybujeme. Je nyní inspirativnější pro pochopení života na Zemi než v minulosti? Dalším, už méně ovlivňujícím faktorem (i když nejvíce financovaným), jsou **informace** – slovní a obrazové. Jenže každá

zprostředkovaná informace o živé přírodě nemůže být jiná než deformovaná, zjednodušená, vytržená z času, prostoru, vazeb na okolí. Dítě připravované na zacházení s vnějším prostředím zprostředkovaným vzděláváním – a to skutečně v životě dětí nejvýznamněji převažuje – může být dobrým tlumočníkem získaných informací, ale rozhodně bude špatným praktikem.

Je dobrý současný systém vzdělávání pro budoucí lesníky, zemědělce, stavbaře a všechny ty profese, kde těžiště činnosti je v terénu? Je dobré pro budoucí rodiče, když získají návyky zacházení hlavně s neživou technikou? Můžeme očekávat vyšší citovou inteligenci, vůli průběžně se starat o druhé, empatii vůči potřebám něčeho živého, nárůst chuti zakládat početnější rodiny? Můžeme z hlediska udržitelného rozvoje chápat jako princip předběžné opatrnosti izolování dětí do téměř sterilních interiérů, nebo jejich vzdalování od námahy při práci v terénu? Ale dost už otazníků, i když jich kolem popsaného problému existuje mnohem víc.

Bohužel, zatím žádný ústav ani jiná instituce v ČR se nezabývají sledováním procesu odcizování dětí přírodnímu prostředí, ani odhadem důsledků, ani hledáním schůdných řešení (výjimku zatím tvoří 1/3 úvazku PhDr. Fraňka, CSc., v ČEÚ).

Jestliže Ministerstvo životního prostředí ČR je hlavním řešitelem Strategie udržitelného rozvoje, těžko mohou jeho úředníci k uvedenému problému zaujmout nějaké zjednodušující stanovisko, např. že ve zdejší kompetenci je pouze osvěta a vzdělávání ve vztahu k jednotlivým složkám životního prostředí. Případně jindy, že uváděný problém se nachází vně jejich zájmu. Oživení zájmu o popisované téma by mohl podpořit každý, jemuž leží na srdci rozvoj lidských zdrojů, neformální fungování Lokálních Agend 21, ochrana přírody za účasti místních občanů, schopnost konkurence v rámci EU, nebo celková problematika environmentálních strategií i rizik.

Autorka nechce popírat jistá zlepšení v celkové situaci ekologické výchovy, vzdělávání a osvěty, ale klade si otázku, zda se zatím nejedná jen o pozitivní pramínek, proti opomíjenému negativnímu veletoku.

Ekologická výchova v česko-německém partnerství měst, obcí a občanů
(Zpravodaj Ministerstva životního prostředí, 2004)

Udržitelný rozvoj lze podporovat mnoha rozličnými způsoby. V Toulcově dvoře, ekologickém centru hl. m. Prahy, máme při programu o udržitelném rozvoji mimo jiné připravený pro žáky a studenty drobný úkol, který dvojice mohou pochopit buď jako pobídku k soutěžení, nebo ke spolupráci. Většina účastníků pochopí úkol jako soutěž, jako výzvu k utkání. Jsou tak navyklí. Chtějí ukázat, že jsou zdatnější než soupeř.

Pak se rozvine debata o tom, co asi naší Modré planetě bude více prospívat, co jí může přinést úspěšnější budoucnost: soutěžení a boj, nebo partnerství a vzájemná spolupráce. Za pomoci několika dalších aktivních prožitků při zadaných úkolech odcházejí účastníci programu bohatší o poznání, že spolupráce přináší větší užitek jak lidskému společenství, tak i přírodnímu prostředí země.

Proč partnerství

Není těžké přiblížit princip partnerství skupině dětí. Podstatně obtížnější je hledat příklady skutečného upřímného partnerství mezi městy a obcemi, jestliže jejich obyvatelé mají ještě v paměti, že kdysi za války byli protivníky. Od r. 1989 byly navázány nejrůznější kontakty i v oblasti životního prostředí s Británií, Holandskem, Slovenskem… Zkušenosti se spoluprací v oblasti ekologické výchovy s nejbližším sousedem Německem jsou zatím stále ještě méně běžné. Přetrvávají rozpaky? Je partnerství žádoucí? Rozhodně ano.

Protože smyslem Toulcova dvora je vyhledávat a posilovat ony problematičtější články dalšího vývoje, učíme se hledat zkušenosti pro vlastní činnost právě u německých partnerů. Letos jsme shromáždili různé poznatky ze vzájemných kontaktů navíc i od jiných subjektů. Spolu s německými přáteli z organizace IGU jsme podali na Česko-německý fond budoucnosti projekt „**Význam ekologické výchovy a osvěty v partnerství měst České republiky, Německa a Polska**“.

Podle existujícího seznamu česko-německých partnerských měst a obcí jsme rozeslali 215 pozvánek na seminář s uvedenou tématikou a stejný počet stručných dotazníků, které se týkaly zkušeností s přeshraniční spoluprací v oblasti životního prostředí a ekologické výchovy. Bohužel, vrátily se pouze tři dotazníky, a to s údaji, že partnerství se sice úspěšně rozvíjí, ale problematiky životního prostředí a ekologické výchovy se nijak netýká. Nesrovnatelně lepší informace jsme získali po oslovení environmentálních NGO. Z jejich strany byl zájem i o výměnu zkušeností a mnozí rádi dali k dispozici poznatky z vlastních projektů.

Proč partnerství v oblasti ekologické výchovy

Člověk svojí činností poškozuje živý obal Země a je logické, že zase jedině od člověka může přijít náprava. Dosavadní nevhodný způsob života u obyvatel vyspělých států, mezi které patříme i my, Němci a Poláci, je návykovou záležitostí stejně jako kuřáctví, alkoholismus atd. Mnohokrát bylo prokázáno, že ekonomicky nejefektivnějším řešením různých nežádoucích závislostí je prevence – předcházení vzniku zlozvyků. Budeme-li chápat vytvoření systému udržitelného rozvoje jako vyřešení správně sestavené matematické rovnice, pak ekologická výchova bude veličinou, bez které je příklad neřešitelný. Výměna zkušeností mezi státy s podobnými přírodními a kulturními podmínkami může být všem zúčastněným jedině ku prospěchu.

Partnerství v praxi

Pro partnerská města a obce, kde ekologická výchova dosud není předmětem spolupráce, uvádíme alespoň **několik inspirativních zkušeností z uspořádaného semináře, který se konal 21. 11. 2003**.

Paní **doc. Vlasta Kroupová** informovala o úspěšné činnosti česko-německo-rakouského spolku „Zelené srdce Evropy“. Zkušenosti z pilotních exkurzí českých a německých dětí budou obsaženy v jejich příručce „Za společnými prožitky v přírodě“. Zjišťují, že nejúspěšnější jsou akce, spojené s praktickou společnou péčí o cenné příhraniční biotopy a chráněné plochy. V čem spočívá několikaletá

spolupráce mezi ZŠ Železná Ruda a Zwiesel, je zřejmé z názvu projektu „Společné řeky – společná zodpovědnost".

Josef Bém z liberecké organizace Děti Země popisoval průběh pomoci z německé strany při řešení projektu „Liberec – město pro cyklisty". V současnosti už jsou partnerská města Žitava a Liberec spojena cyklostezkou podél řeky Nisy a spolupráce dále rozkvétá.

Cenná byla informace **doktorky Danuše Kvasničkové**, která v rámci Klubu ekologické výchovy řeší projekt UNESCO „Vzdělávání pro udržitelný rozvoj". V r. 2004 bude v Praze uspořádána mezinárodní konference o zkušenostech z tohoto projektu.

Příkladně byla vylíčena spolupráce mezi sousedícími **národními parky Šumava a Bavorský les**. Spolupracují na poli ekologické výchovy již dlouhá léta: při tvorbě informačních středisek, naučných stezek a odborných publikací. Pořádají mezinárodní tábory ochrany přírody pro mládež. Na našem semináři byl představen první výtisk české verze velice obsažné a inspirativní publikace „Pojďme na to od lesa" – příručka ekologické výchovy a lesní pedagogiky. Český výtisk je doplněn o aktivity odzkoušené různými ekologickými centry.

Přebohaté zkušenosti ZO ČSOP Kosenka Valašské Klobouky z vytváření partnerství na mezinárodní úrovni (ČR – Polsko – Německo – Slovensko) vylíčil s osobním zaujetím **Mgr. Miroslav Janík** (den před seminářem získal Cenu ministra životního prostředí). Popsal projekty „Život pro venkov", „Posílení vedoucích schopností žen na venkově – kooperativní plánování – tři sektory spolu na venkově" a „Valašský mikulášský jarmek" (rovněž s mezinárodní účastí). Velmi cenné byly jeho obecné poznatky, např.: „*Větší důraz klademe na přímou účast skupin a jednotlivců na praktických akcích, z nichž jako vedlejší produkt vznikají úspěšné spolupráce, a následně pak i dlouhodobější strategické dokumenty a funkční partnerství na úrovni měst a regionů.*"

Květoslava Burešová z ekologického střediska Chaloupky má záměr uspořádat letní tábor společně pro české a německé rodiny s dětmi.

Jediným zástupcem starostů českých měst a obcí byla paní **Marie Matušková**, starostka obce Višňová. Její elán učaroval. Drobný úryvek z jejího inspirativního projevu: „Společné vandry přes tři země, které každoročně pořádáme, jsme letos vedli kolem obřích větrníků, ale také kolem výsypek dolu Turów. Myslím, že ten, kdo zažil záměnu tepelné elektrárny za větrnou, nemůže mít námitky proti jejich umístění v krajině."

S podrobnostmi vyhlášení třetího kola společného grantového programu na podporu přeshraniční spolupráce (ČR – SNR a PL – SNR) mezi městy a obcemi seznámila účastníky semináře pracovnice Nadace Roberta Bosche, slečna **Mgr. Dagmar Ševčíková**.

Seminář přinesl ještě mnoho dalších zajímavých zkušeností s ekologickou výchovou, o kterých mluvili účastníci z Polska a Německa. Veškeré přednesené příspěvky jsou shrnuty ve sborníku, vydaném koncem prosince 2003. V něm jsou mimo kompletních autorských příspěvků uvedeny také adresy organizací, které mohou při navazování kontaktů pomoci radou, nebo ekonomicky. Zájemci, kteří chtějí sborník získat (a nebyli účastníky akce), mohou poslat objednávku na adresu: E. Strejčková, Toulcův dvůr, Kubátova 1, PSČ 102 00 Praha 10, nebo pomocí e-mailu: td_strejckova@volny.cz. Sborník zašleme na dobírku za cenu poštovného.

Ochrana přírody a lid
(časopis Ochrana přírody, 2004)

Když diskuse, tak diskuse! Můj příspěvek: Lid jako součást přírody.

Šedesát pět let pozorně sleduji vývoj přírodního prostředí v Čechách i jinde: úbytek ploch s přirozenějším pokryvem, úbytek druhové pestrosti, kvantitativní úbytek hmyzu, drobného ptactva… Z oken bytu třicet let sleduji dvě stále méně a méně aktivně využívaná dětská hřiště. Deset let v Ekologickém centru hlavního města pozoruji chování pražských dětí, když se u nás octnou mimo interiéry a mají zde řešit nějaké úkoly; jejich rozpaky, unavitelnost, odtrženost od ži-

votní reality. Posledních deset let potvrzuje i moje narůstající obavy, že úměrně růstu ekologicky motivované výřečnosti naší populace, klesají schopnosti a vůle lidí rozumně v terénu jednat. Rozumně znamená udržitelněji, tedy v souladu s tím, co se vyvíjelo několik miliard let, než cosi podobnějšího člověku začalo využívat a negativně ovlivňovat dokonale prostřený přírodní stůl. Roli přírody, jako vychovatelky lidstva přejímají masmédia a různí multiplikátoři zprostředkovaných informací o situaci vně antropogenního prostředí. Na postesknutí, že u mladých ubývá schopností brát si informace přímo z terénu, bývá reagováno v tom smyslu, že k tomu jsou přece vzděláváni přírodovědci. I ptám se já, proč se neučí psát toliko budoucí literáti?

Konrad Lorenz upozorňoval, že člověk může vyhynout jen proto, že ochranu přírody nemá geneticky zafixovanou jako např. sexuální pud. Bojoval a bojuje s ní, izoluje se od ní.

Co za této situace? Člověk situaci zaviňuje, tak i s nápravou je nezbytné začít od člověka. A to od malého dítěte, kdy se u něj v období trvalého vtiskávání začínají vyvíjet klíčové postoje k životu. Bude doma jen v interiéru, nebo i venku? Bude mít před očima vzory starání se o živé organismy, včetně druhu homo? Bude mít příležitost vnímat přírodní děje jako zákonitosti platné i pro něj?

Pokud se profesionální ochránci přírody budou zabývat jen ochranou krajiny, určitých přírodních společenstev a budou se domnívat, že stačí ostatním poskytovat informace, ať již majitelům půdy, nebo celé veřejnosti, stejně spláčí nad výdělkem.

Možná, (snažím se při své ekologicko výchovné činnosti tomu uvěřit) že lepším pochopením člověka jako živočišného druhu, u kterého více než 50 % jeho chování je podmíněno geneticky (vědecky mnohokrát ověřeno) by se mohlo podařit začít soustavněji posilovat jeho vitalitu i v zájmu schopností, dovedností a ochoty posilovat vitalitu přírody.

Na Ministerstvu životního prostředí se v tomto směru blýská na lepší časy a leckde jako třeba u Mirka Janíka v „Klobukách“, nebo u Burešů na Chaloupkách asi ještě ani zas tak špatné časy nenastaly.

Závěrem bych snad ještě doporučila ochráncům přírody chápat i člověka jako ohroženého živočicha a vzít si za své názor MUDr. F. Koukolíka (předního odborníka na lidský mozek), který se domnívá, že smyslem i cílem ekologické výchovy je nejvyšší dosažitelný počet normálních osobností, které vědí, co znamená udržitelný rozvoj a budou chtít, smět a umět v této věci něco udělat.

Bude-li chuť k diskusi, rádi pozveme zájemce o toto téma na setkání k nám do Toulcova dvora. Zde mohou mnohé i vidět a vyzkoušet si.

Veďme děti ke vztahu k přírodě

(časopis Děti a my, 2005)

Pro dnešní děti jsou samozřejmostí počítače, videa, mobilní telefony a další technické „zázraky". Na úkor čeho se ale děti zabývají těmito vymoženostmi? Nezkracuje se díky tomu čas, který tráví s čímkoli živým? Jak to ovlivní život našich dětí?

Tím úplně nejpodstatnějším, co zdarma dostává každé zdravé dítě do vínku, je velice bytelný a bohatý základ biologický, či přesněji genetický. Pak ovšem velice záleží na okolnostech, jak bude využit, případně zneužit.

Obrovskému množství generací našich předků, kteří museli umět obstát velice často v rozmanitých krutých podmínkách, vděčíme za to, že se i my umíme vyrovnat s nejrůznějšími změnami ve svém okolí. Určitě s takovými, které se mohly vyskytovat v přírodním prostředí. Jsme schopní vnímat vše, co obvykle mohlo ohrožovat naše předky a umíme přiměřeně reagovat. Mnohé reakce jsou dokonce bezděčné: mrknutí oka před muškou, škubnutí ruky před popálením, kýchnutí, když nás něco šimrá v nose.

Co neděláme podvědomě, musíme umět v sobě cílevědomě pěstovat. Jsme-li při narození tzv. normální, máme značnou šanci – za pomoci rodičů, společnosti a okolního prostředí – udělat se silnými, šikovnými, rychlými, příjemnými, otužilými, citlivými a možná

i schopnými moudře vychovat další generaci. Myslím, že to znamená žít takovým stylem, aby neubíral na životaschopnosti okolí a uspokojoval naši lidskou přirozenost.

Z oné přírodní výbavy využíváme však v současné době velice málo. Většinou rozvíjíme jen to, co si myslíme, že by se mohlo našemu dítěti hodit. Jsme pohodlní. Proč v bytech se stálou teplotou sprchovat děti studenou vodou? Proč pěstovat fyzickou sílu a tělesnou vytrvalost, když se syn dobře učí a bude přece právníkem či programátorem? Moje dítě má na to, aby nemuselo dělat nějakou otročinu někde venku, tak proč ztrácet drahocenný čas tím, že ho budu učit rozumět si s nějakým přírodním prostředím – se zvířaty, či dokonce s rostlinami. A jestli ho ve škole budou nutit k pracím na pozemku, tak ho dám na jinou školu!

Kam směřujeme?

Celková tendence je být v něčem na špici, být nadprůměrný v oblastech, které jsou na společenském výsluní – hokejový borec, SuperStar, počítačový odborník, houslistka, tanečnice, bavič… Kulturně vyspělý současník přece už nikdy nebude muset sekat trávu srpem, rozdělávat oheň vrtěním dřívka v trouchu, spát v kupce sena, krmit husu šlejškami. Technika umožňuje seznamovat mládež se vším potřebným rychleji než v reálném životě. Dnes už se vlastně nemusíme téměř nic učit vlastními skutečnými prožitky, na vlastní kůži.

Záviděla jsem kdysi svojí babičce, jak prožívala mládí. Často jsme chtěli, aby nám vnoučatům vyprávěla o „skopičinách", které si mezi sebou prováděli – jak se strašili při draní peří, jak se bavili vymýšlením hříček, žertů, nebo jak je vyděsil jezevec při trhání malin. Když se nyní pokouším přiblížit svoje zážitky z mládí svým vnoučatům, většinou neuspěji. „Babi, teď ne, bude seriál v televizi." „Nechceš, ukážu ti radši tu novou počítačovou hru." Nemívám úspěch ani s bývalými oblíbenými hrami někde v lesním terénu: „Dej pokoj, co z toho hrát si na zloděje a loupežníky." „Ne, vybíjenou ne, to už nikdo nehraje." „Na borůvky nejdu, to je nuda!" Moje nabídky jaksi nemohou konkurovat počítači, videu, televizi. Ne, moji vnuci nejsou špatní. Jsou

vstřícní, když potřebuji poradit ohledně nového počítačového programu, když mě učí, jak se píší „esemesky“, když potřebuji něco najít na internetu. Nechybí jim vstřícnost tam, kde jsou takzvaně „pevní v kramflekách“. U nich je to v oblasti moderní techniky a mně zas víc vábí všechno živé.

Asi každá generace s oblibou vzpomíná na období mládí, ať bylo jakékoli – třeba v období války – a to právě pro ono trvalé a hluboké vtiskávání prvních etap života do paměti. Proto se tam tak rádi a bez problémů vracíme i ve vysokém věku. Jen si neumím představit, jak se budou moji vnuci ve stáří těšit ze vzpomínek na víkendy trávené u počítačových her nebo v supermarketech.

Co bychom měli děti učit

Bude-li mi dopřáno, abych se ještě jako prababička směla nějak významněji podílet na výchově budoucích pravnuků, jak si tedy budu počínat? V době nejrannějšího dětství, když je mozek batolete nejvnímavější a schopný objevovat, zaznamenávat, kombinovat, vstřebávat složitost světa a dění, bych je určitě nenechávala z pohodlnosti nebo obav v kontaktu jen s jednoduchým neživým prostředím.

Do tří let bych s nimi chodila denně na procházky tam, kde jsou zbytečky pestřejší a původnější přírody. To nevadí, že by na stromy, květiny a ptáky koukali nejdříve jen z kočárku nebo, pokud bych zůstala ještě zdatná, z krosny na zádech. Dýchali by stejné silice jako jejich předci, slyšeli by stejně silné zvuky, sledovali harmonii pastelových přírodních barev, vnímali by průběh dnů a ročních období v reálném čase. Už v batolecím věku bych je nechala běhat kolem sebe po louce, lézt a kutálet se po mezi, objevovat drobné živáčky pod růžicí listů, pod starým dřevem, v lesní louži. Bránila bych je ale před nadměrným hlukem, před křiklavými barvami reklam, před množstvím slov a obrázků, které ještě nemohou zapadat do jejich znalostí o okolním dění. Nepokoušela bych se vytvářet pro ně hygienicky sterilnější prostředí a ani bych jim nepředkládala ke konzumaci různé zaručeně prospívající módní novinky. Co nejvíce bych je

alespoň do tří let chránila před vznikem návyku na sledování zrychlených a do plochy obrazovek deformovaných dějů a také před vznikem návyku snadno a rychle manipulovat při počítačových hrách s osudy lidí, zvířat, se změnami krajiny, měst, Země.

Malé osobní ohlédnutí

Mně, autorce článku, je 66 let. Mohla předvídat moje matka, která před mým narozením učila přírodopis a matematiku ve vesnicích u německých hranic, jaké kvality bych měla mít, co všechno budu potřebovat vědět a umět, abych obstála? Určitě nemohla – a přece díky její výchově jsem přežila bez úhony všechny válečné i politické zmatky. Nezhroutila jsem se, když jsem nesměla studovat a musela jsem osvědčit dlouholetou fyzickou prací svůj kladný vztah k socialistické vlasti. Přežila jsem s malými dětmi ve zdraví pár let v Africe. Řídila jsem auto i tam, kde se jezdí vlevo. Zvládla jsem zacházení se všemi běžnými dobovými technickými vymoženostmi. Na sobě ověřuji, že i v 66 letech se dá pracovat osm hodin denně i víc (ovšem pokud se dělá něco užitečného, zajímavého).

Mámina výchova byla dost přísná a dávala velký prostor přírodě, aby pomáhala a mohla mě ovlivňovat. Měla k ní zřejmě tehdy oprávněnou důvěru.

Kdybych vyrůstala obklopena přístroji, které se kdykoli dají vypnout, o které není třeba soustavně se starat, které neumějí reagovat příchylností, odměňovat moji starostlivost svojí láskou, asi bych si zvykla na jednoduchost úkonů a nezatoužila bych možná zakládat rodinu a stát se matkou. Kdybych vyrůstala jako jedináček a také jako dnes mnohé děti jen s matkou, neměla bych příležitost vnímat zblízka soužití mezi mužem a ženou, mezi dítětem a dospělým v reálném čase a ve skutečném prostředí a s návody na řešení skutečných problémů skutečnými lidmi.

Kdybych byla dítě konzumně zaměřených rodičů a vyrůstala celé mládí v luxusním bytě v centru města, asi bych byla v normálním středoevropském přírodním prostředí ohroženým cizincem.

Ekoetika (2006), jeden z komentářů k seminářům Společnosti trvale udržitelného života na Novotného lávce

Vážení přátelé,
myslím, že bych nedokázala v rámci diskuze říci stručně, co mám na srdci, tak je to zde černé na bílém. Méně se tak vnucuji. Je možné se i vracet a promýšlet, třeba i co a jak dál ve směru, který mám na mysli. Čerpám z celoživotních zkušeností. Matka byla učitelkou matematiky a biologie. Pojem ekoetika určitě neznala, ale dovedla vychovávat k respektu vůči přírodě. I já se snažila tak učit a vychovávat. Pak jsem jako úřednice státní správy hájila zájmy přírody a viděla obrovské rozdíly mezi těmi, které ekoetika minula a kterých se dotkla. I zatoužila jsem vytvořit prostor specializovaný na usnadňování doteků mezi dětmi a dobře připraveným, pestrým a hodnotným přírodním prostředím, aby vznikla šance, že k němu najdou pozitivní, přímý a aktivní vztah. Cíl: vytvořit vhodný terén pro pěstování ekoetiky. Proto jsem deset let věnovala zřizování ekocentra a dva roky výzkumu „Odcizování člověka přírodě" (Strejčková et al., 2005).

Člověk-příroda a mezi tím spousta vazeb. Jsme vývojově velice mladý živočišný druh. Dokonalé, v rámci Země a snad i vesmíru rozvinuté přírodní prostředí nás učinilo čím jsme. Vypiplalo si nás během více než tří miliónů let, až když byl stůl života již dokonale prostřený. Jeden ze dvou důvodů, proč se angažuji v oblasti ekologie a snažím se hledat optimistický výhled je následující. Doufám, že jako homo sapiens jsme zatím v období tak zvaného prvního vzdoru. To je období, kdy dítě zjišťuje, co si může dovolit. Kolem druhého roku svého věku si uvědomilo samo sebe a zkouší si na dospělácích vynutit respekt a zkouší, co se dá tak všeobecně podnikat. Je to období zvýšeného nebezpečí pro dítě i pro věci v jeho dosahu. Nemá ani vědomosti, ani zkušenosti. (Pro lepší představu: můj kdysi dvouletý Martin stál na židli, strkal ručičku do masového strojku a řval „Sám mele, sám točí!") U dítěte rozumně vychovávaného toto období brzy odezní a ono pochopí, že je v jeho zájmu okolní dospělé respektovat. Někdy ho poučí až pořezaný, případně popálený prstík,

rozbité kolínko, či jiná drobná „katastrofa“. Někdy pomůže až nemocnice, ale může se také stát, že nepomůže už nic.

Ekoetika nebo také bioetika pro mne znamená vychovávat v duchu poznání, že není moudré – není v zájmu lidstva odporovat přírodním zákonitostem. (Mravenec nemá šance pochopit a nějak významněji ovlivnit život lidské společnosti a ani my nemáme šance přizpůsobit svým potřebám přírodní řád. Opak je možný a žádoucí.) Jenže, abych mohla poslouchat, musím si s přírodou rozumět, musím rozvíjet dovednosti vzájemné komunikace, všemi smysly, s využitím všeho, čím nás matka Příroda obdařila, tedy nejen malými částmi šedé kůry mozkové, ve kterých kumulujeme ekologické vědomosti.

Antropocentrizmus-biocentrismus a zase spousta variant mezi tím. Je středem vesmírného systému Země nebo Slunce? Trvalo staletí než se vžilo, že skutečně nejsme středem vesmíru, ale v tomto případě bylo dost času na šíření pravdy. Co bychom jako rodiče dělali, kdyby naše dítě paní učitelka učila, že Země je středem vesmíru? Smířili bychom se s tím stejně snadno, jako se smiřujeme s výchovou antropocentrickou? Naprosto důsledné seznamování dětí se skutečnou realitou života bezpočtukrát propojenou s životem na naší planetě považuji za nepostradatelnou součást ekoetiky a biocentrizmus za ústřední princip vedoucí k udržitelnějšímu životu. Vzpomínáte, byla nás většina pro život, když se při vzniku hlasovalo o názvu této společnosti (STUŽ)? Nyní je situace taková, že většina antropocentricky vychované společnosti demokraticky rozhoduje. Tím se stává, že ochrana přírody je jen malá součást velkého balíku problémů životního prostředí člověka. Že zbylá místa s ještě nějak zachovalými přírodními systémy mají sice největší biodiverzitu a tedy také hodnotu, ale nejmenší cenu z hlediska současné ekonomiky. Že pro lepší úroveň parků a zahrad vzděláváme důkladněji více odborníků a vyčleňujeme podstatně více prostředků na údržbu jednoho hektaru, než na přírodně cenná a lidskými silami po zničení již neobnovitelná území (byť chráněná zákonem).

Druhý důvod, proč se angažuji v oblasti ekologické výchovy vychází z poznatků našeho dvouletého výzkumu „Odcizování člověka

přírodě“. Genetika malých dětí je taková, že očekává, potřebuje k optimálnímu rozvoji osobnosti kontakty s tím nejsložitějším a nejrozvinutějším, co existuje, v čem probíhala naše evoluce, a to je přírodní prostředí. Je snadné a pohodlné ztotožnit se s těmi, kteří pasivně krčí rameny a říkají, že snad pomohou změnit současné společenské paradigma drobné přírodní katastrofy. Z toho by vyplývalo, že budu-li pasivní, nejlépe pomohu Přírodě, aby výchovný prostor dostaly už konečně ony katastrofy. Jenže zůstanu-li vně působení virtuální reality všech současných masmédií (které nám vsugerovávají, že vše je OK, že životní prostředí se stále zlepšuje; a společenské klima doporučuje tomu věřit) tak vně mohu pozorovat, že oněch výchovných drobných katastrof je už nyní dost a dost. Přibývání klimatických výkyvů, povodní, tání ledovců, zrychlující se úbytek biodiverzity, pokles hladin spodních vod, cizorodé sloučeniny v půdách a jejich zhutňování…

Není určitá podobnost mezi platonickou láskou a teoretickým šířením ekoetiky?

Náš stát se zavázal dodržovat Úmluvu o právech dítěte, ve které se mimo jiné stojí:

– …nejlepší zájem dítěte musí být předním hlediskem…
– …státy zabezpečují v nejvyšší možné míře zachování života a rozvoje dítěte…
– …výchova dítěte má směřovat k posilování úcty k přírodnímu prostředí…

(ČSFR, 1991)

Je převažující teoretické vzdělávání a jednostranné upřednostňování vzniku konzumních návyků u dětí v jejich nejlepším zájmu? Umožní jejich optimální duševní a tělesný rozvoj současná konzumace zprostředkovaných virtuálních informací místo cílevědomého rozvíjení vlastní vitality? Je v zájmu ekoetiky pasivita a používání růžových brýlí?

Literatura

Česká a Slovenská Federativní Republika (ČSFR). Federální ministerstvo zahraničních věcí. Sdělení ze dne 6. února 1991 č. 104/1991 Sb. Úmluva o právech dítěte. Český překlad Úmluvy dostupný také z WWW: <http://www.detskaprava.cz/soubory/umluva.pdf>.

STREJČKOVÁ, Emilie et al. Výzkum odcizování člověka přírodě. Praha, 2005. Závěrečná zpráva. 998/99. Zájmové sdružení Toulcův dvůr : provozovatel Ekologického centra hl. m. Prahy.

Ekologická výchova: o přírodě v dítěti a kolem něj
(Zpravodaj Ministerstva životního prostředí, 2007)

Výzkum Odcizování člověka přírodě* (VaV IC/4/40/04) byl realizován po dva roky v areálu Toulcova dvora, střediska ekologické výchovy hlavního města Prahy. Prováděn byl několika místními pracovníky i pozvanými odborníky různých profesí, kteří ještě nad rámec své odbornosti měli většinou bohaté praktické zkušenosti jak s dětmi, tak s přírodním prostředím. Zájem byl soustředěn na děti od batolecího věku až po patnáctileté. Hlavním smyslem se stalo zmapování skutečné situace dnešních městských dětí v kontaktu s běžně dostupným přírodním prostředím. S podrobnými výsledky je možno seznámit se v průběhu r. 2007 na internetových stránkách www.detiamesto.cz. Na MŽP a střediscích ekologické výchovy je k dispozici publikace Děti, aby byly a žily. Více o širších souvislostech celého průběhu se lze dočíst na internetových stránkách http://envigogika.cuni.cz (jde o recenzovaný elektronický časopis Envigogika, pozn. ed.) v článku Odcizování člověka přírodě v teorii a praxi.

Nejzajímavější poznatky

- Většinu informací o živé přírodě získávají děti především zprostředkovaně (pomocí slov, obrázků, filmů), a to jak v rodině, tak ve

* Dále o tomto viz kapitola Výzkumná práce.

škole. Jejich vlastní zkušenosti z kontaktů s venkovním terénem jsou na poměrně nízké úrovni. U dětí z mateřských škol překvapovalo, jak rozeznávají různé živočichy na obrázcích. Znalosti rostlin byly poměrně horší. Představy o tom, kde a jak mohou jimi pojmenované organismy žít, byly stejně špatné u mladších jako u starších dětí. Podstatné také bylo, že žáci základních škol už méně přemýšleli o zadaném úkolu a více o variantách výmluv: „To jsme se ještě neučily, to ještě nemohu umět, o to se nezajímám, to v životě potřebovat nebudu, zajímám se o počítače, na blbnutí venku nemám čas…"

- Dalším překvapením byly poměrně malé rozdíly při plnění úkolů ve venkovním terénu u dětí v předškolním věku a u školáků. Na žácích ze čtvrtých a pátých tříd bylo zřejmé, že už byli naučeni cenit si více toho, co vytvořil člověk, než toho, na čem jsme existenčně – tj. biologicky – zcela závislí. Čím starší děti, tím víc je patrný návyk na interiérové činnosti. Venkovní terén je pro starší prostor, který je nezbytné překonávat při přemisťování z životně důležitých interiérů bytů, škol, hal kulturních i sportovních a nákupních center.
- U všech věkových skupin dětí a mladých lidí se projevil prudký nárůst času tráveného v posledních letech s různými technickými novinkami současné doby, u televize a především u počítačů. Postupné vytěsňování biologické složky z životního pole mladého člověka je už často patrné na jejich tělesné i duševní vitalitě (tím není míněn pokles IQ, ale ubývá dovedností a zájmu o získávání zkušeností v praktickém životě).

Náměty vyplývající z výzkumu

V průběhu roku 2006 se autorka tohoto příspěvku zabývala určitými náměty na možná zlepšení popsaných negativních procesů ve vývoji současných dětí a pokusy o jejich uvádění do života. Rozsáhlý materiál se soustřeďuje na určité okruhy problémů s ekologickou výchovou.

Zde následuje jen několik zásadnějších myšlenek, které se týkají dětí, rodin, škol, pedagogů.

- Základní kostra způsobu života se tvoří hlavně u dětí ve věku do tří let. V ČR by proto bylo důležité rozhodnout, který resort a jak bude

podporovat výchovu k udržitelnému životnímu stylu u dětí v tomto věku a bude mít zodpovědnost za tuto důležitou vývojovou etapu. Je nezbytná také lepší meziresortní spolupráce.

- Rozdělovat vzdělávání po vzoru přicházejícím z EU na formální (povinné), neformální (nepovinné za účasti nějakého lektora) je pro resort životního prostředí zatím záležitostí málo frekventovanou a prakticky zatím zcela nevyužívanou. Odcizování dětí přírodnímu prostředí z pohledu uvedeného třídění lze označit jako ubývání příležitostí k informálnímu učení se přímo z přírodních dějů. Jedná se o učení vývojově nejstarší a se vší pravděpodobností i v současnosti – v raném dětství – nejdůležitější. Kompetentní odbory MŽP mají možnost zadat studii, která by se zabývala všemi souvislostmi mezi informálním učením a životním prostředím: důsledky života ve výhradně urbanizovaném prostředí, nápravnými opatřeními, indikátory…
- Při vyhlašování podmínek grantů pro nevládní neziskové organizace na MŽP, MŠMT a MMR lze upřednostňovat podporu těch zařízení, jejichž součástí budou přírodní plochy a aktivity odehrávající se v zeleni. V ČR už jsou nebo se připravují zásadní materiály, které mohou na uvedený problém pamatovat a vhodnou dotační politikou ho řešit: Akční plány environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty (EVVO), Národní strategie pro vzdělávání pro udržitelný rozvoj, Operační programy vzdělávání pro konkurenceschopnost, Marrákešský Task Force k udržitelnému životnímu stylu, Krajské koncepce ochrany přírody…
- Pozornost i prostředky získávané z EU se věnují ekologickému vzdělávání hlavně až od druhého stupně základních škol (posuzováno podle situace v Praze). Tedy v době, kdy nejpodstatnější návyky způsobu vlastního života (= socializace) jsou již pevně ukotveny. Jak dosáhnout potřebných změn?

Prosadit vznik vyhlášky s pravidly včasné ekologické výchovy, limitující např. v době školní docházky poměr interiérového a exteriérového pobytu dětí, s přihlédnutím k jejich věku a indikátory hodnotící děti také podle schopností učit se prakticky vhodně rea-

govat na přírodní děje. Navrhovaný požadavek je ve veřejném zájmu i z hlediska narůstajících změn klimatu.

- Ke vzdělávání pro udržitelný rozvoj by významně přispělo ekologicky pozitivní zacházení se školními pozemky: ukázky rehabilitace přírodních společenstev, kvalitní péče o trvalé travní porosty, venkovní učebny apod. K tomu jsou potřebné takové změny v legislativě, aby se financování škol nedělo výhradně podle počtu žáků, což často vede ke snahám zbavovat se školních pozemků. Účinným nástrojem proti stále intenzivnějšímu pokrývání školních venkovních ploch umělými povrchy, nafukovacími halami, živicí, dlažbou apod. by mohl být zájem poslanců strany zelených o prosazení plateb za úbytek ekologických služeb, které poskytují výhradně plochy nezpevňované. Toto opatření by mělo výchovné účinky vůči celé veřejnosti, nejen ve školství.
- V současné době začíná být nedostatek míst v mateřských školách. Ve vyspělých státech se osvědčily tzv. přírodní či lesní školky, kde děti jsou hlavně venku. Pro případ silného deště využívají jen dřevěný přístřešek. I v ČR by takové školky byly přínosem a byl by zájem je zřizovat. Zatím chybí nezbytné legislativní úpravy příslušných vyhlášek.

Co brání efektivnějšímu rozvíjení ekologické výchovy

Jaké jsou tedy vypozorované nedostatky bránící efektivnějšímu rozvíjení ekologické výchovy:

– povrchní meziresortní spolupráce a nechuť vstupovat do zatím nikým neřešené problematiky
– neochota k vytvoření lepší legislativní opory
– rozdělování prostředků podle tlaků zvenčí, a ne podle potřebnosti řešit oslabená místa vývoje
– roztříštěnost sil ekologicky zaměřených nevládních neziskových organizací
– přehlížení naší biologické závislosti a přeceňování možností kulturních vlivů na vývoj

– přetrvává myšlenka ochrany přírody před člověkem, místo ochrany s občany a pro ně
– dětem a mládeži – hlavně ve městech – rychle ubývají příležitosti k aktivním kontaktům s přírodním prostředím
– stále citelněji chybí příprava profesionálních ekologických vychovatelů – praktiků
– v oblasti vědy a výzkumu chybí pracoviště zabývající se sociobiologií, zúženěji evoluční psychologií; především hledáním možností, jak přispívat ke koevoluci genů a kultury
– neochota vzájemně vyvážit demografický vývoj s růstem urbanizace (děti informálním učením vnímají život kolem sebe a přizpůsobují se: něco jiného se říká, a něco jiného vidí; vnímají nesoulad).

Monografie

Emilie Strejčková byla autorkou nebo spoluautorkou několika publikovaných drobnějších i rozsáhlejších monografických prací, jejichž úplné citace uvádíme v kapitole Přehled prací Emilie Strejčkové a dalších dokumentů. V následujících řádcích přiblížíme dvě z nich.

V roce 1998 publikované ***Děti pro pětihory***, vydané brožovaně Zájmovým sdružením Toulcův dvůr, jsou čtením dynamickým jak jízda na tobogánu, burcující autorčinou zpovědí i apelem k návratu k přírodě a moudrým rozhodováním. Posuďte sami:

„Možná nás něco vzpamatuje. Ne, nevěřím, že by to mohla být nějaká jednotlivá knížka, úžasný film nebo jiná zprostředkovaná informace o rostoucím nebezpečí. Vidím dvě možnosti: jednu horší, jednu lepší. Buď to bude nějaký tvrdý střet mezi lidským a přírodním řádem. Ti, co přežijí, budou nuceni poučit se z chyb. Nebo různě po světě **vzniknou ostrůvky lidí, kteří budou mít odvahu samostatně uvažovat a jednat tak, aby se přírodě dál nevzdalovali**. Dokáží postupně nacházet kompromisy, zmírňovat rozpory mezi zběsilým hospodářským růstem různých lidských seskupení za každou cenu, ber kde ber, a mezi úspornějším využíváním sice pomalu rostoucích, ale živou přírodou stále obnovovaných, doplňovaných organických zdrojů. (…)

Necítím jako pokořující fakt, že jsme závislí na přírodním prostředí. Za trapné považuji, že při současném stavu vědomostí tuto skutečnost ignorujeme. (…)

Za veliké štěstí a naději pro trvaleji udržitelné hospodaření na Zemi považuji hluboký a moudrý zájem takových lidí, jako je prezident Václav Havel. Obsah jeho projevu na konferenci Forum 2000 mi pomohl rozhodnout, zda ještě zahájit na stará kolena nový projekt.

Mimo jiné řekl: „Zdá se mi, že v tuto chvíli už není nejdůležitější znovu a znovu upozorňovat na všechny hrůzy, které nás mohou v nadcházejícím tisíciletí potkat, nezmění-li celá naše globální civilizace zásadně svůj směr. **Důležitějším dnes je podle mě zkoumat, proč lidstvo nedělá nic pro to, aby tyto hrozby – o nichž už toho tolik ví – odvrátilo, a proč se nechá unášet jakýmsi svým samopohybem**, který je jeho vědomím o sobě samém a svých budoucích možnostech v podstatě neovlivněn, ba možná dokonce neovlivnitelný." (…)

Má-li třída štěstí na dobré výtvarníky, půlka žáků bude přesvědčena, že se stanou jedině malíři nebo sochaři. Já měla štěstí jak na výtvarníky, tak hlavně na dobré matematiky. I moje matka a její sestra byly vynikajícími učitelkami matematiky. Pochopitelně, studovala jsem výtvarnou výchovu a matematiku. Ať už je způsob mého myšlení postaven více na genetických základech, nebo byl utvářen určitým způsobem vzdělávání, zkrátka myslím víc v prostorových obrazech než v pouhých slovních spojeních. Všechno, co nějak zjednodušuje prostor, pociťuji jako jeho násilné deformování, zplošťování, vytrhávání z vazeb, případně jako okrádání o nějaký rozměr. Uvedu příklad. Pohlednice krajiny znázorňuje určitý prostor promítnutý na plochu papíru. Obrázek už nevoní, nežije, ale dává určitou představu. Natočte papír kolmo k očím, a změní se na pouhou malou úsečku, kousíček z přímky. Obraz je v ní, zůstal, ale už ho nedokážeme vnímat jako výsek skutečné krajiny."

Elektronická podoba brožury *Děti pro pětihory* bude v průběhu roku 2013 zpřístupněna online bezplatně (stejně jako tento sborník) na webových stránkách Toulcova dvora (http://www.toulcuvdvur.cz/).

Druhou monografií, která si zaslouží zvýšenou pozornost, je sborník **Děti, aby byly a žily**. Byl vydán roku 2005 a Emilie Strejčková byla jeho editorkou. Sborník soustředil poznatky, názory a zkušenosti na téma vztahu dětí k přírodě, které byly nasbírány v rámci výzkumného projektu Odcizení člověka přírodě (blíže k tomuto projektu viz níže). Mezi srozumitelně podanými výpověďmi odborníků pasáže

Emilie Strejčkové vynikají svou apelativností. „Na slovních kolbištích, při většině debatérů odcizených přírodnímu prostředí, musíme stále a zákonitě jen prohrávat. Asi jako kdybychom od narození slepým líčili rozdíly v pastelových barvách," napsala jako povzdech. Sborník působí až zarážejícím způsobem nadčasově – není sporu, že odcizování dětí přírodě se trvale prohlubuje.

Výzkumná práce

Jako předzvěst budoucí teoretičtěji zaměřené textové tvorby Emilie Strejčkové je možné chápat rukopis závěrečné práce pedagogického studia na pražské Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy. Tato závěrečná práce byla věnována tématu ***Společenské klima pro rozvoj výchovy k ekologicky správnému jednání***.

Samozřejmým zapojením Emilky do vědecké práce byla i pomoc manželovi, Jaromíru Strejčkovi*, v jeho celoživotní entomologické činnosti.

Výzkum odcizování člověka přírodě

V letech 2004–2005 byla Emilie Strejčková koordinátorkou projektu s názvem ***Výzkum odcizování člověka přírodě***. Závěrečná zpráva o průběhu a výsledcích tohoto projektu je k dispozici v knihovně Ministerstva životního prostředí (Strejčková a kol. 2004). Zpráva byla široce diskutována v recenzovaném elektronickém časopise Envigogika (http://envigogika.cuni.cz/index.php/cz/), tamtéž je možné nalézt též velmi poutavou a upřímnou diskusní odpověď E. Strejčkové v textu *Odcizování člověka přírodě v teorii a praxi*.

Z tohoto textu vyjímáme: Upřímný dík za otevření prostoru ke kontaktování i v oblasti vědeckých pohledů na ekologickou výchovu.

---

* RNDr. Jaromír Strejček, promovaný biolog, entomolog, zakladatel a dlouholetý vedoucí pracovník státní ochrany přírody na území hlavního města Prahy. Autor dlouhé řady odborných studií a publikací. Jeho ohlédnutí nad pracovními lety 1960–1986 přinesl časopis Natura Pragensis v roce 2004 (roč. 15, s. 77–112) v článku Z historie státní ochrany přírody v Praze v letech 1960–1986. Bibliografie jeho rukopisů o přírodě Prahy je obsažena v témže čísle časopisu.

Velice upřímný dík za to, že výzkum odcizování člověka přírodě byl zde „proprán“ hned v prvním čísle a hlavně, že byl posouzen jako závažný problém. A dík i za vytvořenou „přihrávku na smeč“do hřiště vědy. Hrávala jsem kdysi – před padesáti lety – první ligu odbíjené pro radost z pohybu, pro čest klubu, nikdy pro peníze a také pochopitelně nikdy pro nepřátelství k hráčkám na druhé straně sítě.

Teď když reaguji, tak hájím obdobně svůj pocit potěšení z užitečné práce. Pevně věřím, že hájím i zájmy harmoničtějšího vývoje především městských dětí. Byla bych ráda, kdyby následující text byl chápán jako přátelská výzva praktika (v běžném společenském hodnocení bych odhadla tak asi něco jako třetí liga – usuzuji-li např. podle posledního odstavce recenze P. Koucké „Nedůsledné důsledky odcizení“ (2006)) směrem k teoretikům (zřejmě první liga – ovšem jen při hře na půdě vědy). Dávám k úvaze, zda není lepší, zabývá-li se životně důležitou problematikou vůbec někdo. Nejlépe snad ten, kdo má možnost pozorovat zkoumaný problém v reálných podmínkách skutečného života a v širším časovém úhlu.

Nejdříve co předcházelo výzkumu odcizování člověka – hlavně dětí – přírodě, pak proč a jak vznikl. Především: nepovažuji se za vědce a o titul magistry jsem si dodatečně požádala jen proto, abych se do výzkumu vůbec směla pustit (vysokoškolské studium jsem ale dokončila úspěšně několikrát). Za nejpřínosnější pro sebe a pro naše téma považuji vystudování defektologie a postgraduálního studia ochrany životního prostředí. Kdysi v době několikaletého zákazu studia v šedesátých letech jsem velice mnoho získala pestrou praxí v různých profesích. Považuji se proto za citlivého pozorovatele okolního života, který také čte to, co ho obohacuje, a přemýšlí o souvislostech.

Z odborných vědeckých kapacit jsem se už v roce 1994 nejvíce ztotožnila s názorem MUDr. Františka Koukolíka, který napsal: „Domníváme se, že smyslem i cílem ekologické výchovy je nejvyšší dosažitelný počet normálních osobností, které vědí, co znamená trvale udržitelný rozvoj, a budou chtít, smět a moci v této věci něco udělat.“ (1994). Připomínám, že u počátků zmíněné brožurky bylo porozumění mezi autorem a Josefem Vavrouškem v tom smyslu, že vlivem

člověka je životní prostředí ohrožováno, proto je důležité věnovat včasnou pozornost ekologii člověka (jeho pevnému genetickému ukotvení do přírodních dějů).

Další mě názorově blízký autor E. O. Wilson je zastáncem myšlenky koevoluce genů a kultury – s tím, že kultura se musí naučit respektovat možnosti přírodního vývoje. Wilson také mimo jiné upozorňuje, že neschopnost vzájemného pochopení exaktních věd a humanitních oborů může mít pro svět fatální následky. Náš výzkum byl i určitým pokusem o dosažení konsilience – sjednocení názorů na vývoj vazeb dětí a přírody – právě v tomto smyslu.

Porovnávám-li svoje dětství s dětstvím svých synů a vnoučat, tak intenzivně vnímám přílišnou rychlost změn ve způsobu života. Při provádění přírodovědných průzkumů (s manželem) v terénu v opakovaně navštěvovaných lokalitách vnímám kvalitativní i kvantitativní změny – opět nebezpečně rychlé. Jako zakladatelka a dlouholetá ředitelka ekologického centra hlavního města Prahy jsem měla a stále ještě mám možnost bezprostředně vnímat chování mnoha různě starých dětí v přírodním prostředí. Je pochopitelné, že jsem cítila potřebu uplatnit smysluplně svoje zkušenosti i vědomosti ve prospěch pražských i dalších dětí. (Důvodem rozhodně nebylo stavět si na tom opožděně vědeckou kariéru.)

Začala jsem hledáním vědeckého pracoviště, které by potřebu výzkumu pochopilo a zaštítilo. Nechci provokovat a nebudu proto vyjmenovávat instituce, které jsem kontaktovala. Hledala jsem dlouho, intenzivně a marně. Několik let jsem také marně usilovala o získání prostředků na výzkum. Nakonec pomohla německá spolková nadace pro životní prostředí (DBU), která poskytla prostředky na dvouletý výzkum odcizování dětí ve věku do šesti let a o rok později jsme získali také prostředky z MŽP na vědu a výzkum. Navázali jsme výzkumem dětí do 15 let. Kdo se tedy skrývá za použitým množným číslem, když to nebylo žádné z uznávaných vědeckých pracovišť? Různí jednotliví odborníci.

Všechno špatné může být k něčemu dobré a tak jsem hledala jednotlivé osobnosti, jak z oborů humanitních, tak i přírodovědných,

které by mohl spojit upřímný a hluboký zájem o řešené téma, ale kteří by měli i určité praktické zkušenosti s dětmi i přírodou. Další důležitý požadavek: ochota podstoupit nesmírně obtížné překlenování mezioborových bariér, kterých jsme si od počátku byli vědomi, a ochota pracně hledat společná východiska. Věřila jsem, že ke sjednoceným poznatkům a závěrům lze dospět při společném pozorování chování dětí za určitých stejných podmínek ve stejném venkovním prostředí. K této mé víře z části přispěl i Dr. J. S. Procházka, který už v roce 1926 ve velice poučné publikaci „Ochrana přírody a přírodních památek" napsal mimo mnohé jiné moudré myšlenky i tuto: „V naší době přehnané specializace vědecké, kdy každý věnuje se jen studiu výseku z všeobecného vědění, je domověda oživujícím pramenem, který učí nás alespoň malou část země s tím, co na ní je, poznávati a posuzovati jako celek." (1926). Něco jako doma, to v našich podmínkách znamenalo v důvěrně známém přírodním areálu Toulcova dvora, za pokud možno stejných přírodních podmínek, se stejnými organizátory a pozorovateli.

V základním výzkumném týmu byla zastoupena: pedagogika, psychologie, sociologie, biologie a informatika. Spolupracovali s námi zkušení lektoři ekologické výchovy a dle potřeby také lékař, historik i filozof. Všichni jsme se poctivě snažili, intenzivně pracovali, hledali pojmy a formulace vyhovující všem a myslím, že – i přes všechny netušené obtíže (popis by sám vydal na obsáhlý, zajímavý článek) – to nejpodstatnější se nám podařilo: dokladovat, že téma odcizování dětí přírodě si zaslouží větší, důkladnější a průběžnou pozornost specializovaného vědeckého pracoviště. Už také proto, že čím mladší byly pozorované děti, tím větší měly předpoklady k nastartování udržitelnějšího způsobu života (to jsou doposud téměř nevyužívané výzkumné předpoklady). Ekologická centra jsou vhodná dlouhodobě poskytovat příhodný terén k posuzování změn v situaci vazeb dětí vůči přírodním zákonitostem, nebo šířeji k posuzování jejich schopnosti akceptovat reálný život i mimo interiéry a moudře se do něj zapojovat.

Mohu tedy přitakat Janě Dlouhé, když ve stati O čem vypovídají recenze „Výzkumu odcizování člověka přírodě" napsala, že je těžké

takto komplexní výzkum koordinovat – odpovědnost za podobný celek by měla náležet kolektivu, pro který by byl vypracován mechanismus dialogu přesahujícího jejich úzké profesní zájmy (2006).

Byla bych velmi ráda, kdyby náš výzkum posloužil k tomu, aby si fundovaní vědečtí pracovníci uvědomili, jaký význam pro děti a mládež i pro celkový udržitelný rozvoj má včasné seznamování se skutečnými reálnými životními podmínkami závislými na službách české krajiny, a chtěli spolupracovat na hledání schůdných cest k řešení. Ano, odborná kritika je žádoucí, ale společné promýšlení výchovných možností vedoucích k vyrovnávání vývoje s progresivním trendem „interiérové komputerizace" dětí a mladých lidí, to považuji za ještě potřebnější.

Nemělo by existovat jen právo na poskytování informací o životním prostředí. Děti musí mít právo naučit se vnímat informace přímo z přírodního prostředí a vhodně na ně reagovat. V životě dětí nemohou stále víc převažovat situace, kdy je jim dovolováno být jen pasivními pozorovateli a posluchači zprostředkovaných informací o jakémsi životě odehrávajícím se mimo ně.

Na tuto moji větu může vědec reagovat výčitkou: neuvedla jsem a přesně necitovala vědecký výzkum, o který opírám tvrzení, že slovní a obrazové informace stále víc převažují v životě dětí. Reakce praktika: když se mým synům začaly lesknout oči a měli horká čela, tak jsem věděla, že musím něco podnikat, začít léčit a na nic nečekat. Čím dřív, tím lépe a bez ohledu na to, že nejsem lékařka.

V prvním čísle vřele vítané Envigogiky (2006) je v tomto smyslu tolik pozitivního, co mi mluví z duše: Karel Stibral píše o určitém nedostatku propojení přírodovědných disciplín s ideovým pozadím ochrany přírody. Pavla Koucká je pro rozšíření ekologické výchovy i na děti věku předškolního a těm by se snažila prezentovat ekologické chování jako samozřejmé. Hana Košťálová vidí zásadní nedostatek v ubývání praxe. Výstižně charakterizuje, že „je poměrně složité zorganizovat akci, během níž si žáci sami něco z oboru vyzkoušejí, zažijí, uvědomí. Daleko jednodušší je si stoupnout před tabuli a hodinku dětem povídat. Jenže ono řečené je jen málokdy vy-

slechnuté, ještě méně často uvědomené a jen výjimečně zvnitřněné. O vlivu na chování a jednání nemluvě". Jana Dlouhá uvažuje o příliš silné víře v sílu slova. Na jiném místě píše: „Základním principem environmentálního vzdělávání je právě tento návrat do konkrétní situace, k uvědomění si sebe sama jakožto bytosti, jež není pouze principem svého rozumu oddělena od světa (a takto abstraktně mu rozumí a nakládá s ním), ale existuje v něm a spolu s ním. Při vší různorodosti přístupů, často například kognitivně založených, je v tomto typu vzdělávání důležité umožnit návrat do situace, jíž jsme přímými účastníky." Vřele souhlasím, jen bych měla výhrady k opakovanému slovu návrat. Dítě se rodí jako aktivní účastník života. Pokud ho nebudeme pasivně vzdělávat, aby obstálo třeba jako nějaké přídatné zařízení k počítači, nebude zapotřebí žádných velice obtížných návratů při překonávání již upevněných návyků.

S velikým zaujetím jsem pečlivě pročítala diplomovou práci Arnošta Nováka (2006, s.15): Zelení proti zeleným. Mnohé citace z prací Murraye Bookchina mi budou oporou v další práci: určitě budu dál upřednostňovat ekologii před environmentalistikou, při hledání cest jak vzdělávat pro udržitelný rozvoj. Děkuji A. Novákovi také za utvrzení svého názoru, že lépe než v učebnách vysvětlovat mladým lidem rozdíly mezi radikální hlubinnou ekologií a radikální sociální ekologií je a bude vytvářet příležitosti, aby samotné matičce přírodě bylo dopřáváno posilovat duševní i fyzickou vitalitu lidského živočicha, aby měl chuť a odvahu hledat schůdné cesty k udržitelnému životu svého druhu, aby obstál a uměl léčit stále výraznější příznaky chorob, které naší prvotní vychovatelce působí nejvíce naše generace a těch několik málo předchozích. Bez lidí akceschopných ve venkovním terénu se neobejde ani tolik akcentovaný reformní liberální environmentalizmus.

Tento můj příspěvek jen zdánlivě nesouvisí s tématikou ekologické etiky. Doufám, že přemýšliví čtenáři obou čísel Envigogiky nějaké souvislosti určitě najdou. Pokud ne, tak ať se alespoň zamyslí nad následujícími řádky, které jsem nalezla také v diplomové práci Arnošta Nováka (2006, s.15): „Vlastně jsme začali považovat samu

vědu za nástroj kontroly nad procesem myšlení a fyzickým bytím člověka. […] Převážně funkčně a instrumentálně zaměřená vědní odvětví, která dříve rozbíjela okovy člověka, se dnes využívají k tomu, že se tyto okovy upevňují a pozlacují." (Bookchin, 1971, s. 57).

Literatura

BOOKCHIN, Murray. Post-Scarcity Anarchism. Ramparts : Berkeley, 1971. 288 s. ISBN: 1-904859-06-2.

DLOUHÁ, Jana. O čem vypovídají recenze „Výzkumu odcizování člověka přírodě"?. Envigogika [online]. 2006, roč. 1, č. 1 [cit. 2007-04-02]. Dostupný z WWW: <http://www.envigogika.cuni.cz>. ISSN 1802-3061.

Envigogika [online]. Praha : COŽP UK, 2006. roč. 1, č. 1 [cit. 2007-04-02]. Dostupný z WWW: <http://envigogika.cuni.cz>. ISSN 1802-3061.

KOUCKÁ, Pavla. Nedůsledné důsledky odcizení. Envigogika [online]. 2006, roč. 1, č. 1 [cit. 2007-04-02]. Dostupný z WWW: <http://www.envigogika.cz>. ISSN 1802-3061.

KOUKOLÍK, F. Fyziologický základ chování člověka ve vazbách na trvale udržitelný vývoj a uchování vztahů člověk – příroda: současnost a alternativy vývoje. Praha: ČEÚ, 1994. ISBN: neuvedeno.

NOVÁK, Arnošt. Zelení proti zeleným: radikální ekologie – komparativní analýza sociální ekologie a ekologie hlubinné. Praha : KSKE, FHS UK, 2006. 102 s. Diplomová práce. Dostupný z WWW: <http://www.envigogika.cuni.cz>.

PROCHÁZKA, J. S. Ochrana přírody a přírodních památek. 1926.

Rukopis

Text pro účastnice diskusních kulatých stolů projektu *Quo vadis, femina?*

Milé podílnice na projektu „Quo vadis, femina“,
dovolte mi, abych se maličko představila (pro snazší pochopení následujících provokativních vět). Jsem hlavní zakladatelkou sdružení, v jehož prostorách se nalézáte. Středisko ekologické výchovy hl. m. Prahy ve zdejším Toulcově dvoře mohu považovat za jakési svoje odrostlé dítě. Vyhlíží dobře, vede si dobře a přece ne ve všem naplňuje moje původní představy, které ale neuměly respektovat realitu současného života. (Ostatně, které dítě se vyvede přesně podle představ rodičů?)

Velice jsem toužila a dělala vše, co se dalo, aby v tomto areálu působilo na návštěvníky především vzorně upravené a moudře obhospodařované přírodní prostředí a pouhým doplňkem byly informace poskytované slovy a obrazy. Jenže co obvykle v demokraticky spravovaném společenství převáží, záleží-li na hlasování realizátorů činností: aktivity při nichž je více práce při menším zisku, nebo méně práce při větším zisku? Hledání pohodlnějšího, méně namáhavého způsobu života je vlastní všem živočichům – včetně člověka. V přírodním prostředí je šetření živočišnou energií pozitivní vlastností. V civilizovaném světě může být naše pohodlnost a celkové nerespektování přírodních zákonitostí naší zhoubou. Je pochopitelné, že u nás lidí mají přednost aktivity atraktivní, mediálně působivé a hůře je na tom pravidelně se opakující fyzická práce doma i v terénu, probíhající bez potlesku diváků, bez pochvaly matičky přírody a také bez výraznějších ekonomických efektů.

A souvislost předchozího s projektem „Quo vadis, femina“? Nutnost umět brát do hry onu lidskou přirozenost jako „poměřovadlo“

sebe sama i ostatních. V přírodním vývoji života na Zemi došlo k rozlišování dvou pohlaví – samců a samic – už dávno a dávno (tím dávno jsou míněny stamiliony let). Tedy dávno před tím, než vznikl člověk jako specifický živočišný druh (méně než 5 milionů let). My ženy jsme takové, jaké nás matička Příroda potřebovala jako nositelky generační štafety: celkově jsme normálnější než muži. Snad výstižněji: jsme více ve středu lidských norem. U mužů je víc výkyvů do plusu, ale i do mínusu. Tak to bylo, jest a bude.

Prosím Vás: hlídejme si, ať už nejbližší generace dětí neskončí pouze v interiérové izolaci! Ať pro ně příroda zůstane životadárnou potřebou a ne strašákem a hrozbou. Hlídejme si onu přirozenou normalitu a tím udržitelnost života – máme pro to více předpokladů než muži. Proto musíme zasahovat i do řídících a rozhodovacích procesů.

Takže pokud ženy usilují o rovnoprávné podmínky k životu budu s nimi v jednom šiku. Pokud chtějí „vylepšovat" přírodní zákonitosti a zaměňovat mužské a ženské role, tak já si s nimi marně lámat zuby nebudu.

Hodně úspěchů při prosazování ženských rolí do života naší společnosti přeje

V Praze dne 10. 10. 2007 Emilie Strejčková

Napsali a řekli o Emilii Strejčkové

Řadu smutečních ohlédnutí a slov plných úcty napsali a zveřejnili po jejím skonu lidé, kteří Emilii Strejčkovou dobře znali a spolupracovali s ní. Jsou to zejména texty E. Vavrouškové a J. Moravce, které si máte možnost přečíst jako Přílohy 1 a 2.

V roce 2011 byla Emilie Strejčková spolu s Olgou Havlovou zařazena jako vzor úspěšných českých žen, které vytvářely prostředí příznivé pro lidskou tvořivost a seberealizaci, do Newsletteru mezinárodního proženského projektu You can do it (viz Příloha 5.)

Emilie Strejčková – žena, která myslela globálně a jednala lokálně (Marie Haisová 2011)

Jméno Emilky mě napadlo hned poté, co na mezinárodním setkání v rámci programu Grundvig padl návrh napsat do časopisu projektu o ženě, které se podařilo ve svém oboru uspět a vyniknout. Název projektu je: „You can do it – New perspectives for women to have own businesses" a pod jeho hlavičkou jsme se dosud seznámili s osudy žen, které se věnují ručním pracím, jako například výrobou krajek v Bulharsku, kde starší ženy učí dívky dovednostem, které by jinak vymřely; tvorbou květin či zvířátek plstěním vlny v rámci komunitního života v Německu; výrobou domácí obuvi či domácím pletením oděvů v Litvě – ženským řemeslným dovednostem.

Emilka, původním povoláním učitelka uměla mimo jiné i dělat keramiku; na večerním programu mezinárodní konference k projektu „Quo vadis, femina? – vize žen o trvale udržitelném životě" ji nejvíce zaujala výroba vlněného koberce plstěním, na které se aktivně podílela. V její filosofii a práci šlo především o kontakt lidí a především dětí s přírodou a o přiblížení práce lidských rukou současné civilizaci, která přetěžuje hlavu a oči, kde tělo slouží jen jako nosič

hlavy. Vzpomínám, že vždy o vánocích pekla a zdobila perníkové chaloupky pro své vnuky – při veškerých povinnostech, které si na svá bedra naložila! Myslím tím konkrétně vybudování Ekologického centra hlavního města Prahy – Toulcova dvora.

Byly jsme sousedky, ona bydlela v prvním patře domu v Mládežnické ulici č. 3 v Zahradním Městě, já v pátém, takže jsme se potkávaly téměř denně; navíc jsme se dost intenzivně navštěvovaly, neboť nás pojily společné zájmy. Jeden čas jsem dělala Toulcovu dvoru manažerské poradenství, chodívaly jsme tam spolu z domova pěšky. Emilka si cestou všímala všeho, co jí přišlo být v nepořádku a hned sjednávala nápravu. Marné bylo mé přesvědčování, že musíme být na Toulcáku, kde na nás čekají. Když se Emilka rozhodla, že bude cestou řešit úklid kamení tam, kde nemá co dělat, tak ji nedokázal nikdo zastavit. Takže jsem ji nechávala s kamením a šla poučovat druhé o managementu a týmové spolupráci. Emilka dorazila vzápětí, aby hned začínala jednat se stavbaři, neboť porady jí připadaly jako ztráta času, tlachání v situaci, kdy bylo všude tam, kam oko pohlédlo, tolik práce! Marné bylo mé přesvědčování, že je potřeba komunikovat, vzájemně si rozumět, sladit se v cíli i v metodách k jejich dosažení. Emilka spěchala, jakoby tušila, že nemá času nazbyt. To však, co vytvořila, přesahuje svým významem vše, co jsem mohla v Čechách či na mezinárodní úrovni poznat.

Začátkem devadesátých let jsem pracovala v osobním sekretariátu prezidenta republiky a tehdy mě napadlo – jako spoluzakladatelku mezinárodní ekologické organizace Earthlinks – pozvat paní Olgu Havlovou a společně zasadit několik vrb na břehu Hamerského rybníka. Paní Emilie Strejčková tam měla projev strategického významu, kdy hovořila o potřebě globálního myšlení a lokálního jednání. Kdykoliv a kdekoliv veřejně vystoupila, a zažila jsem ji na mnoha setkáních, vždy zaujala bystrým myšlením, jasným vyjadřováním, praktičností a konkrétností. Vesměs všichni kolem, musím podotknout, že většinou muži, žvanili, kdežto její slova mívala jasné zacílení, bylo z nich patrné, že je ženou činu. Efektivně, za málo peněz dokázala zahrát tolik muziky, že by si z ní měli brát příklad všichni

politici světa. Když jsem – při výše zmíněné návštěvě Litvy a statku, který tam renovuje místní starosta, slyšela, že získal z evropských zdrojů pět miliónu eur a když jsem pak viděla park vybudovaný v Zahradním městě za sto dvacet miliónů, tak jsem si v duchu říkala: „Kdyby tyhle peníze dali Emilce, tak zrenovuje půl Evropy."

Její vizí bylo vybudovat taková ekologická centra, jakým je Toulcův dvůr, který se nachází na východě Prahy i na jejím západě, jihu a severu tak, aby i děti z těchto částí Prahy mohly vidět skutečné slepice, husy, kozy, ovce, krávu, koně, prasata, králíky, morčata – domácí zvířata tak, jak bývala chována našimi předky, a také a především, aby se děti mohly volně pohybovat v přírodním prostoru, dotýkat se přírodních materiálů, mít příležitost s nimi pracovat.

Když jsem šla naposledy kolem Toulcova dvora, tak jsem si všimla pamětní zlaté cedulky na domě u vchodu do areálu, kde je její datum narození, úmrtí a informace, že Emilie Strejčková je zakladatelkou areálu. To mě naplnilo určitým uspokojením, neboť jsem jí vždy říkala, že by jako ředitelka měla sedět někde na pomyslném trůně a řídit chod instituce z dostatečného odstupu tak, jak to dělají mužští manažeři. Ona však byla žena a pracovala žensky. Nevládla, ale sloužila: druhým lidem, Toulcáku, povinnostem. Získávala peníze pro ostatní, a sama žila ze skrovného důchodu. Když bylo na schůzkách potřeba přiložit do kamen, tak šla a přiložila, ačkoliv byla místnost plná mladých lidí, kteří si vyhasínajícího ohně nevšímali. Než by ztrácela čas upozorňováním, udělala to, co bylo třeba, sama.

Když onemocněla, tak jsem ji byla navštívit v sanatoriu Na Pleši. Tam, chodící o berlích poučovala zahradníka, který sekal bezmyšlenkovitě trávu a likvidoval přitom trsy mateřídoušky, jak se má správně a ekologicky sekat; pohyblivějším pacientům ukazovala houby, které bylo možné sbírat. Po návratu domů si nechala přinést do polohovacího lůžka notebook, ze kterého do posledního dechu organizovala výstavu o životním prostředí.

Emilka byla tak skromná, že lidé v jejím nejbližším okolí vůbec netušili, jak velká osobnost žije a pracuje v jejich bezprostředním sousedství. Obětovala se, aniž by se dočkala vděčnosti. Často jsem

přemýšlela, zda tato vždy usměvavá a veselá žena necítí někde uvnitř duše křivdu, kterou navenek nikdy nepřiznala, nikdy si nestěžovala. Dodnes je pro mne nezodpovězenou otázkou, zda její nemoc nebyla psychosomatického původu zapříčiněná mimo jiné nevděkem a špatným zacházením od lidí, kteří postupně obsadili Emilkou zrekonstruované prostory Toulcova dvora. Byla důvěřivá, předpokládala u všech stejně čisté a nezištné úsmysly, jaké měla sama. Neměla čas, energii ani zájem řešit formální uspořádání zájmového sdružení TD. Byla leader a producer, člověk s vizí, kterou dokáže vlastní vůlí a prací zrealizovat. Nebyla takový manager, který dokáže vytvořit strukturu, mocenský systém. Této slabiny využily organizace, které se v Toulcáku postupně usídlily, dostaly se do správní rady a Emilce začaly vládnout. Nechali ji ještě dobudovat mateřskou školku a pak ji odstavili, už ji nepotřebovali. Určitou dobu před nemocí docházela Emilka na Toulcův dvůr jen zřídka. Byla ještě členkou správní rady s jedním hlasem, rádkyní a pravou rukou své nástupkyni paní Rostislavě Paarové, které však necelý rok po Emilčině smrti vnutila správní rada výpověď dohodou půl roku před jejím plánovaným odchodem do důchodu. Jakoby ekologie nebyly jen vztahy k přírodě, zvířatům, rostlinám, ale především vztahy lidí k sobě navzájem!

Je však třeba mít na paměti, že charaktery lidí a kvalitu mezilidských vztahů od počátku devadesátých let ovlivňoval a stále v Čechách ovlivňuje klausovský pragmatismus, účelové jednání. O to větší je vedle toho kontrast nezištnosti paní Emilie Strejčkové – v době českého zlatokopectví, kdy se tunelování, korupce a zlodějina divoké privatizace staly normou.

Vždy, když vyjdu z domu, tak se mi Emilka vybaví na místech, kde jsem ji potkávala, zdravily jsme se a prohodily pár slov, Toulcův dvůr nevyjímaje. Její duch je tam stále přítomen, její vize byla realizována. Ekologické centrum žije, realizují se ekologické programy, je otevřený veřejnosti, byť tam nejsou koně čtyři, jak dovolovala, ale celé stádo.

A tak dnes nezbývá než doufat, že příklad dobré praxe, který svým životem dala, se stane vizí a příkladem hodným následování i na

západě, jihu a severu hlavního města Prahy, tak, jak si pracovitá a usměvavá Emilka přála.

PS: Ještě se mi vybavila jedna charakteristická vzpomínka. Byla zima, napadla spousta sněhu, dole v domě visel rozpis jeho úklidu. Vracela jsem se z nějaké návštěvy a před domem viděla Emilku, jak odhrabává sníh. Pozdravila jsem a optala se: „Na vás je dnes úklid sněhu, že uklízíš?" Odpověděla: „Ne, ale nemohu se na to dívat". Když už jsme se setkaly, tak jsme se začaly bavit, jako vždy. Emilka povídala, soustředěná na hrabání sněhu. Pobíhala jsem kolem ní, abych jí viděla do očí, až mě to nedalo a říkám: „Nemůžeš s tím na chvilku přestat, když se bavíme?". Odpověděla: „Ne, počkej, až to dodělám."

Ing. Aleš Kočí, jeden ze spoluzakladatelů Toulcova dvora, zakladatel Střediska ekologické výchovy Divizna v Liberci, řekl o spolupráci s Emilkou

„Dobrý den, tady je Emílie Strejčková, pane Kočí prý nemáte práci, nechtěl by jste se se mnou sejít? Ráda bych založila na jednom statku na kraji Prahy středisko ekologické výchovy." Takto nějak mne Emilka oslovila, bylo to telefonem v létě v roce 1994. Rozhodl jsem se, že za ní pojedu, v jejím hlase bylo tak neuvěřitelné odhodlání, že jsem si řekl, že si o tom s ní popovídám. Jel jsem za ní a zůstal 6 let. S Emilkou a posléze i s dalšími jsme budovali „Toulcák".

Vždycky jsem Emilku obdivoval jak s buldočí vervou jezdila na stovky jednání na úřady a vydupávala si svůj sen ze země. Nebyl to sen jen pro sebe, ale i pro děti a pro přírodu. Všimli jste si toho u ní také? Ona nemyslí na sebe, ale na druhé a pracuje pro druhé. Emilka má ještě jednu úžasnou vlastnost (nejen vytrvalost a odhodlanost), ale umí pro svou věc nadchnout i jiné.

To co dokázala vybudovat z rozpadlého a velmi zchátralého areálu státního statku je obdivuhodné a jsem přesvědčen, že nepřeháním, ale mnoho lidí by to nedokázalo. Vím, někdy její vytrvalost a přesvědčení některé lidi zlobila, stejně tak i její některé nápady (pro nás někdy nepochopitelné) působily přinejmenším provokativně. Ale to prostě

patří k tomu, když chcete něco vybudovat, cítíte, že je to veliká šance, věříte své myšlence a máte strach, že by se to nemuselo podařit.

*Práce s Emilkou byla a je pro mne ohromná škola. Jsem moc rád, že jsem ve svém životě mohl 6 let s Emilkou spolupracovat na Toulcově dvoře.**

S úctou a obdivem – pár slov o Emilce Strejčkové

Ing. Aleš Máchal, uznávaný ekologickovýchovný praktik, zakladatel Školského zařízení pro environmentální vzdělávání Lipka v Brně:

Když jsme na začátku 90. let poprvé navštívili tehdy příšerný areál Toulcova dvora, už tehdy nám zde Emilka Strejčková barvitě popisovala své velkorysé plány. Ač jsem ji už tenkrát léta znal (a domníval jsem se, že dobře), zdráhal jsem se uvěřit, že to všechno myslí opravdu vážně. Do paměti se mi vryla velká plechová míchárna krmiv, všude beton, asfalt, oprýskané rezavějící konstrukce. Celé prostředí působilo velice tísnivě, šedivě, a tolik kontrastovalo s Emilčiným nadšením. Představa, že by zde mělo být lidmi hojně navštěvované centrum ekologické výchovy, se mi nezdála být lákavá ani pravděpodobná.

Pár let uplynulo a já měl možnost se mezi přátele na Toulcák co dva tři roky znovu podívat. A při každé návštěvě jsem se nestačil divit – jak se proměňují stáje a špýchar, jak zkrásňuje dvůr se stepní výspou teplomilců, kolik přibylo hospodářských zvířat a jak laskavá je péče o ně, kolik výtečných výukových programů v údolí Botiče zdejší ekopedagogové stačí zvládat. Obdivuhodné dílo Emilky Strejčkové a jejích obětavých, pracovitých a neskutečně trpělivých spolupracovníků bylo završeno tím nejdůstojnějším způsobem. Areál Toulcova dvora už léta naplno slouží dětem i dospělým návštěvníkům, stále láká nové zvědavce a udržuje si stálé příznivce. Laťka úrovně nabídky zdejších služeb je nasazena velmi vysoko – a to i díky Emilčině houževnatosti, neústupnosti, tvrdým a nesmlouvavým nárokům na kolegy, ale i na úředníky a politiky, a především pak na sebe samu.

Podobné to bylo i s výzkumem příčin, důsledků a možných řešení neustále se prohlubujícího odcizování dětí přírodnímu prostředí. Emilka tak dlouho žehrala na nezájem vědců, úřadů, ba i středisek

ekologické výchovy, zdravotnických a školských institucí o tento zásadní problém, až se do proměny neutěšeného stavu statečně pustila sama. Díky její silné vůli a přesvědčivé argumentaci vznikla skupina odborníků z různých oborů, která vytvořila a zpracovala množství kvalitních podkladů k tématu, uspořádala k nim pozoruhodnou konferenci a z ní vydala ceněnou publikaci „Aby děti byly a žily", ke které se pro inspiraci a posilu budou ještě dlouhá léta vracet nejen ekopedagogové. A hádejte, kdože byl editorem tohoto úctyhodného díla!? Ano, opět naše zarputilá a nezdolná Emilka.

A do třetice ještě jeden počin, o jehož dotažení do vítězného konce také mnozí pochybovali: zřízení alternativní mateřské školy přímo v prostorách Toulcova dvora, kde by přímé doteky dětí s přírodou byly naprosto běžnou součástí všeho dění. Nikoho neudiví, že i tenhle vysoký cíl dokázala Emilka se ctí a na sto procent naplnit. Mateřská školka Semínko, jíž se Emilka stala zřizovatelkou a ideovou patronkou, má už několik let potíž, jak uspokojit přibývající zájemce o zapsání do svých dvou tříd. Kdo zde na vlastní oči viděl děti batolící se i za drobného deště kolem oveček, králíků a kachen, pochopí úžasnou sílu téhle myšlenky.

*Kristovo rčení „poznáte je po ovoci" je u Emilky Strejčkové naplněno dokonale. Kdo z nás se něčím takovým může pochlubit? Ostatně, Emilka sama se nikdy nechlubí, i když by rozhodně měla s čím. Ona prostě ví, co dělá a proč to dělá. Budiž jí dopřána síla v tomto obdivuhodném díle stále pokračovat!**

Písnička pro Emilku (M. Haisová 2009)

Myslím konkrétní paní Emilii Strejčkovou, která je upoutaná doma na lůžku.

Po létech neúnavného občanského aktivismu sklátila Emilku nemoc. Nejdřív jí operovali páteř v Motole, pak se léčila na Pleši, chodila o berlích, absolvovala další vyšetření a teď je doma a chůze se

* Text z roku 2008, dostupný na webových stránkách Toulcova dvora věnovaných Emilce: http://www.toulcuvdvur.cz/o-nas/historie/zakladatelka

nedaří. Pro tak aktivního člověka, který celý život myslel víc na druhé než na sebe, zejména však na společnost jako celek a na budoucí generace, jde o mnohonásobné omezení.

Jak jsem již dříve psala, paní Emilie Strejčková vybudovala ekologické centrum Toulcův dvůr, dá se říci z ničeho. Šlo jí o to dát pražským dětem příležitost trávit čas v přírodě, poznat její zákonitosti a zároveň poznat jejím prostřednictvím samy sebe. Chtěla, aby se mladí i staří seznámili s tradicemi, se svými kořeny, poznali, jak žili naši předkové. Na Toulcově dvoře se dnes můžete učit jezdit na koni, seznámit se s tradičními českými domácími zvířaty, které v projektu Archa Noemova začali v areálu statku chovat.

Za pronájem od pražského magistrátu na dobu 50 let s podmínkou zrekonstruování ruiny do 15 let sebou musela paní Strejčková pěkně hodit. Psát projekty, obcházet sponzory, přesvědčovat, vysvětlovat. Většinu prací zvládla za 8 let. Založila ekologickou mateřskou školku Semínko, Klub maminek Mateřídouška, v areálu je prodejna ekologických potravin, jídelna zdravé výživy, v upravených stájích pravidelné staročeské vánoce, velikonoce, jarmarky, dožínky…

Navrhla jsem před časem paní Strejčkovou na státní cenu (viz Příloha 4, pozn. ed.), kterou jí prezident neudělil. Proč, to se snadno domyslíme. Je-li pro něj ekologie třešinkou na dortu, něco, nač si musíme nejdřív vydělat, pak musíme nejspíš počkat až pomine globální finanční krize… Jenže my žijeme tady a teď a Emilka neváhala ani vteřinu. Nepromarnila jediný den svého života, s geniálním manažerským talentem jednala, i když šla proti hlavnímu proudu… Co je důležité, uspěla! Po kolika politicích zůstane takové dílo jako vybudovala ona, aniž by měla zajištěný pravidelný příjem?

Chtěla bych jí veřejně poděkovat jménem všech, kteří Toulcův dvůr navštěvují, využívají, mají v něm pracovní příležitost. Gratuluji k svátku a pošlu v pondělí mezi 12-13 na vlnách ČRo 2 – Praha pěknou písničku.

Závěr

Zdeňka Petáková

Paní Emilii Strejčkovou jsem poznala na diskusních setkáních projektu *Quo vadis, femina?* a měla jsem to štěstí, že jsem mohla i vyslechnout její obvyklé vyprávění, kterým se snažila strhnout posluchače – návštěvníky Toulcova dvora při provádění areálem, na svou stranu – k úctě a respektu k přírodě a její moudrosti.

Když odešla navždy, uvědomila jsem si, že pokud někdo nesoustředí její myšlenky, alespoň ty písemně zachycené, památka na ni a možnost se k jejím moudrým slovům vracet rychle zmizí.

Přání uchovat o trochu déle na světě zprávu o tom, že tu žila a pracovala tato vynikající a moudrá žena, mě vedlo k práci na sestavení sborníku.

Vezměte myšlenky Emilie Strejčkové a pošlete je ve svých rozhodováních i činech dál – k dětem, do budoucnosti.

Tak, jak by to chtěla.

Poděkování

Panu Mgr. Zdeňku Venerovi, Ph. D., řediteli České geologické služby, patří vřelý dík za podporu myšlenky vydání sborníku.

Panu RNDr. Jaromíru Strejčkovi děkujeme za krásná setkání nad vzpomínkami, za laskavé poskytnutí fotografií a připomínky k textu. Paní Marii Haisové, MBA, děkujeme za mimořádnou motivační podporu a poskytnutí mnoha nápadů i kontaktů, které významně přispěly ke zvýšení úrovně díla. Také jsme jí, stejně jako paní Evě Vavrouškové, pánům Ing. Aleši Kočímu, RNDr. Jiřímu Kulichovi, Ing. Aleši Máchalovi a Jakubu Moravcovi vděčny za svolení k přetištění již dříve zveřejněných textů. Za poskytnutí fotografií a svolení s jejich publikováním mnohokrát děkujeme pánům Jaromíru Čejkovi, Pavlu Sopouškovi, Ing. Aleši Máchalovi a Lipce.

Děkujeme i redakci recenzovaného elektronického časopisu Envigogika a redakcím časopisů Zpravodaj Ministerstva životního prostředí, Akademický bulletin, Ochrana přírody, Děti a my (Nakl. Portál, s. r. o.) za svolení k přetištění textů, které byly poprvé publikovány v jejich časopisech.

Zvláštní poděkování patří paní Žofii Kanyzové za svolení k přetištění rozhovoru s Emilií Strejčkovou, který vyšel v roce 2007 v časopise Krásná paní.

Za vstřícný přístup a za svolení s převzetím některých údajů z webových stránek http://www.toulcuvdvur.cz/ děkujeme také panu Ing. Janu Chvátalovi a kolektivu Střediska ekologické výchovy Toulcova dvora.

Za překlad Resumé do angličtiny, němčiny a esperanta, jakož i za konečné přehlédnutí finální verze sborníku a připomínky děkujeme panu Mgr. Václavu Procházkovi, PhD. Za překlad Resumé do ruštiny jsme vděčni paní Galině Vaněčkové.

Přehled prací Emilie Strejčkové a dalších dokumentů

Monografie

Kolektiv autorů (jedna z autorů je Emilie Forejtová) (1980): Povodím Botiče, průvodce naučnou stezkou. Vyd. 4. ZO ČSOP ve spolupráci s aktivem Státní ochrany přírody v Praze 10.

Strejčková E. (1984): Přírodou Prahy 10: Dodatková četba pro třetí a čtvrté ročníky základních škol obvodu Prahy 10. Fot. Vladimír Černý. Praha: Vyd. ZO Český svaz ochránců přírody 01/4 v Praze 10 ve spolupráci se skupinou výchovy VK rady pro životní prostředí NVP a ústředního výboru ČSOP. Připojena hra pro skupinu dětí.

Strejčková E. (1998): Děti pro pětihory.- Vyd. Zájmové sdružení Toulcův dvůr. Foto Pavel Sopoušek, kresby Markéta Svobodová. Anglické a německé resumé. 4000 výt. 60 s. Praha.

Strejčková E. (2000): Toulcův dvůr. Vyd. Ekologické centrum hl. m. Prahy, Ministerstvo životního prostředí České republiky. 14 s. Praha.

Strejčková E. (2001): Toulcův dvůr : stezka areálem Toulcova dvora, ekologického centra hl.m. Prahy. Vyd. Ekologické centrum hl. m. Prahy, Ministerstvo životního prostředí. 12 s. Praha.

Kol. (2005): Děti, aby byly a žily. Příspěvky jsou doplňkem výzkumného úkolu „Odcizování člověka přírodě“. Výběr, charakteristiky autorů a uspořádání: Emilie Strejčková, vedoucí kolektivu. Vyd. Zájmové sdružení Toulcův dvůr, Ministerstvo životního prostředí. 96 s. Praha.

Články

Strejčková, E. (1987): Mír a příroda. – Nika: časopis pro ochranu přírody a životního prostředí. Roč. 8, č. 1–2, s. 30–31.

Kulich, J. – Dupejová, J. – Strejčková, E. – Kutý, J. (1993): Úloha okresních úřadů při podpoře ekologické výchovy. – S ‘93. Roč. 4, č. 43.

Strejčková, E. (1994): Já nic, to prostředí! aneb O tom, co nechceme vědět. Zaps. Vladimír Frančík. – S '94. Roč. 5, č. 36, s. 11.

Strejčková, E. (1999): Ekologické centrum v Toulcově dvoře. – Euroeko, č. 1, s. 29–30.

Strejčková, E. (1999): Potřeba vědeckého základu k výchově přírodou. – Akademický bulletin, č. 9. Dostupné z: http://abicko.avcr.cz/archiv/1999/9/obsah/potreba-vedeckeho-zakladu-k-vychove-prirodou.html

Strejčková, E. (2001): Ochrana lidského mláděte přírodou. – Ochrana přírody, roč. 56, č. 4, s. 97–98. Dostupné z: http://www.casopis.ochranaprirody.cz/res/data/003/000440.pdf

Strejčková, E. (2003): Příroda dítěti – dříve vychovatelkou, v budoucnu hrozbou? – Rubrika Jak to vidí, Zpravodaj Ministerstva životního prostředí, roč. 13, č. 1, s. 27. Dostupné z: http://www.mzp.cz/osv/edice.nsf/E8DBFA53E51092A6C1256FC8004488B1/$file/zpravodaj01-2003.pdf

Strejčková, E. (2003): Ekologická výchova v Toulcově dvoře. – s. 11–12 in kol. (2003): Mateřské školky a Archa 21. – Vyd. Agentura Gaia. 18. s.

Strejčková, E. (2004): Ochrana přírody a lid. – Ochrana přírody, roč. 59, č. 4, s. 125. Dostupné z: http://www.casopis.ochranaprirody.cz/res/data/003/000465.pdf

Strejčková, E. (2004): Ekologická výchova v česko-německém partnerství měst, obcí a občanů. – Zpravodaj Ministerstva životního prostředí, roč. 14, č. 1, s. 25–26. Dostupné z: http://www.mzp.cz/osv/edice.nsf/75F510208FE364E5C1256F58003C94D9/$file/zpravodaj0104.pdf

Strejčková, E. (2005): Veďme děti ke vztahu k přírodě. – V rubrice Psychologie a výchova. Děti a my : dvouměsíčník pro rodiče, učitele a pracovníky pomáhajících profesí. roč. 35, č. 2, s. 17–19. Nakl. Portál, s. r. o. ISSN 0323-1879. Dostupné z: http://www.portal.cz/scripts/modules/fulltext/fulltxt.php?categid=48&subcateg=1&sort=rank&langid=1&publid=4&searchtext=Emilie+Strej%E8kov%E1&datefrom=&dateto=

Strejčková, E. (2006): Ekoetika. Jeden z komentářů k seminářům Společnosti pro trvale udržitelný život na Novotného lávce ze dne 6. 6. 2006. – Zpravodaj STUŽ, 1/2006, s. 22–23. Praha. Dostupné z: http://www.stuz.cz/Zpravodaje/zpr0601.pdf a na: http://envigogika.cuni.cz/index.php/cz/informace/2007/20071/80-ekoetika

Strejčková, E. (2007): Odcizování dětí přírodnímu prostředí. – Krasec, č. 6, s. 20. Dostupné z: http://www.krasec.cz/files/KRASEC_6_final.pdf

Strejčková, E. (2007): Ekologická výchova: o přírodě v dítěti a kolem něj. – Zpravodaj Ministerstva životního prostředí, roč. 17, č. 7/8, s. 42–43. Dostupné z: http://www.mzp.cz/osv/edice.nsf/4FAE81332B626E94C12572590046537A/$file/Zpravodaj-7_2007_final.pdf

Strejčková, E. (2007): Odcizování člověka přírodě v teorii a praxi. Diskusní příspěvek. – Envigogika, 1, 2007. Dostupné z: http://envigogika.cuni.cz/index.php/cz/component/content/article/7-pro-autory/76-odcizovani-lovka-pirod-v-teorii-a-praxi

Projekty výzkumu a vývoje a další vědecká činnost

Strejčková, E. (1990): Společenské klima pro rozvoj výchovy k ekologicky správnému jednání [rukopis]. – Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta. 56 s. obr., mp. Závěrečná práce PGS.

Strejčková, E. – Franěk, M. – Felcmanová, Z. – Jechová, K. – Kapuciánová, M. – Krajhanzl, J. – Vostradovská, H. – Weigertová, G. – Zelenka, J. (2005): Výzkum odcizování člověka přírodě. – Zájmová organizace Toulcův dvůr. 149 s. Anotace dostupná z: http://www.mzp.cz/ris/vispublished.nsf/Web/C125727C00407A18C1257449005BACBB?Open

Rozhovory

Dnešní mluvení o udržitelném rozvoji mně přijde jako špatně sestavená rovnice, říká Emilie Strejčková. Rozhovor v rubrice Krásná paní u krásné paní, ptala se Romana Bochníčková.– Měsíčník Krásná paní, roč. 5, č. 2, s. 18–21. 2007.

Emilie Strejčková, nestorka ekologické výchovy. Z platonické lásky děti nebudou. Rozhovor, ptala se Hana Kolářová. – Zpravodaj Ministerstva životního prostředí, roč. XVIII, č. 12, s. 21–24. 2008. Dostupné z: http://www.mzp.cz/osv/edice.nsf/e75c7074f3a42826c1256b0100778c9a/d48acc6b64234837c1257525004e5be3?OpenDocument

Rukopisy

Kolektiv 4. ZO ČSOP v Praze 10 (1987): Koridor Záběhlice – Hostivař,

sborník přírodovědných průzkumů, archivních materiálů a informací. (Byl podkladem pro ustavení přírodního parku Hostivař – Záběhlice, vyhlášeného v r. 1990).

Strejčková E. (2007): Milé podílnice na projektu „Quo vadis, femina".

Řekli o Emilii Strejčkové

Ing. Aleš Kočí – jeden ze spoluzakladatelů Toulcova dvora, zakladatel Střediska ekologické výchovy Divizna v Liberci, o spolupráci s Emilkou. 2008.

Ing. Aleš Máchal – uznávaný ekologickovýchovný praktik, zakladatel Školského zařízení pro environmentální vzdělávání Lipka v Brně. S úctou a obdivem – pár slov o Emilce Strejčkové. 2008.

Další

Sine (1994): Cena ministra životního prostředí 1994–2004. MŽP. Praha. Dostupné z: http://www.mzp.cz/osv/edice.nsf/63EC27FB2EF0ECE5C1256F6C0026F1B7/$file/cenaministra-A.pdf

Křížová M., ed. (2011): Osobnosti ekovýchovy. Vyd. MŽP. Dostupné z: http://www.ekocentra.cz/pdfonline/osobnosti-ekovychovy-pdf/files/assets/seo/page95.html

Webové stránky Toulcova dvora http://www.toulcuvdvur.cz/o-nas/historie

Bohatá knihovna Emilie Strejčkové a její dokumentace k ochraně přírody a ekologické výchově za období 1990–2008 je uložena v Národním archivu, č. fondu 1782 jako osobní fond Emilie Strejčkové.

Kapitola *Emilčin život tak, jak šel* byla vypracována na podkladě pracovních životopisů Emilie Strejčkové, rozhovorů Aleny Bauerové s RNDr. Jaromírem Strejčkem (2009–2011), webových stránek Toulcova dvora (http://www.toulcuvdvur.cz/), zkušenosti Aleny Bauerové ze spolupráce s Emilií Strejčkovou (1983 – 2009) a Wikipedie.

Přílohy

Příloha 1. Smuteční ohlédnutí, které napsala Eva Vavroušková pro Zpravodaj Společnosti pro trvale udržitelný život.

Pro vzpomínku na paní Emilii Strejčkovou

Emilka v neděli 8. března zemřela! Byla to smutná správa, která se od pondělka 9. března šířila po emailu i po telefonu. I když jsme všichni věděli, že je Emilka těžce nemocná, tak jsme tomu stěží uvěřili. Vždyť i na nemocničním lůžku v Motole, i doma, kde byla trvale upoutána na lůžku, měla stále zapnutý notebook a pracovala. Byli jsme s ní po celou dobu v kontaktu, z nemocnice také zorganizovala seminář STUŽ „Skleníkové děti", kam pozvala tak věhlasné panelisty, jakými jsou MUDr. František Koukolík, Ing. Mnislav Atapama Zelený, Doc. PhDr. Petr Sak, CSc., Prof. RNDr. Jaroslav Flegr, CSc.

Emilka byla od založení STUŽ v roce 1992 její věrnou členkou, chodila na všechny semináře a pilně diskutovala. O semináři „Skleníkové děti" dlouho přemýšlela a moc se na něj těšila, stále doufala, že se ho zúčastní. Osud tomu ale nechtěl, její zdravotní stav byl stále vážnější, tak nám poslala alespoň toto poselství:

Vážení přátelé,
je mi líto, že nemohu být s Vámi, ale budu usilovně myslet, aby vše dobře dopadlo a aby děti do 3 let věku získaly takový prostor, který je pro udržitelný rozvoj nezbytný.

Co schází v této oblasti? Především je to celospolečenská pozornost a vůle zodpovědných něco měnit tak, aby vznikl harmonický vztah mezi přírodním a kulturním vývojem.

S pozdravem Emilie Strejčková

Dne 7. 1. 2008 v Praze, Motolská nemocnice.

Mgr. Emilie Strejčková, které nikdo neřekl jinak než Emilko, se narodila v roce 1939 v Domažlicích. Vystudovala Pedagogickou fakultu UK, absolvovala postgraduální studium na Přírodovědecké fakultě UK, obor ochrana přírody.

Do roku 1975 pracovala jako učitelka, potom byla inspektorkou kultury pro ochranu přírody a památek na ONV v Praze 10. V té době vytvořila systém regionální ekologické výchovy pro žáky základních škol Prahy, napomáhala biologické rehabilitaci údolí Botiče a budování naučné stezky. Iniciovala doplnění Informačního okruhu životního prostředí Prahy o ekologické vyhodnocování parcel. S několika dalšími spolupracovníky prosadila vyhlášení prvních přírodních parků v Praze, původně nazývaných oblasti klidu.

Emilka byla počátkem devadesátých let zaměstnána v Českém ekologickém ústavu, kde se zabývala ekologickou výchovou. V tomto období zpracovala Analýzu ekologické výchovy v České republice a vytvořila první variantu návrhu Národního programu ekologické výchovy.

Od října 1994 začala budovat Ekologické centrum hlavního města Prahy v Toulcově dvoře, jehož hlavním cílem bylo od počátku včasné rozvíjení ekologické výchovy zejména předškolních dětí. Z polorozpadlého statku uprostřed sídliště se jí podařilo vybudovat oasu, kde se ty nejmenší děti seznamují s opravdovou přírodou, kde si mohou pohladit různá domácí zvířata a projít se pod rozkvetlým ovocným stromem. Jeho ředitelkou byla devět let.

Emilka po celý svůj život upozorňovala na narůstající problém odcizování dětí přírodnímu prostředí a snažila se prosazovat principy, které by tento problém eliminovaly. Napsala několik knih a odborných publikací a článků, z nichž nejvýznamnější jsou knihy „Děti pro pětihory“ a „Děti, aby byly a žily“. Byla jednou z iniciátorů aktivity „Zpátky pod stromy – aneb o co (ne)usilujeme“ – výzva k výchově dětí v kontaktu s přírodou.

V roce 1997 dostala Emilka za celoživotní obětavou práci v ekologické výchově Cenu ministra životního prostředí. Na valném shromáždění STUŽ 3. března byla jmenována členkou čestného před-

sednictva. Poslala jsem jí tuto zprávu emailem, přečíst si ji však sama již nemohla – přečetl jí ji syn a prý měla radost. Za pět dní na to již Emilka nebyla mezi námi…

Těžko se mi píší tato slova. Mohu neskromně říci, že jsme si s Emilkou byly blízké jak věkem, tak pohledem na svět, a vždy jsme si měly o čem povídat. Ze seminářů STUŽ jsme vždycky s ostatními ještě zašly do Literární kavárny v Řetězové ulici a pak jsme spolu jely metrem a cestou ještě probíraly, co nás na přednáškách oslovilo. Bude se mi po Emilce stýskat. Je toho ještě hodně, co bych jí byla ráda řekla a již neřeknu. Byl to kus života, který jsme vedle sebe prošly.

V poslední době se stále častěji musím vyrovnávat se ztrátami lidí, kteří pro mne v životě mnoho znamenali. Pokud nechci hovořit o nejbližší rodině, pak mohu již jen vzpomínat na Ivana Dejmala, Igora Míchala, Jarka Stoklasu, Elišku Novákovou, z mladých ekologických přátel pak na Honzu Bouchala, kterého, když jel na kole z práce domů, smrtelně zranil nepozorný řidič automobilu…

Říká se, že lidé nejsou nahraditelní, ale zastupitelní. Kdo ale zastoupí tyto vzácné osobnosti?

Eva Vavroušková, 10. 3. 2009

Příloha 2. Smuteční ohlédnutí, které napsal Jakub Moravec pro webové stránky Toulcova dvora.

V neděli 8. března 2009 zesnula po dlouhé nemoci ve věku 70 let Mgr. Emilie Strejčková, zakladatelka Střediska ekologické výchovy hl. města Prahy Toulcův dvůr a nositelka řady jedinečných myšlenek. Zúžit však zásluhy Emilky Strejčkové o ekologickou výchovu pouze na vybudování ekologického centra a posléze i výjimečné mateřské školky by bylo zkreslující. Do ochrany přírody vstoupila jako učitelka už v sedmdesátých letech, když vytvořila systém regionální ekologické výchovy pro žáky základních škol Prahy 10 (kolekci učebních pomůcek, publikace a kulturní pořady pro žáky, metodické listy pro učitele), což bylo v té době zcela inovátorské a neobvyklé. Řadu let

Emilka Strejčkové upozorňovala na narůstající problém odcizování dětí přírodnímu prostředí a napomáhala k jeho řešení fundovanějším odborným přístupem. Z její iniciativy vznik také rozsáhlý výzkum a odcizování řešila také v publikacích „Děti pro pětihory" a „Děti, aby byly a žily". V roce 1997 dostala magistra Strejčková za celoživotní obětavou práci v ekologické výchově Cenu ministra životního prostředí.

Emilka Strejčková předčasně odešla, ale množství její energie, úsilí a vizionářství zůstává kolem nás i v lidech se kterými spolupracovala. Byla by škoda a bylo by nezodpovědné, aby cestou, která byla mnohdy složitě prošlapávána, nikdo dál nechodil. A také proto vzniká pracovní skupina, která by chtěla soustředit osoby i organizace, které mají chuť s odkazem Emilky Strejčkové dále pracovat. Logickým koordinačním centrem je Toulcův dvůr, kde se zatím spřádají informační nitky a shromažďují kontakty. Pokud by měl někdo zájem a chuť se této skupiny účastnit a přinést třeba i své náměty, je možné se informovat na mailu moravec@toulcuvdvur.cz.

Příloha 3. Vzpomínka Jiřího Kulicha

(smuteční řeč na pohřbu, publikováno v elektronickém časopisu Envigogika, 2009).

Emilko, vzpomínám na tebe nejen se smutkem, ale i s rozpaky. S rozpaky ze zpoždění, která už se nedají dohnat:

- z toho, že jsem nestačil přijít o pár dní dřív,
- a z toho, že jsem doufal, že o tobě budu mluvit při jiné příležitosti – až budeš dostávat cenu Josefa Vavrouška, kde to bylo několikrát doslova na spadnutí, ale nakonec ne dost včas stejně jako nestačila včas doputovat medaile ministra školství

A také s rozpaky z toho, že dělám něco, o čem jsi říkala, že by sis to nepřála. Po váhání a poradě s tvými nejbližšími a přáteli, však soudím, že i když jsi nechtěla, aby o tobě někdo řečnil, je menší zlo, než přejít tvůj odchod mlčením, přece jen říci pár slov za všechny přátele

z nevládek jako je ČSOP, Brontosaurus či STUŽka, z Pavučiny a ze středisek ekologické výchovy, za ty, kdo s tebou pracovali a kdo si tě budou pamatovat.

Asi pětadvacet let, které jsem tě znal, je dlouhých a krátkých zároveň.

Poprvé jsme se potkali ještě v úplně jiné době, když jsi rozčeřovala stojaté vody osmdesátých let a Obvodního národního výboru Praha 10. V té době jsi za sebou měla už bohaté životní zkušenosti ze školství, ze státní správy, z praktické ochranařiny v ČSOP, ale i z kusu života stráveného v rovníkové Africe.

Zatímco se většina jiných obyvatel města utápěla v neutěšené panelstory nebo ji řešila individuálním unikáním za město, ty jsi z vašeho sídlištního bytu zvolila přesně opačný přístup.

Při tvém boji o uchování přírody Prahy 10 a o změnu školometských způsobů vzdělávání o přírodě vznikla mimo jiné asi první česká regionální učebnice (tehdejší terminologií doplňková četba) Přírodou Prahy 10, či film o odcizování městských dětí přírodě – určitě jsou v tvém bohatém archivu, kterým jsi podělila ČSOP, Toulcův dvůr i veřejnost. Už tehdy spolu s tvým přesvědčením o naléhavosti tohoto problému zrály i záměry vybudovat v Praze ekologické centrum zaměřené hlavně na terénní praxi, a vybudovat síť středisek, škol a školek otevřených přírodě, naplňujících potřebu výchovy dětí být v co nejtěsnějším kontaktu s přírodou.

Po desetiletí jsi v Československu a České republice „držela“ a rozvíjela skoro sama, řekl bych jako odpovědná učitelka „suplovala“, témata, na která jinde ve světě existují rozsáhlé výzkumné a vzdělávací projekty – význam přírodních ploch ve městech (Urban Wildlife), přírodní a lesní školky (Norsko, Německo), využití školních pozemků pro výuku o přírodě namísto jejich ubývání a zabetonovávání (Learning through Landscapes), odcizování dětí přírodě (IUCN).

My, co jsme to cítili podobně a příštipkařili v podobném směru, jsme tě sledovali mnohdy se směsí hlubokého obdivu ale i stejně hluboké skepse, že jsou to moc velká sousta, že pravděpodobnost toho, že se záměry, o kterých jsi mluvila, povedou, je malá. Ale tvá

cílevědomost, přesvědčení o správnosti tvé vize, tvá houževnatost, a asi je správné říci i urputnost, dokázala divy.

Tvým životním posláním bylo zastavení „odcizování dětí přírodě" jako „nejslabšího článku řetězu" ve vývoji vztahu člověka k životnímu prostředí. Pokud jsi mluvila o „ekologické výchově", byl důraz na slovu ekologická a na slovu výchova, v jejich nejhlubším slova smyslu, pouhé „vzdělávání o životním prostředí" bylo příliš málo – nestála jsi o náhražky.

A ještě si vzpomínám na jeden moment – na to, když jsi mluvila o entomologických výpravách s tvým mužem Jaromírem.

Když jsi popisovala, co se podle těch malých stvoření, nalezených někdy po letech usilovného pátrání, dá poznat – třeba to, jak se na tom kterém místě překvapivě měnila tvář krajiny – vždycky jsi pookřála ještě jiným způsobem, než když jsi mluvila o svém vlastním poslání a práci.

Byl v tom kus pečovatelství o Jaromíra, ale hlavně myslím, že v těch zázračných setkáních s přírodou, velkou i v tom nejmenším, do nichž tě Jaromír vtáhl, byl zdroj tvého elánu a inspirace, lék proti únavě z nekonečných bojů.

Vždycky jsi byla přesvědčena, že slov a obrázků je v ekologické výchově hodně, praxe a činů málo. A tak ti dávám za pravdu, že lepší připomínka tebe, než chvalořeči a obrazy vzpomínek, je například neuvěřitelný ostrov přírody a venkova uprostřed velkoměsta, který vznikl nad Botičem navzdory nedostatku financí, byrokracii i našim pochybám. Nebo to, že jsi zařídila, aby tamní první a dlouho jediná česká přírodní školka Semínko, byla skutečným semínkem a brzy nebyla jediná.

Děkujeme!!!

Příloha 4. Anglická verze článku Ochrana lidského mláděte přírodou (2001).

Protection of Human Youngs by Nature

A basic personal conviction: for a more sustainable continuation of humankind an increased and better development of the ability to act wisely will be needed. We are not going to get extinct because of lack of talking. Why do I write this? I have been asked for this contribution on the eve of a new millennium. In the time when the Ecological Centre „Toulcův dvůr" (which I am the midwife of) celebrates its fifth anniversary, while 50 years have passed since my first experience in educating children to contact nature.

A party of pubertal teenagers arrived to explore what an ecological centre is like. I offered them to go to assist me planting willow twigs to border a future living summer-house at a small pond. During that work one of the boys did notice the time of his beloved TV serial story was approaching. The other did react by following opinion: „Don´t be silly, this is more funny, ring up your home they should make a record for you." When leaving, they expressed their thanks! A deep impression – certainly for me. „Ah, this egg is so warm!" I would wish you could watch the surprise of a small girl visiting the hen-house to learn, whether a hen had a reason to cackle or not. The egg was not cold as it usually is if taken from a fridge. To get also horses into the Centre? Who would take care? An experienced practitioner explained, as soon as horses would be here, also girls from the surrounding settlements would arrive wishing to help. I did not believe. What – young ladies training new skills such as polishing and colouring the nails would throw dung and clean horse hoofs? Yes, quite regularly: the horse can be a certain transitory station between the skills how to take care of a doll and how later to attend the husband. At present we have already five mares of the „hutsul" horse and girls on the waiting list for membership in the attendant working group. Most of physical work is being executed by young men in alternate civil military service – both of working professions as well as graduated students.

Prevailing theoretical training makes for them easier to teach younger visitors. When attempting to apply theoretical knowledge in the field, environmental skills are lacking: young people are unable to determine, when to reap hay before the rain, how to place correctly a big stone on a slope, which tree branch is strong enough to carry them. During a sunny noon time they do water a lawn by cold water, reasoning that thirst is strongest during a hot weather. Why do they fall?

Summarizing the experience: children are evidently more and more deprived of the natural environment – a fact which brings harm to their both psychical and physical health as well as prevents them to develop skills in management the natural values.

For a long time already I am searching for institutions and individuals who would be interested in this increasingly topical problem. I am offering our establishment as a field research base. Until now in vain. Materials produced by health service still disseminate almost only warnings: against different organism, against pollution, against natural allergens, against radiation (compare educational materials of the State Health Institute). School education deals primarily with teaching and learning (i. e. impacting the rational side of human personality), now preferably in the area of foreign languages and new technological trends (see the second version of the „White Book"). By replacing an active life with action on screen the children, regarded globally, will still lose more and more than they would gain. Department of environment examines the impact of different environmental components on human health. It has been, however, many times proved that the fast growth of civilization diseases as well as the birth decrease is caused mainly by an unnatural life style. Where then to seek safety for a more sustainable human development?

One of the consequences caused by lack of scientific, competent, but even media approach towards the above problem is the fact that nobody can be blamed for ignorance during the process of elaboration of new laws, codes and decisions. Can the human genome be protected better than by maintaining its contact with the environment

in which it has evolved? Has a child the right of an optimum development of its personality? The most complex and therefore also the most inspiring and at the same the most natural environment for a normal development of a human being was, is and will be a healthy natural environment. There is no need to retread back to caves, but what is needed is not to close our eyes in view of the deprivation problems and to care for timely solutions.

With the end of the millennium also RNDr. Eliška Nováková has deceased: I am grateful to her that she had awaken a deeper interest in various dangerously ignored stealthy phenomena. Human young more and more kept „in the interior" typically belongs to such phenomena. During our last meeting in the Society for Sustainable Living, we have been talking together: Dr. Nováková expressed the opinion that a solution could be found by setting up limits below which an active contact of children with a real natural environment should not fall. This is no absurd requirement. Equally the number of lessons of teaching math or Czech language has been set up, and it is not allowed to teach less.

What would be the definition of the natural environment from the view point of an urban child? A space, which has to be overcome – preferably using of some of means of transport – when moving from one interior to another. It is mostly an annoying space, dirty and hiding different threats: of being bitten, of viruses, bacteria, and of deviationists. A space which is completely useless for modern games and entertainments, as well as for looking after information of a topical importance. It contains places for which adults have not yet found time enough to compact, to build on, to cultivate to a more civilized environment, to evaluate them according to the current valid value scale: the more distant from natural, the more expensive.

In a small encyclopedia by B. Kočí from 1929, we read at the entry Nature: „…an entirety of material sources and forms, an inexhaustible object of human study: the first and oldest educator of humans. Nature education is a permanent, consequential and just one, it does not recognize favouritism nor blind passions; on the other

side it also is merciless, not benign nor benevolent: in itself alone it is tediously monotonous and slow, therefore it requires an art to be complemented as well as systematical, deliberate and conscious artificial education.“ A nature school has been an experiment to transfer teaching directly into nature, it is being said that mainly for hygienic reasons.

Today we isolate for hygienic of reasons, and instead of a mere complementation of the education by nature, we totally substitute nature – thus impairing the future generations.

Příloha 5. Nominace Emilie Strejčkové na státní vyznamenání ČR (Marie Haisová 2008).

Marie Haisová, Mládežnická 3063/3, 106 00 Praha 10
telefon: +42774946516, +42222936362
www.mariehaisova.cz, e-mail: marie@mariehaisova.cz

Vážený pan

Václav Klaus
President ČR
Praha-Hrad

Praha 9. 7. 2008

Věc: Nominace paní Emilie Strejčkové na státní vyznamenání ČR

Vážený pane prezidente,

navrhuji paní **Emilii Strejčkovou**, bytem Mládežnická 3/3063, Praha 10, na udělení **státního vyznamenání ČR za myšlenku a realizaci Ekologického centra hl. m. Prahy – Toulcův dvůr.**

Paní Strejčková se celý život zasazovala a zasazuje o kvalitní výchovu dětí a mládeže, která vychází z biologických dispozic a kulturních předpokladů homo-sapiens. Ve světě kvantitativních, materialistických hodnot prosazuje hodnoty kvalitativní, klade důraz na vnímání celku a zasazení člověka v širokém, sociálně-přírodním rámci.

Po sametové revoluci se paní Strejčkové podařilo získat zdevastovanou usedlost Toulcova dvora v Praze 15 pro myšlenku realizace ušlechtilých hodnot, a v relativně krátké době vybudovala - v rámci neziskové organizace – prosperující, po celé České republice známé centrum, kde se konají republikové i mezinárodní konference, setkávání a diskuse řešící perspektivu moderního člověka, vize současných dětí a mládeže, naší společné budoucnosti.

Paní Emilie Strejčková vždy jednala lokálně a myslela globálně, podporovala komunitní rozvoj a naplňovala ducha Agendy 21 programu OSN.

Věřím, že oceníte její obětavou práci ve prospěch druhých a tím i celé společnosti.

Děkuje a zdraví

Příloha 6. Newsletter You can do it (Marie Haisová 2011)**.**

Emilie Strejčková & Olga Havlová

Two successful Czech Women who created conditions for people's creativity and Self-realization via hand-crafts and other activities

Emilie Strejčková (1939-2009), decided to renovate devastated huge estate in Prague 10 and founded in 1994 Center for Environmental Education Toulcův Court where many holistic activities are happening since that time - www.toulcuvdvur.cz. You can do there what you would like to do: Handcrafts, riding horses, take care of home animals… programs are organized for small children, teenagers, adults, seniors... women as subject who teach or object who could learn something new and funny. There is also beautiful small shop with hand-crafts.

Olga Havlová (1933-1996), the first wife of the president of the Czech Republic, established the Committee of Good Will on 12 April 1990 - www.vdv.cz in the spirit of the Charter 77 Committee for the Defense of the Unjustly Prosecuted. It's main aim is to defend the rights of people with physical disabilities and people who due to their long-term unfavorable health and social difficulties are not fully self-sufficient. Committee of Good Will gives them chance to self realize also via hand drafts. The products of handicapped people are sold in the shop at Gold Street at Prague Castle.

O editorkách

RNDr. Zdeňka Petáková (* 1964 v Českých Budějovicích), absolventka Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy, specializace geologie ložisek nerostných surovin.

Žije v Praze, pracuje jako geoložka v České geologické službě.

Kromě odborné publicistiky se věnuje popularizaci geologie a genderové tématiky (Lidové noviny, Britské listy, Pozitivní noviny, Deník Metro, Pražské listy, Týdeník Rozhlas), několik desítek zamyšlení o knihách a autorech napsala pro měsíčník Krásná paní (2004–2008).

Knižně vyšla básnická sbírka *Pod vlivem progesteronu*, motivační kniha pro ženy *Hovory od plotny* (nakladatelství Šimon Ryšavý, Brno 2004 a 2006) a esej *O smyslu vědy* (Vydavatelství České geologické služby 2009).

Editovala *Sborník 1. Sympozia České prezidentky* (2008) a *Sborník uspořádaný k příležitosti 5. Sympozia České prezidentky. České ženské osobnosti o budoucnosti země* (2011).

PhDr. Alena Bauerová (Reitschmiedová, * 1959 v Praze) vystudovala Filosofickou fakultu UK v Praze. Je samostatnou odbornou konzultantkou pro udržitelný rozvoj obcí a regionů ČR, zpracovává strategické plány obcí i organizací. Jejím hlavním zájmem je vztah člověka a životního prostředí s důrazem na aktivní zapojení veřejnosti do řešení problematiky ochrany přírody.

V rámci svého působení v Českém ekologickém ústavu (1994 až 2004) vybudovala oddělení environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty (EVVO), které se stalo celostátním informačním a poradenským centrem pro EVVO a místní Agendu 21 v ČR. Oddělení poskytovalo k daným tématům adresář odborníků, institucí a organizací,

přehled akcí, archiv materiálů, přehled o aktuálních zdrojích financování EVVO, materiály Klíčové rysy ekologické výchovy, přehled vývoje EVVO od začátku 20. st., přehled zakotvení EVVO v právních normách a dokumentech ČR, přehled bakalářských a diplomových prací a přehled mezinárodních dokumentů, organizovalo celostátní semináře, vydávalo elektronický Zpravodaj EVVO a Zpravodaj Místní Agendy 21 v ČR (aktuální domácí i zahraniční informace – materiály, akce, projekty), mělo stovky uživatelů z řad orgánů státní správy, samosprávy, ekocenter, škol všech stupňů, nevládních organizací i podnikatelských subjektů.

A. Bauerová se významnou měrou podílela na zpracování Státní koncepce EVVO (1994) a Státního programu EVVO (2000), vedla pracovní skupinu pro zpracování paragrafu o EVVO do zákona 123/ 1998, spolupodílela se na výzkumu k environmentální psychologii. Založila pracovní skupinu pro Místní Agendu 21 a databázi místních Agend 21 v ČR. Zpracovala a publikovala řadu metodických materiálů, publikací, pomůcek a přehledů. Realizovala řadu projektů uplatňujících principy udržitelného rozvoje v konkrétních podmínkách českých a moravských měst a regionů.

A. Bauerová spolupracuje se zahraničními partnery, především z Velké Británie, Německa, Nizozemí a Norska, je členkou CEC IUCN (Komise pro Výchovu, vzdělávání a komunikaci Světového svazu na ochranu přírody a přírodních zdrojů). Přednáší pro různé cílové skupiny, je spoluautorkou vzdělávacích programů pro představitele veřejné správy.

S Emilkou Strejčkovou spolupracovala od roku 1983.

Resumé

Sborník seznamuje zájemce s odkazem české pedagožky a environmentalistky Emilie Strejčkové (1939–2009), která zasvětila svůj život posilování vztahu dětí k přírodě. V povědomí veřejnosti je Emilie Strejčková, nositelka Ceny ministra životního prostředí za celoživotní práci v oblasti ekologické výchovy (1997) a Stříbrné medaile udělené MŠMT (2009), zapsána především jako zakladatelka a ředitelka Střediska ekologické výchovy hlavního města Prahy Toulcův dvůr.

Posláním Emilie Strejčkové bylo zpomalit stále se zvětšující odcizování dětí přírodnímu prostředí, které je nezbytným „učitelem" pro zdravý růst dítěte. Genetická výbava lidí byla několik miliónů let určována hlavně v kontaktu s přírodou. Dnes žije nadpoloviční většina lidí ve městech, děti tráví většinu času v interiérech (domov, škola, kroužky, tělocvičny ad.), a to hlavně u monitorů počítačů, případně televize. Emilie upozorňovala na to, že žádná zprostředkovaná informace (slovem, obrazem, písmem) nemůže být úplná. A ačkoli je člověk stále plně závislý na přírodě (vzduch, voda, půda ad.), zná dosud jen zlomek přírodních zákonitostí. Pro jedince samotného, společnost i přírodu je proto nezbytné, aby se děti co nejvíce učily přímo z přírody, bezprostřední zkušeností, učením se z přírodních dějů (tzv. informální učení). Nejlépe od nejrannějšího věku v období imprintingu (trvalého vtiskování).

Jednostranný konzumní životní styl, který dnes ve „vyspělé" společnosti převládá, tlumí přirozenou vitalitu člověka a schopnost adekvátně zacházet se svým životním prostředím. Je to ke škodě nejen jedince samotného (psychické i fyzické zdravotní problémy, např. prudký nárůst alergií), ale také celé společnosti (asociální chování, patologické jevy, náklady na odstraňování škod, snižování kvality životního prostředí apod.), a přírody samé, která je stále více a více poškozována (ubývání kvalitního přírodního prostředí, snižování biodiverzity, narušování ekosystémů a jejich služeb pro člověka).

V obsáhlém životopise, časopiseckých rozhovorech, článcích a dalších textech, jichž byla Emilie Strejčková autorkou, je čtenářům

přiblížen život jedné z významných českých ženských osobností 20. a začátku 21. století. Sborník doprovází řada vzpomínkových textů předních aktérů české ochrany přírody.

Summary

The almanac makes the interested ones familiar with heritage of the Czech pedagogue and environmentalist Emilie Strejčková (1939–2009), who dedicated her life to strengthen the children's relation to nature. Emilie Strejčková, a holder of the Environment-Minister Award for life's work in the field of ecological education (1997) and of Silver metal awarded by the Ministry of Education, Youth and Sports (2009), is registered in subconscious of the public mainly as the founder and director of the Ecological education centre of the capital Prague in Toulcův dvůr.

The mission of Emilie Strejčková was to slow the steadily increasing alienation of children from the natural environment, which is an indispensable "teacher" for healthy growth of the child. Genetic equipment of the people has been for several millions years determined mainly in contact with nature. Today the working majority of people lives in cities, children spend much of their time in interiors (home, school, hobby group, drill-hall etc.), namely prevalently at computer's monitors, eventually at television. Emilie pointed to the fact, that no mediated information (by word, picture, characters) can be complete. And although are humans still fully dependent on nature (air, water, soil etc.), they up to now know just a fragment of natural regularities. It is therefore necessary for the individual itself, for the society and nature the children to learn utmost directly from nature, immediate experience, by learning from natural processes (so-called informal learning). Preferably since the earliest age during the time of (durable) imprinting.

The biased consumer culture, which prevails in the 'advanced' society today, inhibits the natural human's vitality and the ability to

treat its environment adequately. It's to disadvantage not only of the individual itself (psychical and physical health problems, e.g. the steep increase of allergies), but also of the whole society (asocial behavior, pathologic phenomena, costs for removal of damages, decreasing quality of the environment and similar), and of nature itself, which is more and more damaged (diminishing of the good-class natural environment, biodiversity decrease, disturbance of ecosystems and of their services for mankind).

In broad biography and journal interviews, articles and more texts, which Emilie Strejčková authored, is to the readers approximated the life of one of significant Czech female personalities of 20th and beginning of 21st century. The almanac is accompanied by an array of texts of prominent personalities of Czech nature conservation.

Zusammenfassung

Der Almanach macht die Interessenten mit tschechischer Pädagogin und Umweltschützerin Emilie Strejčková (1939–2009) bekannt, die ihres Leben für die Bestärkung der Kinderbeziehung zur Natur gewidmet hat. Emilie Strejčková, eine Trägerin der Umweltministerpreis fürs Lebenswerk im Umwelterziehungsgebiet und der Silbermedaille vom Schulwesenministerium (MŠMT), ist im Öffentlichkeitsbewußtsein eingeschrieben vor allem als Begründerin des Umwelterziehungszentrums der Hauptstadt Prag in Toulcův dvůr.

Die Mission von Emilie Strejčková war zu verlangsamen die immer vergrößernde Entfremdung der Kinder von der Naturumwelt, die ein unerläßlicher „Lehrer" für gesundes Kinderwachstum ist. Genetische Ausrüstung der Leute wurde für einige Jahrmillionen hauptsächlich im Kontakt mit der Natur bestimmt. Heute die absolute Mehrheit von Menschen lebt in Städter, die Kinder verbringen am meisten Zeit in Interieuren (Zuhause, Schule, Zirkel, Turnhalle usw.), und zwar vorwiegend am Computermonitor, beziehungsweise vor dem Fernsehen. Emilie hat darauf aufmerksam gemacht, daß keine

vermittelte Information (mit Wort, Bild, Text) komplett sein kann. Und obwohl die Menschen immer von der Natur abhängen (Luft, Wasser, Boden usw.), wissen sie bis jetzt nur eine Bruchzahl der Naturgesetzlichkeiten. Es ist also notwendig für das Individuum selbe, für die Gesellschaft und die Natur, daß die Kinder wie möglich direkt aus der Natur lernen, mit unmittelbaren Erfahrung, mit Lernen von Naturvorgänge (sogenannte informale Lernung). Bestens seit dem frühsten Alter in der Zeit von Imprinting (dauerhafte Eindruckung).

Der einseitige Konsumlebensstil, der heute in der „entwickelten" Gesellschaft überwiegt, abschwächt die natürliche Menschvitalität und die Fähigkeit mit seiner Umwelt adäquat zu behandeln. Es ist zuungunsten nicht nur der Individuen selben (psychische und physische Gesundprobleme, z.B. der steile Anwuchs von Allergien), sondern auch der ganzen Gesellschaft (asozialverhalten, pathologische Erscheinungen, Kosten für Schadenentfernung, sinkende Umweltqualität und ähnlich), und der Natur selben, die mehr und mehr beschädigt wird (Verkleinerung der hochwertigen Umwelt, Biodiversitätabnahme, Störung der Ökosysteme und ihrer Ausübungen für Menschen).

In umfangreichem Lebenslauf und in Zeitschriftgespräche, Artikeln und weiteren Texten, die Emilie Strejčková autorisiert hat, ist das Leben von einer der bedeutenden tschechischen Frauenpersönlichkeiten des 20. und Anfangs 21. Jahrhunderts den Lesern angenäht. Der Almanach ist begleitet mit einigen Erinnerungstexten von tschechischen Naturschutzpersönlichkeiten.

Резюме

Сборник знакомит интересующихся с наследием чешского педагога и защитника жизненной среды Эмилии Стрейчковой (1939–2009), которая посвятила свою жизнь воспитанию отношения к природе детей. Наше общество знает Эмилию Стрейчкову как лауреата Приза Министра экологии за работу всей её жизни в области экологи-

ческого воспитания (1997) и Серебрянной медали Министерства образования (2009), она известна прежде всего в качестве основателя и директора Центра экологического образования столицы Праги «Тоулцув двур».

Своё призвание Эмилия Стрейчкова видела в замедлении всё увеличивающегося отчуждения детей от природной среды, являющейся учителем в процессе здорового роста ребенка. Генетические свойства людей в течение миллионов лет определялись главным образом в контакте с природой. В настоящее время большинство людей живет в городах, дети проводят большую часть времени в интерьерах (дом, школа, кружки, физкультурные залы и т.п.), чаще всего около мониторов компьютеров или телевизоров. Эмилия обращала внимание на то, что никакая опосредствованная информация (при помощи слова, изображения, письма) не может быть полной. И несмотря на то, что человек полностью зависит от природы (воздух, вода, почва и др.), он до сих пор знает лишь долю природных закономерностей. Поэтому необходимо для самого человека, общества и природы, чтобы дети учились непосредственно от природы, приобретали опыт, учились у природных явлений (т. наз. информальное обучение). Лучше всего – начиная с младенчества, в период «импринтинга» (постоянное отпечатывание).

Односторонний потребительский стиль жизни, который в настоящее время преобладает в «развитом» обществе, подавляет естественную жизнеспособность человека, а также способность адекватно управлять своей жизненной средой. Это приносит вред не только самому человеку (психические и физические проблемы, напр., резкий рост количества аллергий), но и всему обществу (асоциальное поведение, патологические явления, затраты по устранению ущерба, снижение качества жизненной среды и т.п.), а также самой природе, которой все больше и больше вредят (ухудшение качества природной среды, снижение биологического разнообразия, нарушение экосистем и их служения человеку).

Подробная биография, журнальные интервью, статьи и другие тексты , автором которых являлась Эмилия Стрейчкова, прибли-

жают читателю жизнь одной из самых значительных чешских женских личностей 20-ого и начала 21-ого века. Сборник сопровождается целым рядом воспоминаний выдающихся личностей чешской охраны природы.

Resumo

La almanako konigas al la interesatoj la ĉeĥan pedagoginon kaj naturprotektistinon Emilie Strejčková (1939–2009), kiu dediĉis sian vivon pro fortigi la rilaton de infanoj al la naturo. En publika subkonscio estas Emilie Strejčková, laŭreato de la vivmedio-ministra premiito por la vivoverko en ekologia eduko (1997) kaj de arĝenta medalo de la ministerio pri instruado (2009), registrita precipe kiel establistino kaj direktorino de la Ekologia centro de la ĉefurbo Prago en Toulcův dvůr.

La misio de Emilie Strejčková estis inhibi la permanente pligrandiĝantan fremdigadon de infanoj al la naturmedio, kiu estas necesega 'instruisto' por sana infan-evoluo. Genetika doto de la homoj estis kelkajn jarmilionojn difinita ĉefe kontakte kun la naturo. Hodiaŭ la superduona plimulto de homoj vivas en urboj, la infanoj pasigas plejparton de la tempo endome (hejmo, skolo, rondetoj, gimnastejoj k.a.), nome precipe ĉe komputil-ekranoj, eventuale televido. Emilie rimarkigis, ke nenia perita informo (per vorto, bildo, skribo) povas esti kompleta. Kaj kvankam la homo daŭre plene dependas de la naturo (aero, akvo, grundo k.a.), li ĝis nun konas nur fragmenton de la naturleĝoj. Por la individuo mem, por la socio kaj naturo tial necesegas, ke la infanoj kiom eble plej multe lernu direkte el la naturo, per senpera sperto, lerni el natur-procezoj (t.n. informa lernado). Prefere ekde la plej juna aĝo en la tempo de premmarkado (daŭra enpresado).

La unuflanka konsumismo, kiu hodiae en la 'evoluigita' socio superas, sufokas la naturecan homo-vitalecon kaj la kapablon trakti adekvate sian vivomedion. Tio estas por malutilo ne nur de la individuo mem (psiĥaj kaj ankaŭ fizikaj sanproblemoj, ekz. akra kresko de alergioj), eĉ de la tuta socio (kontraŭsocia konduto, patologiaj okazoj, elspezoj por damaĝ-

likvido, malkvalitigo de la vivmedio k.t.p.), kaj de la naturo mem, kiu estas pli kaj pli damaĝita (malkreskado de la kvalita naturmedio, dekreskado de la biodiverseco, perturbo de ekosistemoj kaj de ĝiaj servoj por la homon).

En abunda biografio kaj en ĵurnalaj interparoloj, artikoloj kaj aliaj tekstoj, kiujn Emilie Strejčková aŭtorizis, proksimiĝas al la legantoj la vivo de unu el signifaj ĉeĥaj virinaj personoj de la 20-a kaj de komenco de la 21-a jarcentoj. La almanakon akompanas serio de memortekstoj de precipaj ĉeĥaj naturprotektadaj figuroj.

Sborník

Odkaz Emilie Strejčkové

Koncepce a sestavení
Zdeňka Petáková,
Alena Bauerová

Vydala Česká geologická služba,
Praha 2013
Obálka a grafická úprava Oleg Man
Tisk Česká geologická služba

Vydání první, 120 stran

ISBN 978-80-7075-803-8